

“Ikke faen om jeg er et offer!”

Menns fortellinger om seksuelle overgrep i oppveksten

Sara Elisabeth Burrell

Masteravhandling i kriminologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2011

SAMMENDRAG

Tittel: "Ikke faen om jeg er et offer!" Menns fortellinger om seksuelle overgrep i oppveksten.

Forfatter: Sara Elisabeth Burrell

Veileder: Thomas Ugelvik

Leveret ved: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo. Våren 2011.

Denne avhandlingen omhandler seksuelle overgrep mot gutter i oppveksten. Dette er både et aktuelt og viktig tema. I løpet av den relativt korte tidsperioden jeg har arbeidet med denne avhandlingen, har flere overgrepssaker vært høyt profilerte i media og i samfunnsdebatten forøvrig. For eksempel har både saken om Lommemannen, den såkalte Alvdal-saken, overgrep utført av en fremtredende FrP-politiker og overgrep i den katolske kirken vært i medias søkelys.¹ Disse fire sakene er svært ulike, både når det gjelder omfang av misbruket, hvem som er overgriperen og så videre. De dømte gjerningspersonene i den såkalte Alvdal-saken er de misbrukte barnas foreldre og nære kjente, mens relasjonen mellom overgriper og utsatt er en helt annen i saken der en fremtredende FrP-politiker misbrukte sin stilling for å komme i kontakt med unge politisk aktive gutter. Disse fire sakene har derimot én ting til felles: alle sakene innebærer seksuelle overgrep mot gutter. I denne avhandlingen vil jeg ha et eksplisitt fokus på gutter som ofre for voksne kvinner og menns seksuelle overgrep.

For å belyse denne tematikken har jeg intervjuet menn som selv har erfart seksuelle overgrep i oppveksten. Jeg snakket med disse informantene om deres vonde overgrepserfaringer fra oppveksten, i tillegg til deres syn på menn og maskulinitet og det å være et offer. I dette forholdet ligger det en ubalanse eller et dilemma. Overgrepsutsatte menn må på den ene siden forholde seg til de eksisterende forventningene som stilles til det å være mann i Norge i dag. På den andre siden må de overgrepsutsatte mennene forholde seg til det å være utsatt for seksuelle overgrep. I vår kultur eksisterer det en dissonans og ambivalens mellom disse to størrelsene sine kulturelle forventninger. Dette ubestemte forholdet skyldes at posisjonene kjennetegnes av inkompatible egenskaper, utledet med utgangspunkt i kulturelle 'selvfølgeligheter' om hvordan menn, kvinner, ofre og gjerningspersoner skal være. Denne

---

¹ For mer om disse sakene, se ulike artikler hentet fra Aftenposten sine Internettsider (Aftenposten nettutgave 28.06.2010, Aftenposten nettutgave 23.12.2010, Aftenposten nettutgave 07.04.2010, Aftenposten nettutgave 26.03.2011)

ambivalensen mellom de to posisjonene 'mann' og 'offer' skaper et dilemma for mennene. Jeg vil benytte posisjoneringsteori som et analytisk og teoretisk verktøy for å undersøke sentrale spørsmål som omhandler overgrepsutsatte menn, slik som: Hvordan forstår og opplever de overgrepsutsatte mennene dilemmaet som ligger i å forsøke å kombinere posisjonene 'mann' og 'offer'? Hvordan forsøker informantene i praksis å løse dette mannlighetens dilemma? Hvordan forsøker informantene i praksis å skape sin egen identitet? Jeg skal vise hvordan mennene kan benytte flere ulike verktøy og metoder i dette posisjoneringsarbeidet.

TAKK

Mange personer har bidratt til at jeg leverer inn min masteravhandling, og hver og én fortjener de en takk.

Først og fremst, tusen takk til min flotte veileder Thomas Ugelvik. Takk for raske svar på mail, lesetips, motivasjon, ros, kritikk og for at du har vist engasjement for prosjektet. Jeg har alltid gått fra ditt kontor med nytt pågangsmot og mange inspirerende tilbakemeldinger.

Takk til Forandringsfabrikken, Støttesenter mot incest (SMI), Endre Førland ved Senter for seksuelt misbrukte menn (SSMM) og Lennart Persson ved Adam for verdifull hjelp med å komme i kontakt med overgrepsofsatte menn. Takk også for lån av lokaler til intervjuene. Tusen takk til mine fem informanter for at dere delte deres viktige livserfaringer med meg. Samtalene med dere var både spennende, inspirerende og informative. Uten dere hadde ikke oppgaven blitt til.

Takk til Malin Åkerström som ga meg tilgang til en artikkel som ikke var publisert enda. Takk for dette nyttige og innsiktsfulle bidraget.

Jeg synes miljøet på masterstudiet har vært fantastisk. Takk til alle de flotte menneskene som har bidratt til denne gode stemningen i sjuende og ikke minst sjette etasje.

For den kjempefine tegningen på avhandlingens forside, og for oppmuntring underveis i arbeidet vil jeg takke Nina. Jeg vil takke mamma og pappa for at dere alltid heier på meg, oppmuntrer meg og synes jeg er flink. Takk for at dere har vist interesse for prosjektet. Til mamma som er den flinkeste jeg vet i grammatikk og kommaregler; tusen takk for korrekturlesingen. For at du alltid sier jeg fortjener en kort dag på skolen da jeg ringer for å få godkjenning til det, vil jeg også takke min tvillingsøster Lisa. Sist, men ikke minst, takk til Mathias for at du har hørt på alt maset og klagingen min. Takk for at du alltid er der.

Oslo, mai 2011

Sara Elisabeth Burrell

INNHALDSFORTEGNELSE

Sammendrag.....	III
Takk.....	V
Innholdsfortegnelse	VII
1. Innledning.....	1
1.1. Avgrensning og forskningsspørsmål.....	3
1.2. Avhandlingens oppbygging.....	4
2. Veien til målet.....	6
2.1. Før intervjuene	6
2.1.1. Å skaffe informanter	7
2.1.2. Utvalg	9
2.2. Under intervjuene	11
2.2.1. Å få data på bordet	12
2.2.2. Kjønnets informasjon.....	14
2.3. Etter intervjuene	16
2.3.1. Bearbeiding og analyse	17
2.3.2. Etikk	20
3. Seksuelle overgrep mot gutter.....	24
3.1. Hva er seksuelle overgrep mot barn?	24
3.1.1. Grad av alvorlighet.....	24
3.1.2. Offerets alder.....	25
3.1.3. Incest	25
3.1.4. Misbruk av stilling og avhengighetsforhold.....	25
3.1.5. Uoverensstemmelse og uenighet.....	26
3.2. Statistikk.....	27
3.3. Presentasjon av informantene.....	28
3.3.1. Incestens skuespill.....	29
3.3.2. ”Jeg savna kjærlighet så jævlig”	30
3.3.3. Kvalmende minner fra barndommen.....	32
3.3.4. Smaragder, utstoppa løver, elefanthorn og levende kvelerslanger.....	33
3.3.5. Kongens fortjenstmedalje.....	34

3.3.6. Ulike, men likevel like	35
4. Maskuliniteter.....	37
4.1. Hva er en mann?.....	38
4.2. Balansere på maskulinitetens tveeggede sverd	41
4.2.1. Macho.....	42
4.2.2. ... og myk.....	44
4.2.3. Parallelle diskurser	46
4.3. Hegemonisk maskulinitet.....	50
4.3.1. Hegemoniske overgrepsutsatte menn?	53
4.4. ”At du er ikke noe mann lenger, for det er noen som har pult deg i rævva”	56
5. ”Ikke faen om jeg er et offer!”	59
5.1. Hva er et offer?.....	59
5.1.1. Et offer er en overgrepsutsatt	60
5.1.2. Et offer er en stakkar	61
5.1.3. Et offer er en hjelper.....	64
5.1.4. Parallelle diskurser	67
5.2. ”Men du får ikke lov til å kalle meg for offer”	70
5.3. ”Det kræsja litt”.....	74
5.4. Hvordan løse mannlighetens dilemma?	77
5.4.1. Posisjoneringssteori	77
5.4.2. Informantenes løsningsstrategi.....	80
5.4.3. Balansering av motsettende identiteter	83
5.5. Informantenes identitetsskapende arbeid	85
5.5.1. En posisjon på Stortinget.....	86
5.5.2. ”Du skal jo faen ikke hedre en overgriper på den måten”.....	87
5.5.3. ”Maskuliniteten våkna i meg”	88
5.5.4. Å skjule seg fremst i klasserommet.....	89
5.5.5. Dimming fra Forsvaret	89
6. Kroppen.....	91
6.1. Kroppen som posisjoneringsverktøy	92
6.2. Kroppen som problem.....	95
6.2.1. ”Jeg følte meg forrådt av min egen kropp”	97
6.2.2. ”Det var ekkelt å ta på henne der nede”	100

6.2.3. "Eg er mann altså, og har ikkje interesse av andre menn"	102
7. "Jeg har jo et sinne som er ganske eksplosivt"	105
7.1. "De fleste av oss har jo ei lunte. Jeg hadde jo ingenting, det bare smalt"	105
7.1.1. Økse mannen Bengt	108
7.2. Den mannlige voldsbalanse	109
7.3. Peripetal vold som mannlighetsposisjonering	112
7.3.1. Cowboyen Bengt	115
8. Avsluttende refleksjoner	118
8.1. Fra "tornado i topplokket" til "nå ser jeg farger jeg også"	120
Litteraturliste	122
Vedlegg	128
Vedlegg 1: Informasjonsskriv om forskningsprosjektet	128
Vedlegg 2: Samtykkeerklæring for deltagelse i forskningsprosjekt	130
Vedlegg 3: Intervjuguide	131
Vedlegg 4: Svarbrev fra NSD på mitt meldeskjema	134

INNLEDNING

“Mormora mi rer opp senga til faren min ute i stua, og så er det leggetid. Mora mi og lillebroren min og mormor går og legger seg. Og så husker jeg at jeg står på stuegulvet, faren min har vælva seg i seng i en sånn der brett-ut sofa. Og så er det den lyden, den lyden når hu låser døra. Den husker jeg. For det var liksom akkurat da, akkurat som det føles ut som om skjebnen min var forseglet akkurat i det øyeblikket når hu låser døra. Da visste jeg at jeg ikke kom meg ut. Og da visste jeg hva som skjedde”

Da mormoren til denne lille gutten låste døra inn til stua, var hun klar over at dette ville ende med at den fulle faren voldtok sønnen sin analt. Dette sitatet er hentet fra én av mine fem intervjuer med menn som selv har erfart seksuelle overgrep i oppveksten. Slike og lignende overgrepshendelser er dessverre realiteten for mange små gutter i verden. Gutter blir også utsatt for seksuelle overgrep, ikke bare små pikebarn. De blir utsatt for overgrep gjennomført av både menn og kvinner. Dette er mitt tema i denne avhandlingen. Statistikk over antall overgrepsutsatte gutter viser at seksuelle overgrep mot gutter er noe som faktisk foregår i vårt samfunn.² Det er ikke noe som skjer kun andre steder i verden. Slik Torbjørn Herlof Andersen skriver i sin bok *Tause menn. Seksuelle overgrep mot gutter i kristne miljøer* basert på hans hovedfagsoppgave i sosialt arbeid, er overgrep noe som ”skjer hos oss, i ditt og mitt nærmiljø og ikke bare i spesielle omgivelser” (Andersen 2001:20). Overgrepshistorier viser, på en særlig illustrativ og nærgående måte, at seksuelle overgrep mot gutter faktisk skjer. Vi kan ikke distansere oss fra disse hendelsene slik vi ofte gjør med grusomheter som skjer andre steder i verden:

”Så godt som hver dag kan vi via nyhetsmediene være vitne til at mennesker utsettes for vold, undertrykking og overgrep. På mange måter er dette en absurd situasjon. Vi kan så å si velge hvor mye vi vil la oss involvere. Hendelsene skjer som oftest ’et annet sted’, og om vi ønsker det, kan vi bokstavelig talt slå av virkeligheten med en fjernkontroll” (Ibid.).

Seksuelle overgrep mot gutter er ikke noe som kun skjer på film eller nyhetene, og vi kan derfor ikke bare ”slå av virkeligheten med en fjernkontroll” (Ibid.). Utsatte menns overgrepserfaringer er viktig informasjon fordi det er skrevet og forsket relativt lite på overgrep mot menn. Deres livs- og overgrepsfortellinger tilfører ny kunnskap til et relativt

---

² Se avhandlingens del 3.2. for statistikk over seksuelle overgrep mot gutter.

uoppdaget område. Et fokus på seksuelle overgrep mot menn vil også hjelpe til med å bryte ned kjønnsstereotypene rundt seksuelle overgrep. I sosiologien har kvinner tradisjonelt vært studert som kjønn, mens menn har vært studert som klasse (Ugelvik 2009). For mange er den seksuelle overgriperen alltid en mann, og offeret alltid ei lita jente. Men hva skjer når det viser seg at offeret for overgrepet er en gutt? Eller om overgriperen selv viser seg å være kvinne?

Seksuelle overgrep rettet mot gutter er et vanskelig og sensitivt tema, der mørketallene er store. På grunn av sin høye grad av tabubelagthet kan temaet ofte havne i skyggen av andre viktige samfunnsspørsmål. Ikke desto mindre er problematikken både viktig og aktuell, og den berører mange personer. Til tross for enkelte nyskapninger vil jeg påstå at maskulinitet i forhold til viktimologi har vært svært lite utforsket i kriminologien. Menn blir i hovedsak ansett som lovbrøtterne og kvinnene som ofrene, og en ombytting av disse tradisjonelle posisjonene oppfattes som unormalt og avvikende. ”Den våldsamme mannen är välkänd från nyhetsreportage, forskning och utredningar. Mannen som offer för våld möter vi mer sällan” (Åkerström 2007:427). Bakgrunnen for valg av dette temaet er at jeg mener tematikken har behov for synliggjøring og oppmerksomhet, noe min oppgave kan bidra til et steg på vei gjennom å få fram enkelte utsatte menns egne fortellinger og forståelser. En slik belysning av sentrale forskningsspørsmål kan hjelpe til å gi en bedre forståelsesramme og høyere grad av innsikt i utsatte menns situasjoner. Fokus på dette området kan også føre til større politisk og samfunnsmessig bevissthet. Med bakgrunn i ny kunnskap kan samfunnsdebatten og den politiske debatten rundt overgrepsspørsmål bli utvidet og mer nyansert. Et fokus på menn som overgrepsutsatte med behov for oppfølging, på lik linje med overgrepsutsatte kvinner, er nødvendig. Gjennom økt kunnskap kan kanskje eksisterende stereotyper og fordommer om overgrepsutsatte menn blekne og få færre sympatisører. ”En stereotypi kan defineres som en inngrodd eller vanemessig oppfatning eller forestilling” (Bakketeig 2001:337). Et eksempel på en stereotypi som eksisterer på dette området er den såkalte ‘vampyrmyten’, der det faktum at utsatte gutter selv blir overgripere i voksen alder slås fast med sikkerhet. Gjennom å tviholde på slike stereotyper distanserer samfunnet seg fra sann og smertefull kunnskap om seksuelle overgrep mot barn. Slik kan vi også skape et klart skille mellom det ‘normale’ og det ‘avvikende’ overgrepet (Bakketeig 2001). Fellesskap mot seksuelle overgrep (FMSO) er en felles organisasjon for støttesentre som arbeider med seksuelle overgrep i Norge. FMSO arbeider blant annet med å motbevise stereotypene som eksisterer om overgrepsutsatte menn fordi:

”Så lenge samfunnet tror på disse mytene, vil seksuelt misbruk av gutter ikke bli anerkjent, og gutter/menn vil ikke få den hjelp de har bruk for. Så lenge gutter eller menn som er blitt seksuelt misbrukt tror på disse mytene, vil de føle skam og sinne. Og så lenge seksuelt misbrukte menn tror på disse mytene, forsterker de enda en myte som alle misbrukte barn kjemper med: At det var deres egen feil. Det er aldri barnets feil å bli misbrukt seksuelt!” (“Gutter misbrukes også seksuelt” 2010:8.-10. avsnitt)

Gjennom kvalitative intervjuer med menn som selv har erfart seksuelle overgrep i barne- og/eller ungdomsalderen, har jeg forsøkt å skape et kunnskapsrikt og nyansert datamateriale som følgelig avviker fra disse stereotypiene og mytene.

1.1. Avgrensning og forskningsspørsmål

Arbeidet med min masteravhandling er begrenset både når det gjelder størrelsen på avhandlingen og tiden jeg har til disposisjon. Det er flere vinklinger i forhold til temaet seksualisert vold mot menn som hadde vært interessante å belyse, men som jeg dessverre har måttet la ligge. Som allerede avklart vil denne avhandlingen fokusere på seksuelle overgrep der gutter er utsatt for overgrepene. Avhandlingen har et eksplisitt offerperspektiv, og vil kun i begrenset omfang studere overgriperne som misbruker barna og ungdommene. Ordet offer er et svært ladet begrep, som fører med seg flere ulike konnotasjoner. Jeg vil derfor la være å bruke betegnelsen offer for å beskrive mine informanter, men heller gjennomgående i all hovedsak benytte begrepet overgrepsutsatt eller utsatt. Senere i avhandlingen vil jeg komme tilbake til de ulike forståelsene av begrepet offer som er aktuelle i denne sammenhengen. Fokuset i avhandlingen vil ikke rettes mot å forstå hvorfor overgrep skjer, eller hva man kan gjøre for å unngå at slike hendelser skal skje igjen i fremtiden. Hovedfokuset i denne avhandlingen vil rettes mot de overgrepsutsatte mennenes egne forståelser av sine situasjoner. I denne sammenhengen har jeg derfor valgt å ikke intervju personer som arbeider med overgrepsutsatte menn innen hjelpe- og støtteapparatet. Til tross for at fokuset i avhandlingen vil rettes mot informantenes subjektive forståelser og fortellinger, vil kun et fåtall sider dedikeres til presentasjon av informantenes overgrepshistorier. Å gi rom for informantenes livshistorier og beretninger er viktig, og dette fortjener egentlig en masteroppgave i seg selv. Dette er verdifull informasjon som burde komme fram i lyset, men som havner noe på siden av mitt forskningsspørsmål. Avhandlingens forskningsspørsmål er:

Hvordan forstår og opplever menn det å ha vært utsatt for seksuelle overgrep i oppveksten, i lys av det å være mann?

Overgrepsutsatte menn må forholde seg til de eksisterende forventningene som stilles til *det å være mann* i henhold til samtidens kulturelle forestillinger om hvordan en 'skikkelig' mann skal være i Norge. De overgrepsutsatte mennene må i tillegg forholde seg til det å være *utsatt for seksuelle overgrep*, forbundet med ideer rundt de kjennetegn eller egenskaper samfunnets ulike ofre assosieres med, og de stemplene som dermed pålegges disse ofrene. I vår kultur eksisterer det en dissonans eller ambivalens mellom disse to størrelsene sine kulturelle forventninger. Dette ubestemte forholdet skyldes at disse posisjonene kjennetegnes av inkompatible egenskaper, utledet med utgangspunkt i kulturelle 'selvfølgeligheter' om hvordan menn, kvinner, ofre og gjerningspersoner skal være. Posisjonene 'mann' og 'offer' er hverken sammenfallende eller overlappende, snarere tvert i mot. Denne ambivalensen mellom de to posisjonene 'mann' og 'offer' skaper et dilemma for mennene (Åkerström 2007, Åkerström, Burcar og Wästerfors 2011). For å belyse relasjonen mellom de to posisjonene kan Rom Harré og Luk van Langenhove sin teori om posisjonering være et fruktbart utgangspunkt. Posisjoneringsteori kan også benyttes for å skape en forståelse av overgrepsutsatte menns konstruering av egen selvidentitet. Men hvordan løser informantene dette mannlighetens dilemma, for å slippe å leve livet i en konstant konflikt mellom ulike posisjoner? Siden jeg ikke har gjennomført deltagende observasjon, har jeg ikke tilgang til å besvare dette spørsmålet ved å studere mennenes posisjoneringsarbeid i praksis. Det jeg derimot har, er et materiale egnet til å beskrive informantenes identitetsskapende posisjoneringsarbeid i samtale med meg. Mitt perspektiv i avhandlingen er følgelig et nedenfra perspektiv og et mikroperspektiv, noe som betyr at jeg studerer de overgrepsutsatte mennene fra deres individuelle ståsted.

1.2. Avhandlingens oppbygging

På grunn av viktigheten av å ha kunnskap om "forskningsprosessen fra idé til ferdige resultater" (Johannessen, Tufte og Veiden 2006:47), vil jeg før jeg tar for meg studiens resultater beskrive min metodiske tilnærming. Jeg vil i kapittel 2 gjøre rede for de valg jeg har tatt underveis i prosessen, og presentere gangen i arbeidet fra begynnelse til slutt. Et detaljert bilde av hvordan jeg opprettet kontakt med de overgrepsutsatte mennene vil også bli skissert. Kapittel 3 vil føre leseren inn i temaet seksuelle overgrep mot menn. Jeg vil kort ta for meg de lovparagrafene som eksisterer på området, og gjennomføre enkelte diskusjoner rundt statistikken over antall overgrepsutsatte gutter i Norge. I dette kapitlet vil jeg også presentere mine fem informanter og deres fortellinger om overgrep fra oppveksten. Leseren kommer så

til avhandlingens hoveddel som vil drøfte mitt forskningsspørsmål. I kapittel 4 ser jeg på mine informanternes utsagn om maskulinitet og hva som forventes av en mann i Norge i dag. Dette blir knyttet opp mot maskulinitetsteorier fra blant annet Connell, Kimmel og Ugelvik, og ulike tanker om de kulturelle forestillingene som eksisterer om menn. Diskursteori og tanken om at det eksisterer flere parallelle diskurser i forhold til maskulinitet vil også drøftes. Kapittel 5 er et svært sentralt kapittel i avhandlingen, da jeg her belyser hva det vil si å være et offer. Jeg tar for meg ulike diskurser om ofre og presenterer mine informanternes mange tanker om viktimologi og offerbegrepet. Jeg vil i dette kapitlet også belyse teorien om posisjonering og drøfte spørsmål som: Hvordan forstår og opplever de overgrepsutsatte mennene dilemmaet mellom posisjonene 'mann' og 'offer'? Hvordan forsøker informantene i praksis å løse dette mannlighetens dilemma? Hvordan forsøker informantene i praksis å skape sin egen identitet? Utgangspunktet for dette kapitlet er tanken at det eksisterer en dissonans eller ambivalens mellom de to posisjonene. I de to siste kapitlene i hoveddelen, kapittel 6 og 7, vil jeg drøfte noen av de metodene og verktøyene informantene benytter i sitt posisjonerings- og identitetsarbeid. I det første kapitlet skriver jeg om mennenes forhold til egne og andres kropper. Mine informanter forteller ved enkelte tilfeller under intervjuene om ulike hendelser som omhandler deres egne kropper. I disse utsagnene benytter mennene kroppen som et verktøy i arbeidet med å posisjonere seg på ulike måter, som svake, skadede, sterke, usårlige, maskuline, feminine og lignende. Det vil tydeliggjøres at jeg i all hovedsak finner at informantene anser kroppen som et problem. I det andre kapitlet vil jeg ta for meg mine informanternes sinne, aggresjon, hat og i enkelte tilfeller også vold. Jeg vil drøfte sammenhengen mellom vold på den ene siden og mannlig identitetsskapende arbeid på den andre siden. Jeg vil forsøke å besvare spørsmålsstillingen om hvorfor enkelte av mine informanter har utøvd vold overfor andre menn og kvinner, og hvorfor menn bruker vold som et verktøy i sitt eget posisjoneringsarbeid. Helt til slutt i teksten samler jeg trådene i et avsluttende kapittel. Her blir igjen avhandlingens hovedkonklusjoner skissert.

VEIEN TIL MÅLET

”Samfunnsforskning dreier seg om å beskrive og forstå det samfunnslivet vi alle tar del i. For å få en bedre forståelse av resultater fra samfunnsforskning, er det en fordel å vite hva som skjer i forskningsprosessen fra idé til ferdige resultater” (Johannessen, Tufte og Veiden 2006:47).

Jeg vil påstå at det ikke bare er en fordel, men også en nødvendighet å inneha kunnskap om selve forskningsprosessen som utgjør grunnlaget for avhandlingen. I dette kapitlet vil jeg beskrive den lange veien fra idé til ferdig masteroppgave. Jeg vil slik vise hvordan det metodiske arbeidet med avhandlingen har forløpt.

2.1. Før intervjuene

I forskning skiller det gjerne mellom kvalitative og kvantitative metoder for innhenting av informasjon om det man vil undersøke. De kvantitative metodene er fokusert mot å studere et gitt fenomens utbredelse og antall, og på denne måten tallfeste ulike variabler gjennom kvantifisering. Kvalitative metodetilknytninger er derimot mer opptatt av meningsskaping og å gå i dybden i feltet som studeres. Her gis ulike prosesser i materialet betydning. Gjennom nærhet til informantene framheves de studertes egne forståelser (Thagaard 2003). Jeg fant det ikke formålstjenlig i forhold til mitt forskningsspørsmål å benytte kvantitativ metode for å innhente informasjon. Dette skyldes at data i form av tall og statistikk ikke ville formidlet de overgrepsutsatte mennenes subjektive forståelser på en tilstrekkelig nyansert og dyptgående måte. Denne avhandlingens datainnsamling er derfor fundert i kvalitativ metode. Jeg har valgt å bruke en kvalitativ tilnærming fordi disse måtene å samle inn data ”gir grunnlag for å oppnå en forståelse av sosiale fenomener på bakgrunn av fylldige data om personer og situasjoner” (Ibid.:11). Slik ville jeg på best mulig vis forsøke å forstå overgrepsutsatte menns konstruering av egen selvidentitet og deres posisjonering mellom posisjonene mann og offer.

Jeg gjennomførte intervjuer med menn som ble utsatt for seksualisert vold i oppveksten. Dybdeintervjuer er egnet for mitt masterprosjekt fordi ”det kvalitative intervjuet har til hensikt å få fram beskrivelser av informantens hverdagsverden for å kunne fortolke betydningen av de fenomenene som beskrives” (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2006:135). Mitt forskningsspørsmål er nettopp rettet mot å studere mennenes subjektive beskrivelser og forståelser av egen verden, og av seg selv som overgrepsutsatte menn. For å

skaffe disse personlige erfaringene var det mest hensiktsmessig at jeg selv intervjuet de aktuelle mennene. Siden det er forsket relativt lite på denne tematikken i Norge, spesielt fra et kriminologisk perspektiv, var det liten anledning for meg å oppnå ønsket datamateriale ved anvendelse av tidligere gjennomført forskning alene. Et kvalitativt intervju er en samtale med et formål, som inneholder en varierende grad av struktur og tilretteleggelse på forhånd. Jeg foretok semi-strukturerte eller delvis strukturerte intervjuer. I slike intervjuer har man ”en overordnet intervjuguide som utgangspunkt for intervjuet, mens spørsmål, temaer og rekkefølge kan varieres” (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2006:137). Min intervjuguide³ var ikke et standardisert spørreskjema jeg fulgte slavisk, men derimot en oversikt over aktuelle temaer og problemstillinger jeg ville berøre i løpet av intervjuet. Delvis strukturerte intervjuer var hensiktsmessig for min datainnsamling fordi jeg hadde mulighet for mye fleksibilitet i samtalen, samtidig som jeg hadde en godt forberedt plan på forhånd. Siden jeg aldri har gjennomført kvalitative forskningsintervjuer tidligere, var det en stor trygghet å ha forberedt spørsmål på forhånd. Selv om jeg ikke fulgte intervjuguiden til punkt og prikke, var det betryggende å ha den foran meg. Ved å benytte delvis strukturerte intervjuer kunne samtalene bringe inn mest mulig fruktbar informasjon, spesielt siden spørsmålene omhandlet særlig sensitive og vanskelige temaer. Hvis informantenes tankerekker kom inn på andre interessante spor, åpnet min intervjuguide opp for å følge disse sporene der og da.

2.1.1. Å skaffe informanter

Etter å ha meldt inn studien til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD),⁴ begynte jeg arbeidet med å rekruttere informanter til datainnsamlingen. Jeg antok at det ville bli en utfordring og et mulig problem å få tilgang til menn som har opplevd seksuelle overgrep og som var villige til å la seg intervjuet. Siden seksualisert vold mot menn er et sensitivt og tabubelagt tema var jeg forberedt på mye arbeid for eventuelt å erverve mellom fire og seks informanter. Problemet med å skape kontakt med ønskede, men ’sjeldne’ intervjupersoner drøftes godt av Bente Gullveig Alver og Ørjar Øyen i boka *Forskningsetikk i forskerhverdag*:

”De står ikke i telefonkatalogen og ikke i andre tilgjengelige registre. Eller hvordan finner en dem som kan eller vil dele sine tanker, vurderinger og holdninger med forskeren om religiøsitet, om seksualitet, om prostitusjon, om vold, om avstraffing av barn? I alle slike tilfelle krever etableringen av kontakt mye

---

³ Se vedlegg 3 for min intervjuguide.

⁴ Se vedlegg 4 for svarbrev fra NSD på mitt meldeskjema.

fantasi og ikke minst omtanke – og også forståelse for hvorfor folk synes det kan være vanskelig å stille opp” (Alver og Øyen 1997:131).

Jeg så på oppgaven å komme i kontakt med overgrepstatsatte menn som så vanskelig og uoverkommelig, at jeg delvis var innstilt på å måtte intervju andre grupper av personer, for eksempel fagfolk som arbeider med temaet. I verste fall så jeg for meg en tvunget endring av både utvalg av informanter og forskningsspørsmål. For å opprette kontakt med mulige informanter var jeg derfor forberedt på å benytte kreative innfallsvinkler til rekrutteringen. I første omgang opprettet jeg en blogg på Internett og tok kontakt med organisasjoner og foreninger som tilbyr hjelp og terapi til ofre for seksualisert vold. I Oslo kontaktet jeg Senter for seksuelt misbrakte menn (SSMM), Adam hos Kirkens Ressurscenter, DIXI Ressurscenter, Reform – Ressurscenter for menn, Stiftelsen Støttesenter mot Incest (SMI), Forandringsfabrikken og Institutt for Klinisk Sexologi og Terapi (IKST). Utenfor Oslo kontaktet jeg Evas Støttesenter på Elverum, Støttesenter mot incest og seksuelle overgrep på Hamar, Gudbrandsdalen krisesenter og Blålys – Landsforeningen for seksuelt misbrakte i Trondheim.

Hos Senter for seksuelt misbrakte menn (SSMM) hengte jeg opp en lapp med informasjon om prosjektet og mine kontaktopplysninger. De resterende sentrene mottok mitt informasjonsskriv⁵ på e-post, i håp om at de ville distribuere dette videre til sine brukere. Enkelte av stedene jeg ønsket samarbeid med, ga aldri tilbakemelding på min henvendelse og kontaktet trolig aldri noen brukere for meg. Det er uvisst om de andre sentrene valgte å kun videreformidle informasjon om prosjektet til brukere de selv mente ’passet’ å bli intervjuet, eller om de informerte alle sine brukere. Sentrene lot trolig være å informere nye brukere om mitt masterprosjekt, og kontaktet heller de som har bearbeidet traumene fra barndommen over en lengre periode. Det er også uvisst om de annonserte mitt prosjekt muntlig eller per e-post. Alle informantene hadde derimot mottatt mitt informasjonsskriv før de kom på intervju. Hos flere av sentrene utenfor Oslo var responsen på min forespørsel som nevnt relativt laber, men tilbakemeldingene var derimot bedre fra enkelte av sentrene i byen. Ettersom tiden gikk forstod jeg at mange av sorgene var tatt på forskudd. Responsen fra enkelte av de nevnte sentrene var såpass positiv at jeg tilslutt valgte å gå bort fra å benytte mer fantasifulle måter å komme i kontakt med informanter, som avisannonser, annonser i blader, plakater og reklame på det sosiale nettstedet Facebook. Selv om veien fram til konkrete avtaler om intervjuer var lang, fikk jeg tilbud om flere informanter enn nødvendig. Jeg avtalte intervjuer med fem

---

⁵ Se vedlegg 1 for informasjonsskriv.

informanter som kontaktet meg etter å ha mottatt informasjon om prosjektet gjennom Adam, Senter for seksuelt misbrukte menn (SSMM), Støttesenter mot Incest (SMI) og Forandringsfabrikken. Disse mennene var svært ulike, men med det til felles at de har opplevd seksuelle overgrep i barne- og/eller ungdomsalderen. Jeg vurderte å avtale intervju med flere informanter, utover disse fem. Mine fem intervjuer varte derimot lenge, og jeg fikk veldig mye god informasjon gjennom disse samtale. Jeg forsøkte å fokusere på kvaliteten i datamaterialet mitt, i stedet for å fokusere på om jeg hadde nok informanter til å oppfylle et magisk antall intervjuer eller transkriberte sider. Et fokus på et magisk antall informanter kaller Paul Larsson for skappositivisme. Positivismen opphøyde på 1800-tallet naturvitenskapelige metodeidealer og glorifiserte systematisk innsamling av data (Larsson 1998). En skappositivist er

”en person som friskt og freidig arbeider med hermeneutiske og fenomenologiske metoder, men som har latt seg forblinde av positivistisk tankegods. Dette fører eksempelvis til at hun i en kvalitativ undersøkelse er plaget av om utvalget er representativt og en unødig hang til å kvantifisere kvalitative data” (Ibid.:56).

Skappositivisme fører med seg et mas etter generaliserbare funn og mange representative informanter (Larsson 1998). Mario Luis Small mener det er et problem i dag at kvalitativ forskning forsøker å imitere kvantitativ forskning (Small 2009). Small skriver at “[a]mong my graduate students working on in-depth interview study designs, perhaps the single most common question I hear is, ‘How many people do I need to interview (for my findings to be generalizable)?’” (Ibid.:12) Slike kvantitative og naturvitenskapelige forskningsidealer om generaliserbarhet og et visst antall informanter, skviser ut og erstatter kvalitative verdier som empati, forståelse og innsideperspektiv (Larsson 1998). Etter fem intervjuer syntes jeg at jeg hadde mottatt et egnet materiale til å gå i dybden i min problemstilling.

2.1.2. Utvalg

I noen kvalitative studier avgrensner forskeren hvem han vil ha informasjon fra, gjennom å definere undersøkelsens utvalg. Hvem som er aktuelle intervjuerpersoner og hva man skal spørre de om, avhenger av hva intervjuene skal belyse. Kvalitativ forskning bygger på strategiske utvalg, selv om forskeren i realiteten ofte finner fram til informantene ved en tilfeldighet. Ved et strategisk utvalg fastsetter forskeren på forhånd hvem undersøkelsen skal rette seg mot; hvem han eller hun vil skal delta i studien. Forskeren velger så informanter til studien fra denne fastsatte målgruppen. I mitt masterprosjekt var den ønskede målgruppen menn som har

opplevd seksuelle overgrep i oppveksten. Disse kriteriene lå til grunn for min rekruttering. Mine rekrutterte informanter hadde disse kvalifikasjonene, som var ønskelige i forhold til min problemstilling. Det finnes flere måter å gjennomføre et strategisk utvalg. I mitt masterprosjekt valgte jeg informanter ved å benytte et sluppmessig eller tilfeldig utvalg (Johannessen, Tuft og Kristoffersen 2006). Ved sluppmessig utvalg velger forskeren tilgjengelige og relevante informanter: "Utvalget er strategisk, ved at informantene representerer egenskaper som er relevante for vår problemstilling, og fremgangsmåten for å velge ut informanter er basert på den tilgjengelighet de har for forskeren" (Thagaard 2003:54). De ovennevnte sentrene satte meg i kontakt med tilgjengelige og relevante informanter, som har erfaring med temaet som studeres. På grunn av masteravhandlingens tabubelagte og sensitive tema var det nødvendig at jeg rekrutterte de mennene som var villige til å bli intervjuet; de mennene som var tilgjengelige der og da. Enkelte ville kanskje foretrukket å intervju menn som har opplevd mange eller grove overgrep. For meg var ikke dette en nødvendighet. Jeg strebet heller etter en heterogen gruppe informanter med ulike aldre da overgrepene skjedde, ulike forhold til overgriperne, ulike typer overgrep, ulik alvorlighetsgrad på overgrepene og så videre.

De fleste menn som har erfart seksuelle overgrep i oppveksten ville ikke kontaktet en forsker for å bli intervjuet om temaet. Enkelte menn som har opplevd overgrep fortrenger episodene, eller de snakker ikke med en eneste sjel om misbruket. Menn som ikke engang har innrømmet overgrepene overfor seg selv, tar ikke frivillig kontakt med en forsker. De overgrepsutsatte mennene jeg kom i kontakt med hadde arbeidet relativt mye med å bearbeide traumene fra barndommen. Flere av informantene hadde gått jevnlig til psykolog eller i sinnemestringsgruppe, besøkt støttesentre eller hatt kortere opphold i institusjon. Det gjaldt også for flere av mennene at de var aktive i arbeidet med å synliggjøre temaet seksuelle overgrep mot gutter, gjennom blant annet avisartikler, foredrag, besøk på Stortinget og deltagelse i Blålys – Landsforeningen for seksuelt misbrukte. Informantene deltok trolig i intervjuene med bakgrunn i sin egen agenda, nemlig å synliggjøre temaet seksuelle overgrep mot gutter. Mennenes bearbeiding av traumene og arbeid med synliggjøring, former følgelig mitt utvalg og mitt datamateriale. Det er også uunngåelig at mine informanter sitt språk og tankesett ikke er påvirket av dette. Flere av informantene vil trolig ubevisst eller bevisst ha 'adoptert' andres forståelser av dem og deres viktivering. Informantenes verbaliseringer er slik ikke bare uttrykk for deres individuelle meninger og standpunkt, men også uttrykk for muligheter og begrensninger i feltet som i dag utgjør det norske hjelpe- og støtteapparatet. Mennenes grunnleggende oppfatninger av egen situasjon og identitet er derimot ikke blitt

snudd på hodet etter møtet med hjelpeapparatet. Mitt materiale kommer dermed ikke skjevt ut i forhold til den virkelige situasjonen. Meningene som informantene uttrykker er kun forsterket og nyansert med bakgrunn i hjelpen fra psykologer, leger, støttesentre og lignende. Jeg anser ikke dette som en ulempe eller svakhet i mitt materiale. Snarere tvert i mot fungerer dette som en styrke og en kvalitetskontroll, siden informantenes meninger på en positiv måte representerer gruppen seksuelt overgrepsutsatte menn i sin helhet. Det eksisterer ikke en 'typisk' overgrepsutsatt mann, men mine informanter presenterer på en god måte den rådende tankegangen rundt temaet, nettopp på grunn av deres tilknytning til det norske hjelpe- og støtteapparatet.

2.2. Under intervjuene

Til tross for at jeg rekrutterte informanter fra støttesentre og incestsentre i Oslo, bodde et flertall av informantene et godt stykke fra byen. De fire første intervjuene ble gjennomført i lokalene til Adam, Senter for seksuelt misbrukte menn (SSMM) og Støttesenter mot Incest (SMI) i Oslo. Dette medførte dermed noe reising for de informantene som kom fra andre steder i landet. Det at disse informantene stilte opp til intervju til tross for relativt lange reiseveier, tilsier at de var svært interesserte i å delta. Dette henger trolig sammen med deres ønske om å synliggjøre et sensitivt og tilsidesatt problem; noe alle informantene uttrykte spesifikt. En klar fordel ved å gjennomføre intervjuene på støttesentre der det befant seg andre mennesker, var min personlige sikkerhet. Som ung kvinne tok jeg enkelte forhåndsregler når jeg skulle møte voksne menn og snakke om seksuelle forhold. Informantene følte seg trolig også trygge i omgivelsene på senteret, siden de hadde vært brukere der tidligere. Alle informantene fikk tilbud om samtale med en erfaren ansatt på senteret etter intervjuet, dersom det skulle oppstå behov for det. Slik unngikk jeg at min forskning ble en ytterligere belastning for informantene. Ingen av informantene benyttet dette tilbudet, men det kan allikevel ha fungert som en støtte å vite at mer kyndige personer var tilstede i lokalet under intervjuet. Forut for intervjuene hadde jeg kun besøkt Adam og Senter for seksuelt misbrukte menn (SSMM) ved ett tidligere tilfelle. Jeg hadde ikke besøkt Støttesenter mot Incest (SMI) sine lokaler. Min manglende kjennskap til sentrenes personale og lokaler i motsetning til informantenes inngående kjennskap, medførte at jeg ble mer en 'gjest' hos informantene i stedet for at informantene ble 'gjester' hos meg. Dette var for meg uventet, siden jeg som forsker hadde bedt inn til intervjuene. Det siste intervjuet ble gjennomført hjemme hos informanten, noe som medførte reising for meg. Denne mannen ønsket å gjennomføre intervjuet hjemme på grunn av manglende tid til reising og fordi dette følte tryggere. For

meg var situasjonen derimot mer utrygg. Etter mye kontakt med informanten og senteret han var bruker av, følte jeg meg derimot svært trygg før og under besøket. Tonen under dette intervjuet var mer avslappet og personlig enn under de andre intervjuene. Siden intervjuet fant sted hjemme hos informanten, fikk jeg sett hans hus og møtt hans kone, barn og barnebarn. I tillegg både kjørte og hentet han meg på bussholdeplassen, og vi spiste jordbær med fløte i hagen etter intervjuet.

2.2.1. Å få data på bordet

Intervjuene startet med at informantene skriftlig ga sitt frie og informerte samtykke til å delta i studien.⁶ Kravet om informert samtykke er fundert i min respekt for mennenes herredømme over eget liv, og anerkjennelsen av at de skal kontrollere opplysningene de deler med meg og hva disse opplysningene brukes til. Informantene ble også informert om at de kunne trekke seg fra studien etter at intervjuene var gjennomført. Deretter startet jeg diktafonen og intervjuene begynte. I løpet av intervjuenes gang ble jeg overrasket over hvor mange elementer ved situasjonen jeg måtte konsentrere meg om samtidig. Jeg ble rett og slett litt overveldet over hvor mye det krevdes at jeg forholdt meg til. I tillegg til å forholde meg til intervjuguiden måtte jeg til en hver tid være forberedt på å stille oppfølgings spørsmål eller følge informantenes ulike tankesprang. For at informantene ikke skulle oppleve det ydmykende eller ukomfortabelt å snakke om personlige forhold, var jeg også svært opptatt av å holde øyekontakt og å ha et lite fordømmende kroppsspråk, ansikt og språk. Til tross for samtalenes til tider sensitive temaer opplevde jeg ikke et spent eller ubehagelig forhold til informantene.

Jeg merket derimot at jeg ble både fysisk og psykisk sliten i løpet av intervjuene. Til tider hadde jeg problemer med å vite hvordan jeg skulle forholde meg til de forferdelige hendelsene informantene fortalte om. Jeg ble også av og til kvalm og uvel når informantene gjenfortalte overgrepene de opplevde i barndommen. Etter intervjuene var jeg sliten og tenkte mye på de vemmelige hendelsene mennene hadde fortalt om. Cecilie Høigård forteller i boka *Bakgater: om prostitusjon, penger og kjærlighet* om lignende reaksjoner etter sine dybdeintervjuer med prostituerte. Hun opplevde å bli irritabel, urimelig, deprimert og asosial. Sinnstilstanden kom til det punkt at hun måtte avslutte rekken av intervjuer til fordel for egen helse og trivsel (Finstad og Høigård 1986). Min kvalme og utmattethet kan på lik linje med

---

⁶ Se vedlegg 2 for samtykkeerklæring.

Høigårds depresjon og irritasjon forstås som en naturlig og forutsigbar reaksjon på slike overveldende inntrykk.

I psykiatrien eksisterer det uenigheter om hvordan man skal forstå minner og gjenvinning av minner om seksuelle overgrep fra oppveksten (Heskestad 2001). Personer som arbeider i dette fagfeltet er usikre på om minnene kan ses på som virkelige eller falske:

”Debatten har vært polarisert og frontene steile. Toneangivende fagfolk avviser slike minner som upålitelige eller falske, og hevder at det mangler bevis for at dette virkelig forekommer. Andre mener at man ut fra foreliggende empirisk forskning kan fastslå at glemsel og senere gjenkalling av minner regelmessig forekommer hos en undergruppe av de seksuelt misbrukete, og at en slik blokkering av minner er en adaptiv prosess” (Ibid.:2386).

Informantenes beretninger om overgrepene de har utholdt er retrospektive beskrivelser av hendelser langt tilbake i tid. Det er derfor umulig for meg å bevise om disse hendelsene informantene minnes virkelig har skjedd eller ikke. Jeg har derimot ingen grunn til å mistro informantene, og jeg tviler ikke på at de har vært utsatt for de overgrepene de så levende gjenforteller. Det er ikke bare umulig, men jeg vil også påstå at det er uviktig for meg å vite om mennenes overgrep har skjedd eller ikke. For mitt forskningsspørsmål er ikke dette relevant. I denne sammenhengen er det derimot relevant at overgrepenes realitet ligger til grunn for intervjuene. Det er uviktig om overgrepene har skjedd eller ikke så lenge informanten selv forteller det, og så lenge dette er grunnlaget for intervjusituasjonen. Det er denne grunnleggende overensstemmelsen mellom meg og informantene som fører til produksjonen av datamateriale. De to deltakerne i samtalen skaper sammen kunnskap gjennom interaksjon. Kunnskapsproduksjonen er slik situasjonsbundet. Malin Åkerström, Veronika Burcar og David Wästerfors nyanserer dette på en god måte i sin studie av unge menn utsatt for vold og/eller ran på gateplan:

“Instead of understanding interviews as a way to ‘collect’ data, we view them here as a way to ‘create’ data (...). The interviewed young men are not taken as revealing their true selves (nor as hiding them) but as producing socially recognizable images of themselves during conversations with the interviewer. (...) It is only in relation to a listener – in this case the interviewer – that discursively accomplished self presentations may unfold. (...) To some extent, we may therefore say that the interviewer co-creates the young men’s narratives” (Åkerström, Burcar og Wästerfors 2011).⁷

---

⁷ Jeg mottok artikkelen til Åkerström, Burcar og Wästerfors før publisering, og den inneholder derfor ikke sidenummerering.

Forskeren og informanten skaper datamaterialet sammen, informanten fremlegger ikke kun meninger og forståelser uavhengig av situasjonen. Fokuset er rettet mot informasjonen som skapes der og da, og ikke mot informasjonen som foreligger før møtet mellom forsker og informant. Intervjuene bygger slik på forskerens deltagelse, så vel som informantens deltagelse.

2.2.2. Kjønnen informasjon

Siden datamateriale skapes gjennom interaksjon i intervjuet, er den innsamlede informasjonen preget av forholdet mellom informant og forsker. I mine intervjuer eksisterte det klare ulikheter mellom meg og informantene. Enkelte av informantene poengterte min unge alder, og aldersforskjellen mellom partene i samtalen kan ha preget intervjusituasjonene. Kanskje beskrev mennene mer utfyllende under intervjuene på grunn av min lave alder og mangel på erfaring, eller kanskje holdt de tilbake informasjon fordi de fryktet at jeg ikke var gammel nok til å takle det. Min grad av dyktighet som intervjuer og hvor hyggelig og forståelsesfull informantene opplevde meg, kan også ha preget samtalene. Det er nærliggende å tro at mennene ville være mer åpne overfor en hyggelig og forståelsesfull person, enn overfor en person de opplevde som ukoselig, fraværende, dømmende eller lignende. Elin Kippe stiller i teksten *Konstruksjon av kjønn i intervjusituasjonen* spørsmålsteget ved hvordan hennes intervjuer og intervjudata ble påvirket av at hun som kvinne intervjuet menn. Denne problemstillingen må jeg også forholde meg til. Jeg antar at forskjellene i kjønn mellom meg og mennene har hatt innvirkning på og formet informasjonen som ble skapt under intervjuene (Kippe 2005). Kjønnforholdet i intervjuene kan også ha spilt en rolle når det gjelder hvilken informasjon som kom fram, og hvilken informasjon som eventuelt ikke kom fram: “Konstruksjonen av kjønn under intervjuene (...) kan også ha preget hvilke historier informantene fortalte meg” (Ibid.:31). Dette gjelder trolig spesielt fordi mine intervjuer omhandlet kjønnsrelaterte temaer som kropp, seksualitet og maskulinitet. Kjønn konstrueres i intervjusituasjonen, og både informantene så vel som forskeren ’gjør’ slik kjønn i løpet av samtalen. Det at datamaterialet kan anses som kjønnen informasjon, trenger derimot ikke være en feilkilde i materialet. Forholdet mellom kjønnene kan benyttes som funn i seg selv: “En viktig lærdom jeg har fått, er at konstruksjonen av kjønn i intervjusituasjonen virker inn på produksjonen av data (...), og bør ses på som funn” (Kippe 2005:22).

Kippe benyttet telefonintervju for å studere menn som kjøper eller har kjøpt sex. I løpet av disse intervjuene måtte hun utholde en del flørting og sjenerende snakk. Informantene testet hennes grenser, og kom med flere seksuelle tilnærmelser. Den konstante

grensetesting og påfølgende grensesettingen ga mye verdifull informasjon om hvordan kjønn konstrueres i intervjusituasjoner. Denne opparbeidede kunnskapen omhandlet ikke kun informantenes kjønnskonstruksjoner, men også hvordan forskeren 'gjør' kjønn i samtalene. Mine intervjuer beholdt derimot den vennskapelige tonen, og ble aldri styrt over mot flørting og ubehag. Ingen grensetesting eller andre plagsomheter forekom. Under mine intervjuer var ikke konstruksjonen av kjønn like direkte og fremtredende som hos Kippe. I etterkant av intervjuene ser jeg derimot at informantene klart konstruerte og iscenesatte sine maskuliniteter i intervjusituasjonene. Den svenske kriminologen Monica Skrinjar karakteriserer et intervju som en arena med både muligheter for å skape maskuliniteter og med trusler mot mennenes maskuliniteter: "Möjlighet, eftersom män ges tillfälle att porträttera sig själva som starka, kontrollerade, självständiga, rationella, risktagande etc., och som hot, eftersom det är intervjuaren som kontrollerar interaktionen och ställer frågor som inte bara bekräftar mannens presentation av sig själv" (Skrinjar 2003:112). Med bakgrunn i opplevelsen av intervjuet som en trussel mot egen mannlighet, er det ikke uvanlig at menn forsøker å kontrollere intervjusituasjonen; at de forsøker å "utöva en kompensatorisk kontroll över intervjuer" (Ibid.). For eksempel da jeg intervjuet informanten Bengt virket han veldig selvsikker, og tok til tider kommando over intervjuets gang. Selv om dette var irriterende og slitsomt der og da, erfarer jeg ikke dette som et problem i ettertid. Jeg fikk mye godt materiale ut av intervjuet med Bengt. Det var derimot til tider vanskelig å få han til å snakke om annet enn det han selv ville snakke om. I tillegg uttrykte han flere nedsettende kommentarer om kvinner, for eksempel at de var svake og redde. Han snakket også mye om egen voldsutøvelse under intervjuet. På ett tidspunkt spurte han, med et flir om munnen, om jeg var redd ham. I etterkant av dette intervjuet kan jeg forstå Bengts spesielle oppførsel som en reaksjon på en opplevelse av truet mannlighet. Hans måte å styre intervjuet kan ha fungert som et forsøk på å ta tilbake egen kontroll og maskulinitet.

Som jeg vil utdype i kapittel 4 om maskuliniteter, var mine informanter opptatt av å beskrive menns myke sider. Informantene mente det var akseptert for menn å gråte og åpent vise følelser. De var derimot også opptatt av at menn skulle være ordentlige menn og inneha kvaliteter som handlekraftighet, besluttsomhet, styrke og lignende. På den ene siden kan man tro at mennene ville tonet ned sine myke og følsomme sider hvis intervjueren hadde vært en mann: "Selv om det i dagens samfunn er større handlingsrom og mange former for akseptert mannlighet og maskuliniteter (...), føler kanskje enkelte en forventning om å være hard og usårbar i samvær med andre menn" (Kippe 2005:25). Det kan også muligens være enklere for menn å snakke med kvinner om sensitive temaer enn med andre menn (Kippe 2005). På den

andre siden kan man også mene det er en stereotypi eller klisjé at menn må virke tøffe overfor andre menn. Informantene kunne på denne måten fokusert like mye på sine myke sider overfor en mannlig som en kvinnelig intervjuer. At forskeren er kvinne og informanten mann kan også i følge Annick Prieur og Arnhild Taksdal fungere som en fordel i intervjuet: ”[O]verfor en kvinne tvinges han til å sette ord på det underforståtte” (Prieur og Taksdal 1989:20). ”Noe som kan tas for gitt i en samtale mellom menn, må tydeliggjøres i en samtale mellom en mann og en kvinne. (...) Slik gir konstruksjonen av kjønn i intervjusituasjoner med en kvinnelig forsker og en mannlig informant muligheter til å komme bak ’tatt-for-gitt-heter’ om mannlighet” (Kippe 2005:27). Gjennom å fremstå som en novise med manglende kunnskap om temaet det snakkes om, kan forskeren få fram mer verdifull informasjon under intervjuet. Ved at intervjueren virker uvitende og informanten virker som en ekspert, blir sammenhenger forklart ytterligere detaljert for å kunne krysse grensen fra informant til intervjuer; fra den skjeve til den straighte siden (Finstad og Høigård 1986). Det er vanskelig å fastslå om mine intervjuer ville samlet inn bedre eller dårligere data hvis jeg hadde vært mann. Dette er umulig å teste. Hadde en mannlig forsker intervjuet de overgrepsutsatte mennene ville trolig hele intervjuet og intervjuprosessen fortonet seg annerledes.

2.3. Etter intervjuene

Etter hver av de fem intervjuene var jeg rask til å skrive et refleksjons- eller feltnotat, mens alle intervjuets inntrykk fortsatt lå ferskt i minnet. Refleksjonsnotatene inneholder overveielser rundt informantenes utseende, væremåte, kroppsspråk, gester, klær og lignende. Jeg forsøkte også å reflektere rundt hvordan jeg intervjuet, hvordan jeg syntes forholdet til informantene var, min egen væremåte og hva jeg burde gjøre annerledes under neste intervju. Jeg transkriberte deretter intervjuene i løpet av kort tid etter gjennomførelsene. Arbeidet med transkriberingen var rettet mot å transformere den muntlige intervjusamtalen til skriftlig tekst. Det kan være vanskelig og problematisk å transformere data fra lyd til skriftlig tekst. Jeg mistet for eksempel både ironi og tonefall på veien fra samtale til tekst. Gjennom å benytte lydopptak for å registrere intervjuene hadde jeg derimot allerede mistet enkelte deler ved samtalene, slik som for eksempel gester og kroppsspråk. Å analysere videoopptak ville til gjengjeld vært for tidkrevende. Skriftlig tekst er det best egnede materialet for analyse, og kan slik delvis oppveie for ulempene ved mistet mellommenneskelig interaksjon. For å få mest mulig sammenlignbart materiale har jeg forsøkt å transkribere de fem intervjuene på samme måte. Jeg har fokusert på en ordrett transkribering, og på å inkorporere nyanser i språket slik som gjentakelser og latter. Jeg har derimot ikke transkribert uttrykk som ’eh’ og ’mm’, og jeg

har ikke antydnet pausene i samtalen med ulik tegnsetting. En slik ekstrem grundighet var ikke formålstjenlig for mitt arbeid med tanke på tidsaspektet, og fordi jeg ikke gjennomførte en grundig konversasjonsanalyse (Kvale og Brinkmann 2009). I tillegg til problematisk, fant jeg også transkriberingen kjedelig og tidkrevende. Jeg opplevde arbeidet som ensformig og langtekkelig.

Min bearbeiding, analyse og tolkning av det innsamlede materialet startet allerede under arbeidet med refleksjonsnotatene og transkriberingen: ”Under transkripsjonen vil [forskeren] til en viss grad huske eller gjøre seg tanker om de sosiale og emosjonelle aspektene ved intervjusituasjonen, og vil allerede ha påbegynt meningsanalysen av det som ble sagt” (Kvale og Brinkmann 2009:189). Jeg forsøkte derimot å ignorere mine analyserende tanker til jeg hadde samlet alle fem intervjuer i tekstformat. Innen sommerferien 2010 var alle intervjuene gjennomført og transformert fra muntlig samtale til skriftlig tekst. Før ferien leste jeg mye metodelitteratur om innsamling av data, men litteratur som omhandlet bearbeiding av dataene i etterkant fant jeg lite av. For meg ble ’analyse’ og ’tolkning’ vanskelige og svevende begreper innhyllet i mystikk. I løpet av sommerferien arbeidet jeg lite med masteravhandlingen. Ettersom sommerferien skred framover gruet jeg meg mer og mer til å starte bearbeidingen av mitt materiale. Analysen ble mer og mer innhyllet i mystikk. Da jeg ved høstsemesterets start hadde pløyd igjennom flere sider metodelitteratur om analyse og tolkning og fortsatt ikke visste hva jeg skulle gjøre, ba jeg veileder om hjelp. Etter å ha snakket lenge om analyse uten at jeg ble mindre forvirret, fikk jeg beskjed om å bare sette i gang og gjøre noe. Da jeg fikk dette sparket bak begynte endelig min bearbeiding av datamaterialet, og det viste seg at arbeidet til og med ble fruktbart.

2.3.1. Bearbeiding og analyse

Det er ikke slik at resten av arbeidet går automatisk når man har samlet inn et tilstrekkelig datamateriale. Materialet gir ikke seg selv, det må fortolkes. Min fortolkning er preget av min forforståelse fra mitt ståsted (Johannessen, Tufte og Veiden 2006). Fortolkningen av datamaterialet er subjektivt preget, og en annen forsker kunne tolket det samme fenomenet på et annet vis: ”Forskeren er *i* samfunnet, ikke utenfor eller over samfunnet. Uansett *hvilken* posisjon hun inntar, vil hun se samfunnet fra sitt ståsted” (Finstad og Høigård 1986:21). Da jeg forberedte meg på å gjennomføre intervjuer grublet jeg mye rundt hvordan de overgrepsutsatte mennene ville være. Før jeg intervjuet mine informanter hadde jeg flere forhåndsantagelser om mennene. Gjennom deltidsjobber i ulike fengsler har jeg erfaring med å snakke med gjerningspersoner; menn som soner dommer for ulike kriminelle handlinger.

Min erfaring var derimot begrenset når det gjaldt personene på de andre sidene av lovbruddene, de som ble ofre for volden, misbruket, den stjålne bilen, narkotikasalget i nabolaget eller den manipulerende økonomiske kriminaliteten. Mine kunnskaper om seksuelt overgrepssutsatte menn var begrenset, og mine innledende tanker bar preg av dette kunnskapsnivået. Jeg var forberedt på å måtte holde tilbake tårene under intervjuene, og jeg var forberedt på å møte menn som selv ville slite med dette. Jeg formodet å møte sterke individer med egne meninger og gode meninger, men jeg antok at mennene fortsatt bar preg av overgrepene gjennom tristhet, lidelse og vonde tanker. Til tross for at overgrepene hendte for mange år siden, trodde jeg mennene fortsatt ville være emosjonelle og sterkt berørte av overgrepene. I ettertid ser jeg at mine forhåndsantagelser om overgrepssutsatte menn var litt på siden av virkeligheten. Mine fordommer påvirket tydelig min tankegang og analyse, men det er vanskelig å fastslå hvordan fordommene påvirket intervjusituasjonen og datamaterialet. En samfunnsviter må i motsetning til en naturviter fortolke en allerede fortolket verden; den sosiale virkeligheten er allerede fortolket av informantene forskeren har intervjuet (Fangen 1997). ”[Forskere skal ikke bare] lese virkeligheten som en tekst med en mening som vi skal fortolke. Vi skal i tillegg lese en virkelighet som allerede er fortolket av de menneskene vi studerer” (Fangen 2004:180). Å produsere og reprodusere slik symbolsk kunnskap er et naturlig ledd i menneskers meningsskapning. Jeg forsøkte å fortolke informantenes fortolkninger. Dette kalles dobbel hermeneutikk (Fangen 1997).

Jeg vil nå beskrive min analyses lange og kronglete gang. Jeg begynte ved å ta for meg ett og ett intervju. Etter å ha lest igjennom intervjuet skrev jeg en sammenfatning av intervjuets meningsinnhold i et separat dokument. Slik lagde jeg sammendrag over all informasjon som var sentral i forhold til avhandlingens temaer og forskningsspørsmål. Meningsinnholdet i teksten ble konsentrert slik at den opprinnelige teksten ble forkortet; jeg gjorde en ’fortetting av mening’ (Kvale og Brinkmann 2009). Sammenfatningen framhever den meningen jeg oppfatter som essensen i intervjuet. Tekstens meningsinnhold gjøres eksplisitt. Allerede her startet min fortolkning, men denne tolkningen var fenomenologisk og tett forbundet med informantens selvforståelse. Etter at meningsfortettingen var skrevet, delte jeg intervjuet inn i kategorier med begreper som indikerer innholdet i kategoriene. Kategorisering eller koding av materialet vil si at informasjon om det samme teamet samles i én kategori. Disse kategoriene gjorde det lettere å identifisere sentrale temaer og mønstre i materialet. Kodeprosessen er en interaksjon mellom min forforståelse og tendenser i datamaterialet. Koding kan i prinsippet ikke skilles fra tolkning. En analyse kan imidlertid deles inn i en deskriptiv og en tolkende fase. Kategorisering har et deskriptivt siktemål,

nemlig å skaffe oversikt over sentrale temaer i materialet. I tolkningsfasen er man derimot ute etter en dypere forståelse for materialet (Thagaard 2003). Til tross for at jeg kodet og kategoriserte hvert enkelt intervju, var ikke dette en prosess jeg arbeidet mye med og videreutviklet. I senere tid benyttet jeg mest kodene til å orientere meg i de lange transkriberte intervjuene.

Da jeg hadde bearbeidet intervjuene gjennom meningsfortetting og koding, var jeg kommet et stykke på vei i å få oversikt over mine intervjuer. Jeg hadde derimot ikke begynt å sammenligne intervjuene; å finne likheter og forskjeller mellom informantene og knytte disse funnene opp mot kriminologisk teori. Da arbeidet med å sammenligne intervjuene begynte, benyttet jeg en temasentrert tilnærming i motsetning til en personsentrert tilnærming: ”I analyser av data som fokuserer på innholdet i teksten, må forskeren ta stilling til følgende spørsmål: Skal analysen sentreres om typer av personer eller situasjoner forskeren har studert, eller skal analysen rettes mot de temaene som materialet handler om?” (Thagaard 2003:30) Ved personsentrerte tilnærminger er personer i fokus, mens temaene følgelig er i fokus ved temasentrerte tilnærminger. For å sammenligne informantene studerte jeg dere ytringer om hvert av de temaene som ble diskutert. Jeg så intervjuene opp mot hverandre ut i fra temaene som ble diskutert. Disse sammenligningene foregikk delvis i beskrivende matriser. Formålet med matriser er å få oversikt over informasjonen og studere sammenhengene mellom de kategoriene dataene er inndelt i. Jeg presenterte informantene i analysen vertikalt og beskrev kategoriene undersøkelsen fokuserer på horisontalt. Jeg benyttet også gode sitater og ulike fargekoder for å forenkle sammenligningen mellom informantene og skape en oversikt over sentrale temaer i datamaterialet. Jeg utarbeidet blant annet en matrise i Excel som omhandlet informantenes syn på maskulinitet, og én som studerte deres oppfatninger rundt ofre for kriminalitet. I denne fasen av analysen begynte jeg også å ane enkelte sentrale likheter og forskjeller mellom informantene. Ved hjelp av et langvarig fokus på å skrive ned oppstykke tanker, notater og sammenhenger om og rundt materialet, begynte sakte men sikkert sentrale temaer og funn å utmeisles. Under dette arbeidet forsøkte jeg aktivt å benytte min foreløpige problemstilling og knytte mine tanker direkte opp mot den. Gjennom denne prosessen gikk jeg ofte helt tilbake til mine transkriberte intervjuer for å lese disse om igjen, for å forsøke å finne flere fruktbare nyanser og sitater og for å utdype mine funn. Etter hvert i dette arbeidet ble det naturlig å lese en del teori om de temaene mine intervjuer berørte, slik som for eksempel maskulinitet og viktologi. Jeg forsøkte å knytte teoretisk relevante begreper til kategoriene i materialet for å skape en forståelse av sammenhenger, mønstre og hovedtrekk i dataene. Dette tolkningsarbeidet gikk ut på å sette fenomenene jeg studerte inn i en større

sammenheng basert på mitt faglige ståsted. Jeg brakte inn noe nytt i forhold til de temaene jeg analyserte, nemlig teorier. Tolkning innebærer å knytte begreper til intervjueteksten som framhever en forståelse av teksten. I denne sammenhengen er det viktig å være bevisst at en teori verken er sann eller usann. En teori er heller mer eller mindre nyttig i forhold til et empirisk datamateriale. Tolkning er særlig knyttet til den delen av analyseprosessen som er rettet mot å oppnå en dypere forståelse av og innsikt i dataene. Hos meg kom denne innsikten av og til sakte men sikkert etter mye jobbing, eller den kom sporadisk og uventet; 'som lyn fra klar himmel'. En slik måte å benytte teori kalles en induktiv fremgangsmåte (Thagaard 2003). Denne måten å gjennomføre kvalitativ forskning på er eksplorerende: "Den induktive fremgangsmåten er basert på en antakelse om at teoretiske perspektiver kan utvikles på grunnlag av akkumulasjon av empiriske studier" (Ibid.:173). En induktiv tilnærming står i et motsetningsforhold til en deduktiv tilnærming, der hypotesetesting er i fokus (Thagaard 2003).

2.3.2. Etikk

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) uttrykker i sine forskningsetiske retningslinjer at forskere har et særlig ansvar for å skape kunnskap om marginale og svake personer i samfunnet (*Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* 2006). Eksempler på svake grupper er barn, arbeidsløse, innvandrere, eldre, enslige, samer og kriminelle (Alver og Øyen 1997). Jeg vil påstå at de som har blitt utsatt for krenkende handlinger – samfunnets ofre for kriminalitet – også utgjør en sårbar gruppe i samfunnet. Til tross for at mine informanter ikke var spesielt svake, utsatte eller sårbare, kan gruppen seksuelt misbrukte menn i sin helhet anses som en sårbar gruppe. Det var viktig for meg å vise respekt og medmenneskelighet overfor informantene, spesielt siden de beskrev særdeles krenkende og vanskelige hendelser fra sine liv. I forkant av intervjuene arbeidet jeg lenge og grundig med min intervjuguide. Jeg mente at en god måte å skaffe til veie datamateriale var blant annet å konfrontere informantene med eksisterende stereotypier om overgrepsutsatte menn.⁸ På denne måten kunne jeg undersøke hvordan de forholder seg til disse mytene. Da jeg nærmet meg spørsmålene om stereotypiene på intervjuguiden, ombestemte jeg meg derimot fort. Jeg turte ikke å spørre informantene disse spørsmålene av frykt for å fremstå stigmatiserende og dømmende, og av frykt for å såre

---

⁸ Stereotypier om overgrepsutsatte menn er for eksempel at de blir homofile etter overgrepene, eller at de senere vil misbruke andre ("Gutter misbrukes også seksuelt" 2010). Disse stereotypiene vil jeg komme tilbake til senere i avhandlingen.

eller fornærme informantene. Under intervjuene var jeg opptatt av respekt for mennenes privatliv, noe som innebar at press til å snakke om temaer mennene ville unngå var uaktuelt. Hvis jeg ikke mottok ønsket informasjonen når jeg stilte et spørsmål, spurte jeg ofte samme spørsmålet én gang til, men med en litt annen formulering. Jeg presset informantene litt for å få svar på sensitive spørsmål, men dersom jeg merket de var motvillige til å svare, la jeg fort saken død. Som Tove Thagaard sier må forskeren selv avveie hvor nærgående og personlige spørsmål hun eller han vil stille informantene (Thagaard 2003:106). Seksualisert vold mot menn er et vanskelig og sensitivt tema, og jeg hadde derfor et særlig ansvar for å ivareta informantene under intervjuene. Fordi det var hele 30 til 50 år siden overgrepene foregikk, følte jeg det derimot var litt tryggere å spørre informantene om sensitive temaer:

”Tid og avstand har betydning for forskerens mulighet til å nærme seg individets private rom. Det private forandrer seg når en går tilbake i tid, eller når en forsker på noe som ligger fjernt i geografisk avstand. Tiden og avstanden gjør at tersklene til det private rom blir lavere og lettere å krysse” (Alver og Øyen 1997:140).

Til tross for at informantenes misbruk befinner seg noe tilbake i tid, er minnene fortsatt klare for informantene. Jeg stilte meg derfor av og til spørsmålet: ”Kan temaer være for private eller for kontroversielle som utgangspunkt for forskning?” (Thagaard 2003:61).

Mine intervjuer varte alle rundt to timer. I to hele timer utleverte informantene en mengde informasjon om seg selv, og de beskrev flere krenkende og vanskelige episoder fra sine liv. Enkelte av mennene fortalte så mye om seg selv, at etter to timer følte jeg at jeg hadde blitt godt kjent med personen som satt foran meg. Men etter to timer med informantenes snakk var intervjuene ferdige, og forsker og informant skilte vei. Jeg bare gikk, uten at informantene mottok mer enn en takk og et håndtrykk. Da jeg gikk ut døra etter intervjuene føltes det ikke som samtalene hadde vært mellom likeverdige parter. Informantene fortalte så mye personlig om seg selv og jeg fortalte nesten ingenting tilbake, at jeg følte det ukomfortabelt og rart da intervjuene var over. I ettertid føles det nesten som jeg skylder informantene noe, enten i form av økonomisk kompensasjon eller videre samtalehjelp. Jeg fryktet informantene ville angre på deltagelsen i forskningsprosjektet fordi de ble skuffet og hadde ventet mer i ettertid. Slike erfaringer er dessverre en del av forskerens hverdag. En forsker må først arbeide for å opprette god kontakt med informantene og et trygt rom for dialog, for deretter å skyve vekk informantene og kritisk analysere deres utsagn. Forskeren må først imitere en rolle som venn, for deretter å imitere en rolle som uvenn (Øygarden 2001). For å samle inn datamateriale må forskeren først “[ta] et steg frem og [leve] kulturen, for

deretter å ta et steg tilbake og skrive kulturen” (Ibid.:50). “Forskeren må kunne sette inn sin profesjonalitet for å skape en nødvendig distanse til sitt felt” (Alver og Øyen 1997:132). Sosiologen Geir Angell Øygarden har erfart denne formen for ’backstabbing’ en forsker må utsette sine informanter for. Da han studerte et svensk boksemiljø gjennom deltagende observasjon brukte han månedsvis på å få innpass i miljøet og lære om det. Dette resulterte både i økt innsikt i boksekulturen, knekte ribben og sprukne lepper (Øygarden 2001). Da feltarbeidet var over, kom derimot tidspunktet for å trekke seg ut av miljøet:

“Om det første steget handler om å bygge tillit, handler det neste om å misbruke den. Bare gjennom å stige inn i kulturen kan jeg få vite hva det vil si å leve på innsiden. Men hvorledes jeg ser kulturen og hvorledes kulturen ser seg selv behøver ikke stemme overens. (...) Har ingen ømme tær når feltarbeidet er over, bør man bli mistenksom (...). Har forskeren holdt noe tilbake? Har alle ømme tær, kan man undre om han ikke har gått for langt” (Ibid.:50).

Selv om jeg visste jeg først måtte bli fortrolig med informantene for deretter å ta avstand fra dem og studere deres utsagn kritisk, følte jeg det ubehagelig å bare gå ut døra etter intervjuene.

Da jeg arbeidet med tolkningen og analysen av datamaterialet, dukket flere etiske problemstillinger opp underveis. Analyseringen av materialet er en prosess der informantene har begrenset påvirkningskraft:

”Fordi informanten ikke er til stede under analysen og tolkningen av dataene, har forskeren mer innflytelse i disse fasene av forskningsprosessen enn i løpet av datainnsamlingen. (...) I og med at forskeren studerer informantens situasjon utenfra, vil forskerens perspektiv som oftest være forskjellig fra informantens forståelse av sin situasjon. De etiske problemene det reiser, er knyttet til informantens opplevelse av forskerens forståelse” (Thagaard 2003:188).

Da jeg analyserte informantenes utsagn fokuserte jeg på å ikke ta hele eller deler av setninger ut av sin sammenheng. Jeg ønsket ikke å vri på informantenes meninger og framstille de på en annen måte enn intendert. Jeg forsøkte å skape tolkninger som virket lite provoserende og fremmedgjørende for informantene. En forsker må hverken under- eller overfortolke sitt innsamlede datamateriale. Det er viktig å ikke vri og vende på informantenes utsagn for å skape sin egen ønskede virkelighet. Informantene må ikke oppleve analysen som et overgrep (Thagaard 2003).

For å opprettholde informantenes personvern er det viktig at jeg behandler deres personopplysninger anonymt og konfidensielt. Informantene har rett til et beskyttet privatliv

(Thagaard 2003). ”Resultater fra prosjekter som inneholder personopplysninger skal formidles i anonymisert form. Det må *ikke* formidles informasjon som kan tilbakeføres til enkeltpersoner” (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2006:98). For å anonymisere datamaterialet har jeg begrenset mengden informasjon jeg presenterer om informantens nåværende liv. I tillegg er informasjon om alder, bosted og yrke gjort mindre gjenkjennelig, for eksempel gjennom å bruke formuleringer som ”norsk by” eller ”mann i 40 årene”. Jeg har også benyttet fiktive navn på informantene. Disse pseudonymene vil benyttes gjennomgående i avhandlingen. Enkelte steder der jeg gjenforteller hendelser fra informantens intervjuer vil derimot mennene presenteres uten fiktive navn. Dette er for å unngå at leserne knytter den aktuelle mannens overgrepshistorie til hans pseudonym, og følgelig til hans ytringer andre steder i avhandlingen. Et noe uvanlig problem dukket derimot opp i forbindelse med anonymiseringen og tildelingen av pseudonymene. Flere av mine informanter ønsket ikke å bli anonymisert i avhandlingen, de hadde til og med et problematisk forhold til denne anonymiseringen. De forstod derimot at jeg måtte anonymisere deres identiteter for å få lov til å gjennomføre studien. Her kommer også hensynet til tredjepersoner inn i bildet.

SEKSUELLE OVERGREP MOT GUTTER

3.1. Hva er seksuelle overgrep mot barn?

”Overgrep er en felles betegnelse for vold, mishandling, seksuelle overgrep, incest, omsorgssvikt og andre kriminelle handlinger som påfører personer skade, ydmykelse og krenkelse” (Hydle og Stub 1995:13). I tillegg til de ovenfor nevnte typene overgrep presenterer også Ida Hydle og Laila Stub andre former for overgrep i sin håndbok for ofre og pårørende: ”Overgrep kan også omfatte verbale handlinger som trakassering, mobbing, grov utskjelling, grov systematisk plaging, tilsiktet undervurdering (infantilisering) og trusler, ran, innbrudd og overfall” (Ibid.). Tyveri av eiendom, bedrageri, overfall på gata, veskenapping, drapsforsøk og drap kan også beskrives som overgrep. Et overgrep er en hendelse som krenker en persons integritet og rettigheter. Overgriperen trer over offerets grense for god tatt mellommenneskelig interaksjon. I denne avhandlingen vil fokuset utelukkende rettes mot seksuelle overgrep mot guttebarn.

3.1.1. Grad av alvorlighet

Straffelovens kapittel 19 vurderer seksualforbrytelser basert på graden av alvorlighet. Den grovste formen for seksuelle krenkelser er *seksuell omgang* (Slettan og Øie 2001). En kvalifisert form for seksuell omgang er samleie:

”Når bestemmelsene i dette kapittel bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning. Ved handlinger som nevnt i § 195 [seksuell omgang med mindreårige under 14 år] likestilles med samleie også innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper” (Straffeloven § 206).

Som seksuell omgang regnes også samleielignende bevegelser, innføring av fingrer i endetarmsåpning eller skjede, masturbering, og slikking og suging av et kjønnsorgan.

Seksuell handling er en mindre alvorlig form for seksualforbrytelse. I disse tilfellene berører overgriperen offerets bryster eller kjønnsorgan, eller overgriperen får offeret til å berøre gjerningspersonen eller seg selv. Seksuell handling innebærer også beføling utenpå klærne (Slettan og Øie 2001).

Den minst alvorlige formen for seksuelle overgrep er såkalt *seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd*. Ved slike former for overgrep er ikke overgriperen i fysisk kontakt

med den utsatte. Overgrepet skjer *overfor* personen, og ikke *med* han eller hun. Framvisning av pornografiske filmer og bilder, blotting, slibrig snakk og onanering faller inn under denne betegnelsen (Ibid.).

3.1.2. Offerets alder

Alle bestemmelsene i straffelovens kapittel 19 beskytter barn, men flere paragrafer fokuser derimot utelukkende på barn og unge. Det er ulovlig for en voksen person å forgripe seg på barn under 16 år. Dette er regulert i § 196 om *seksuell omgang*, § 200 om *seksuell handling* og § 201 bokstav c om *seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd*. Den seksuelle lavalder er dermed 16 år. Grad av alvorlighet og derfor også rammen for straffeutmåling øker med offerets synkende alder. Er barnet under 14 år skjerpes alvorligheten. Er barnet under ti år skjerpes forholdene ytterligere. Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld.

3.1.3. Incest

”Incest er seksuell omgang mellom nær beslektede” (Slettan og Øie 2001:266). § 197 regulerer seksuell omgang med slektning i nedstigende linje, § 198 regulerer samleie med bror eller søster og § 199 regulerer seksuell omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller annen person under 18 år som står under ens omsorg, myndighet eller oppsikt. Adopterte etterkommere likestilles med biologiske etterkommere i loven (Straffeloven). Med etterkommere i nedstigende linje menes barn, barnebarn og oldebarn. Seksuell handling og seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd reguleres ikke i § 197 eller § 199. Dersom en person utøver slike handlinger med eller overfor et barn, barnebarn eller oldebarn, er episodene kun straffbare hvis offeret er under den seksuelle lavalder. § 200 andre ledd kan da brukes (Slettan og Øie 2001).

Seksuell omgang mellom søsken er kun forbudt dersom de har samleie. Bare den som var over 18 år da samleiet foregikk, kan straffes. Halvsøsken og adopterte søsken anses som søsken i loven (Ibid.).

3.1.4. Misbruk av stilling og avhengighetsforhold

Paragraf 193 og § 194 i straffelovens kapittel 19 omhandler forhold der overgriperen misbruker egen stilling for å skaffe seg selv eller en annen seksuell omgang. Dette kan oppnås gjennom misbruk av egen stilling, misbruk av et avhengighets- eller tillitsforhold til offeret eller utnytting av offerets psykiske lidelse eller psykiske utviklingshemming. Et eksempel på slik misbruk av stilling er en pastor som forgriper seg på barn i menigheten, i kraft av sitt

tillitsforhold til barna. En overgriper kan også misbruke sin stilling i kriminalomsorgen, politiet eller barnevernet, der han eller hun har myndighet eller oppsikt med personer plassert eller innsatt på anstalten eller institusjonen (Slettan og Øie 2001).

3.1.5. Uoverensstemmelse og uenighet

”Med seksuelle overgrep eller seksuell utnyttelse mener vi at avhengige og utviklingsmessig umodne barn og ungdommer trekkes inn i seksuelle handlinger som de ikke helt forstår, som de ikke kan komme ut av, eller som de ikke har tilstrekkelig kunnskap eller erfaring til å gi sitt begrunnede samtykke til, eller som krenker familierollens sosiale tabuer” (sitert i Hydle og Stub 1995:14).

Definisjoner av seksuelle overgrep virker klare, og de kan anses som greie og forståelige forklaringer. Allikevel finnes det flere uenigheter og motstridende syn rundt hva som burde regnes som seksuelle overgrep og ikke. Må handlingen være juridisk definert som overgrep for å oppleves som det? Hva med handlinger som oppleves som overgrep, men som ikke defineres slik i juridisk forstand? ”Hva om foreldre i en familie mener at nakenhet er positivt, mens deres 12-årige sønn eller datter synes det er ekkelt å se foreldrene vandre nakne rundt i huset i tide og utide?” (Andersen 2001:22) Og hva med handlinger som juridisk sett defineres som overgrep, men som ikke oppleves slik? ”Om en gutt som i lovens forstand er utsatt for overgrep av en voksen kvinne sier at det er en positiv opplevelse, kan det da kalles et overgrep?” (Ibid.) Forsvarsadvokat og medieyndling Tor Erling Staff mener overgrep mot barn ikke er noe særlig ille. Barn som tar skade av seksuelle overgrep er bare preget av samfunnets angst og hysteri rundt seksualitet (Dagsavisen nettutgave 15.01.2008). Også den fremtredende amerikanske sexologen Richard Green påstår barns traumatiske reaksjoner på overgrep ofte skyldes måten hendelsene omtales i ettertid (Morgenbladet 08.04.2011:18-19). Seksuelle forhold mellom voksne og barn behøver ikke nødvendigvis oppleves negativt av barnet:

”Noen generasjoner inn i fremtiden kan det hende vi får mer aksept for noen former for seksuell kontakt mellom voksne og yngre mennesker, en kontakt som ikke er påtvunget ved makt, som ikke gjør en part til et offer, som ikke innebærer at den ene drar fordel av en situasjon” (Ibid.:19).

Green mener vi i fremtiden vil anse pedofile som mennesker og ikke syndige og kriminelle (Morgenbladet 08.04.2011:18-19). Definisjoner av og syn på seksuelle overgrep har også variert fra kultur til kultur og over tid. Både romersk og gresk kultur var relativt åpne for sex mellom voksne og barn. I flere afrikanske land anbefales fortsatt samleie med småbarn som

behandling for AIDS. Her kan også en mann kreve et barn som sin brud gjennom voldtekt (Vaage 2001).

3.2. Statistikk

”Etter at [samboeren] hadde reist og jeg satt og venta på å komme inn i psykiatrien så satt jeg jo hjemme med Halol tabletter og skyldte ned med whisky. Og på slutten så var det så jævlig gærnt at jeg turte ikke å gå i postkassa en gang. For da var det ingen som visste. Men du følte det sånn. Alle glodde på deg, 'Der kommer han der ja'.” (Informanten Carl)

Misbrukte menn kan selv oppleve at overgrepene syns på kroppen. At kroppen har arr eller er brennmerket, og at alle og enhver kan se hva de har utstått. De kan føle stigmatisering på lik linje med den stigmatiseringen en person med ytre og fysiske abnormaliteter føler, slik som for eksempel en blind person, en person med deformiteter eller en person med et fysisk handikapp (Goffman 1963). Stigma defineres som “the situation of the individual who is disqualified from full social acceptance” (Ibid.:9). Den stigmatiserte personen opplever å stå utenfor sosial aksept og samhandling:

“[A] discrepancy may exist between an individual’s virtual and actual identity. This discrepancy, when known about or apparent, spoils his social identity; it has the effect of cutting him off from society and from himself so that he stands a discredited person facing an unaccepting world” (Goffman 1963:31).

I det innledende sitatet føler Carl seg avskåret fra både seg selv og samfunnet forøvrig. En opplevelse av stigmatisering kan utvikles til sosial angst; angst for folk, angst for forsamlinger og angst for det samfunnet man føler seg utenfor. Informanten Embret opplever fortsatt konsekvensene av å ha et angstfullt forhold til samfunnet: “Eg har ikkje kjørt buss på 100 år, ikkje sant, det orker eg ikkje. Tog og sånne offentlige transportmidler har eg unngått som pesten altså. Eg orker ikkje. Og eg har slutta å fly og sånne ting.” Til tross for at den overgrepsutsatte selv føler det slik, syns som oftest ikke det seksuelle overgrepet på barnet, slik at omverdenen oppdager forholdet. Man kan ikke plukke ut de misbrukte barna og skille de fra den gemene hop ved bruk av ytre tegn. Dette gjelder også for voksne som har erfart overgrep i barndommen. Kartleggingen av antall overgrepsofre vanskeliggjøres på grunn av denne mangelen på ytre tegn. I tillegg er seksuelle overgrep mot menn et tabubelagt og sensitivt tema, og mange gutter og menn tynges ned av skam. De unngår derfor å fortelle om

sine erfaringer fra barndommen, og dette kan igjen forhindre at man får et korrekt bilde av antall misbrukte gutter.

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) ga i 2004 ut en rapport der de hadde undersøkt Oslobefolkningens utsatthet for vold, trusler og seksuelle overgrep. I denne rapporten framla de en tabell som viste ulike prosentestimer på forekomsten av seksuelle overgrep i Norge. Disse prosentandelene er hentet fra fem norske studier på området. De ulike studiene opererer med ulike prosentandeler for forekomsten av seksuelle overgrep mot gutter i Norge. Tallene varierer fra at 1 % av menn har vært utsatt for seksuelle overgrep, som foreligger i Pedersen og Aas sin studie, til at 14 % av menn har opplevd dette, som foreligger i en studie gjennomført av Sætre m.fl. (Pape og Stefansen 2004). I tillegg til denne tabellen vil jeg henviser til en studie av seksuelle overgrep mot barn, som slår fast at:

”Etter en gjennomgang av de mest sentrale nasjonale og internasjonale spørreundersøkelsene, der de analyseres i forhold til ovennevnte, har jeg beregnet at forekomsten av **gjentatte, alvorlige former for seksuelle overgrep** mot barn i Norge er i størrelsesorden **omkring 5 %**. Jeg har da definert alvorlige overgrep som ’overgrep der det minst skjer en berøring av kjønnsorganet’” (Normann 1993:32).

Estimatene som vurderer utbredelsen av seksuelle overgrep mot menn er sprikende. Andersen oppfatter også statistikken som variert: ”Om man går gjennom undersøkelser som prøver å anslå hvor mange i befolkningen som har vært utsatt for seksuelle overgrep, er det ikke uvanlig å støte på forskjeller på over 10 % fra laveste til høyeste anslag” (Andersen 2001:21). Dette gapet i prosentandelene kan skyldes flere faktorer. Ulike definisjoner av seksuelle overgrep og ulike metoder for å samle inn statistikk kan eksempelvis føre til sprikende estimater. Alt i alt er forekomsten av seksuelle overgrep mot menn vanskelig å estimere.

3.3. Presentasjon av informantene

Jeg vil i denne delen av avhandlingen kort presentere hver enkelt av mine fem informanternes overgrepsfortellinger. Gjennom avhandlingen vil jeg benytte pseudonymer jeg har tildelt de fem informantene. Av hensyn til anonymitet vil jeg derimot ikke benytte mennenes pseudonymer i denne korte og innledende presentasjonen. Dette skyldes at informantene er aktive i synliggjøringen av seksuelle overgrep mot gutter, for eksempel gjennom artikler i aviser, besøk på Stortinget og forelesninger om egen fortid. Enkelte av informantenes overgrepshistorier er følgelig kjent for flere utenforstående personer. Ved å la være å benytte pseudonymer i denne presentasjonen, vil jeg forhindre at den enkelte informant kobles til sine

ytringer om maskulinitet, offerforståelse og lignende senere i avhandlingen. Gjennom den resterende delen av avhandlingen vil jeg derimot benytte pseudonymer på de fem informantene.

3.3.1. Incestens skuespill

Denne informanten forteller at han vokste opp i en familie preget av mye psykisk og fysisk vold. De fire barna i familien var ofte gjenstand for morens frustrasjoner, og til dels grov vold var dagligdags. Faren i familien var fraværende i morens og barnas liv: ”Han hadde sitt på si, så han så vi stort sett aldri noe til.” Informanten snakker mye om en hendelse fra barndommen han minnes som særlig traumatisk og opprivende. Han forteller at da han var tre, fire år ble familiens eldste sønn hentet av barnevernet og plassert på ungdomshjem. Søsknene så ikke noe særlig til storebroren de neste ti årene. Han begynte å gjøre opprør mot foreldrene, og da mor og far la all skylden for sønnens trøblete oppførsel på gutten selv, slukte barnevernet dette rått. Informanten mener brorens oppførsel var et naturlig resultat av flere år med vold i hjemmet. Det var nettopp denne psykiske og fysiske volden fra moren og til dels faren, som informanten beskriver muliggjorde de seksuelle overgrepene:

”Det er klart sånne unger ødelegger ting. Når du løper rundt og du gjør ting hjemme, og så knuser du et glass eller... Det har sikkert du gjort når du var liten også. Så det er klart, jeg knakk jo et håndtak på en fløte, fløtebolle på serviset til mutter’n. Så det var det som ble brukt som... Jeg limte den på igjen da. Det var det som ble brukt som trussel, som grunnlag for at det kunne skje da. Det er klart at, mutter’n utøvde jo vold på den tia her. Den volden var jo nesten som, ja, den var jo ganske grov, så...”

Frykten for morens vold beskrives som utgangspunkt for at informantens nest eldste bror kunne true til seg seksuelle overgrep: ”Så broren min trua med å si det til mutter’n hvis jeg ikke gikk med på å gjøre, være med på overgrep.” Informanten var fem, seks år gammel da overgrepene foregikk, mens hans bror var 13 år gammel. Informanten minnes tre anledninger da overgriperen truet sin egen bror til å delta i oralsex. Overgrepene minnes som ubehagelige og unaturlige. Resten av oppveksten sammen med broren karakteriseres som veldig vanskelig: ”Ja, det er jo en av de knallharde realitetene med incest. Det er at du skal forholde deg til den personen i pokkernmeg ti, femten år etterpå at overgrepene har funnet sted. (...) Det er jo et skuespill uten like. (...) For du kan jo ikke ha det fram i lyset når du skal spise middag, frokost og se på TV sammen.”

Informanten forteller at han slåss på skolen hver dag. Klasseforstanderen forsøkte en gang å snakke med informanten om dette, og hun tok da tak i begge armene hans og holdt

ham fast. ”Og det blir jo som å trenge et vilt dyr opp i et hjørne. Så hun fikk grisebank egentlig.” Da moren, etter samtale med klasseforstanderen, innså at sønnen var gammel nok til å utøve vold, forteller informanten at volden fra foreldrene brått stoppet opp. ”Men det var jo litt av en livserfaring å få som åtteåring. At når voksne mennesker er kjipe så er det bare å banke dem opp så blir dem snille igjen.”

I dag er denne mannen 37 år gammel og bor i den samme byen han vokste opp i. Han bor alene og har en serviceorientert deltidsjobb.

3.3.2. ”Jeg savna kjærlighet så jævlig”

Denne informanten er 43 år gammel. Han har samboer, men ingen barn. Han arbeider innenfor et teknisk serviceyrke, og bor i et tettsted like utenfor byen han vokste opp i. Informanten forteller at han ble misbrukt av sin far fra han var fire til han ble elleve, tolv år gammel. Han beskriver flere grove og voldelige overgrep fra barndommen:

”Jeg husker en gang så måtte jeg suge han, det var på dagen. Han fikk ikke, han klarte ikke å få det til å gå for seg, så ble han rasende. Han, ja, han ga meg vel juling. Jeg husker at han alltid passa litt på, han slo meg aldri med knyttneve i trynet. Han slo meg mye i kroppen, kasta meg i veggen. Da følte det ut som egentlig bare verden gikk rundt. Det ble litt voldsomt.”

”Jeg husker en gang så, etter at han hadde voldtatt meg ute så husker jeg at jeg gikk. Jeg skulle bort til bekken og vaske meg husker jeg. Og så husker jeg at jeg vaska hendene mine. Det var en høstkveld. Jeg husker jeg vaska hendene mine og så husker jeg plutselig at han kom, og så var han fly forbanna. Jeg husker han tok tak i meg, løfta meg opp og kasta meg ned i bekken mens han holdt. Han holdt tak i meg samtidig som han kasta meg i bekken. (...) Jeg lå under vannet husker jeg. Jeg husker jeg lå under vannet og så husker jeg at jeg kikka opp. Og så husker jeg... Jeg tror jeg var i sjokk. Alt var liksom helt musestille. Jeg hørte liksom den brumminga fra faren min som jeg så. (...) Jeg husker bare hjertet mitt sank. Jeg husker jeg så på han og så tenkte jeg ’Nei!’ tenkte jeg ’Pappa elsker meg ikke’.”

”Han tok med meg opp ved siden av potetåkeren. Og så måtte jeg utføre, eh, først måtte jeg utføre, suge han da. Og så husker jeg at han kommanderte meg ned og så urinerte han på meg. Urinerte han på meg... Og så voldtok han meg etterpå. Og så når han var ferdig med det så husker jeg at da gikk han. Da gikk han...”

Informanten minnes sin far som alkoholisert og ofte full. Han forteller at moren fort ble lei av farens fyllebråk og mas, og sønnen måtte da gå til faren og bli misbrukt for å få moren rolig. Informanten beskriver faren som ”en rimelig voldsom jævel” som voldtok han analt.

Informanten forteller at hans mor derimot var mer forførerisk i sine seksuelle overgrep mot sønnen. For informanten fremstod moren som den snille i familien, siden faren var den slemme. Mannen forteller at han følte seg utsultet på ekte kjærighet, varme og nærhet, spesielt fra moren: ”Jeg følte tidlig at det var noe som ikke stemte med måten hun tok på meg på. Jeg klarte liksom ikke å fange det opp. (...) Jeg savna kjærighet så jævlig.” Ved enkelte anledninger kommanderte moren sønnen til å utføre seksuelle tjenester på henne; hun krevde for eksempel at han berørte henne nedentil. Andre ganger forteller informanten at tonen var mer forførerisk:

”Men når moren min forførte meg så kunne hun holde på lenge. Jeg husker ene gangen så kastet jeg opp for å prøve å komme meg unna, men det hjalp ikke. Og hvis ikke jeg kom inn i den senga der så fikk jeg ørefiker, masse kjeft. Hun terroriserte meg for at jeg skulle komme inn i den senga. Jeg prøvde alle mulige måter å komme meg unna, men jeg klarte ikke det. Tilslutt var jeg helt utslitt. Til slutt havnet jeg i senga, mellom puppa hennes.(...) Jeg skjønnte ikke hva jeg kjempet i mot. Jeg låste kroppen, låste kroppen, låste kroppen, låste kroppen. Og til slutt så husker jeg at jeg var så utslitt. Jeg var helt kaputt. Til slutt så kjente jeg bare at jeg ga opp. Jeg følte meg helt ødelagt. Og når jeg på en måte slappet av så kjente jeg sørenmeg at jeg kjente følelser fra pikken min.”

Forlokkelsen endte i samleie med moren. Informanten forteller at morens overgrep pågikk fra han var fem til tolv år gammel.

Informanten beretter at hans mormor forgrep seg på sin egen datter i hennes barndom. Mormoren forgrep seg også på sitt barnebarn ved én anledning. Informanten var da nødt til å tilfredsstille mormoren ved å ta henne på kjønnsorganet. Informanten forteller også om flere episoder der moren og mormoren vasket han i vaskebaljer. Disse vaskeritualene minnes som ubehagelige:

”Jeg står der og mora mi vasker meg og bestemora mi vasker meg. Og jeg husker jeg var alltid stiv, eller muskulaturen min var alltid låst da dem holdt på. De hadde veldig fokus på tissen min. Og så husker jeg alltid at de var så glade, dem kvitra. Jeg husker ikke hva de snakket om, men de var så glade husker jeg.”

Ved én anledning ble denne informanten også voldtatt analt av en drikkekompis av faren, forteller han.

Tiden etter overgrepene var fylt med fortrenning og mye alkohol. Da fortiden kom til overflaten i en alder av 33 år, beskriver informanten at livet på nytt ble fylt med vanskeligheter. Depresjon, terapi, frustrasjon, identitetskrise, sykmelding, utbrenthet, hat og

familiekonflikter blusset opp. Til tross for en traumatisk og vanskelig barndom sier denne mannen at han lever et bra liv i dag.

3.3.3. Kvalmende minner fra barndommen

I en alder av 63 år forteller denne mannen at han lever det gode liv. Han lever det langsomme livet i huset ved havet, sammen med sin kone, sin jobb, sine voksne barn og sine barnebarn. Han forteller under intervjuet at han har bestemt seg for å fokusere på alt det skjønne og fantastiske i livet. Det viktigste er å kose seg med reker og vin, synge Evert Taube i lystige lag eller lunke på tre knop i snekka og fiske makrell. Han er både en reflektert og respektert mann. Men livet har ikke alltid føltes like godt for denne informanten. Til tross for en svært bekymringsløs barndom i en trygg og kristen familie, minnes han oppveksten med mange vonde tanker. Han ser i dag tilbake på de seksuelle overgrepene han forteller om med avsky og forakt: ”Jeg kjenner jeg blir uvel av det, for å si det sånn. En gammel, overvektig fyr, ikke sant, går under dyna og begynner å rote med kjønnsorganet.”

Som 15-åring begynte informanten å synge i kristne sammenhenger. Han beretter at han sang på flere religiøse tilstelninger og ble etter hvert et populært innslag. Ved én anledning besøkte han en kristen menighet for å synge, og ble innlosjert hos en av predikantene i forsamlingen. Informanten forteller om sin store ærefrykt for denne predikanten han bodde hos. Hjemmefra var han i tillegg strengt opplært til å betrakte alle voksne mennesker som respekterte autoriteter. I sin stilling som pastor var mannen svært suksessfull, og alle i menigheten hadde en voldsom respekt for ham. Informanten forteller at overgriperen nesten ble tilbudt av menigheten; han hadde bare fans og beundrere rundt seg. Det kom derfor som et voldsomt sjokk for informanten da herrens tjener og hyrde gikk ”løs på en 15 åring sånn uten forvarsel. (...) Jeg trodde ikke det var mulig at en voksen, og for meg virka han nesten eldre kar, var liksom interessert i mitt kjønnsliv altså, og min seksualitet.” En kveld da informanten hadde lagt seg til å sove hjemme hos denne gudsrepresentanten, forteller han at overgriperen kom inn på soveværelset, stakk hendene under dyna til gutten og onanerte ham.

Morgenen etter overgrepet minnes informanten at pastoren holdt sin vante andakt for sin lille gjest:

”Dagen etter da, morgenen etter, når vi da skulle ha vår daglige andakt så var jo han i et modus som jeg aldri hadde sett før. (...) Altså, han var veldig sånn sønderknust, liksom, på et vis. Han var liksom helt sånn, gråt og var veldig slik. Og ba Gud om tilgivelse, men ikke meg. Så han var veldig opptatt av at han skulle få tilgivelse overfor Gud, altså, ikke sant. Det var veldig viktig for han. Men det forholdet til

meg, altså, det betydde liksom ikke noe for han, tydeligvis. Det var helt uaktuelt å kommentere. Han gjorde det aldri. Aldri. Og jeg traff han jo seinere og, da hadde han muligheter, flere muligheter seinere i livet og til å gjøre opp og bedt meg om tilgivelse, men gjorde det aldri.”

Informanten forteller at han lenge opplevde et sterkt og intenst hat overfor denne mannen, spesielt siden han til tross for flere anledninger aldri unnskyldte sine handlinger.

3.3.4. Smaragder, utstoppa løver, elefanthorn og levende kvelerslanger

Denne informantens overgriper ble, da saken rullet opp, mistenkt for misbruk av 40 gutter og jenter mellom 4 og 17 år. Dette innebar flesteparten av barna i den lille bygda. Overgriperen ble derimot kun dømt for krenkelser mot elleve barn, og informanten forteller han fikk en minimal straff. Informanten var én av disse elleve barna, og hans bror var også én av disse elleve barna. Informantens overgriper var en fremtredende millionær:

”Overgriperen var en eldre mann, som var veldig godt kjent i bygda. Han var en globetrotter. En som har reist verden rundt og jakta. I Afrika og ting. Hadde fått hjem masse dyr i fra Afrika, som han hadde stoppa ut og hadde i huset sitt. Han hadde jo da selvfølgelig et sånt kjempeskjulested midt inne i skauen, uten naboer og ting. Svær gård med svømmebasseng. Flott og fint, ikke sant. På alle disse turene han hadde hatt til USA, Afrika, India, Australia, så hadde jo han sankt med seg masse suvenirer og ting som ingen andre der oppe i bygda har sett før. Så dette vil jeg jo tru var ganske planlagt. Og det var måten å så lokke barna på. For han hadde noe som ingen andre hadde. Han hadde levende kvelerslanger i en kum ute. Det var jo jævlig spennende, ikke sant, for oss unga.”

I den lille bygda der denne informanten vokste opp var smaragder, utstoppa løver, svømmebasseng, elefanthorn og kvelerslanger i en kum ikke akkurat hverdagskost. Dette mener informanten muliggjorde seksuelle overgrep av stor skala. Denne mannen forteller han ble utsatt for overgrep fra han var syv til ni år gammel. Overgriperen var en god venn av hans far. Når faren og moren skulle drikke og feste eller når faren skulle banke moren, meldte farens drikkekompis seg frivillig som barnepasser. Barnepasseren skjenket til tider barna brennevin, mens andre ganger ga han dem penger for å utføre oralsex. Informanten minnes at overgriperen fortalte ofrene at de og deres foreldre ville havne i fengsel dersom de fortalte om aktivitetene på gården. Allikevel var overgriperen aldri voldelig eller skremmende:

”I forhold til det familiebildet vi hadde hjemme, så var det faktisk tryggere å så oppsøke han og være der og la seg misbruke, enn å gå hjem og høre mamma og pappa slåss. Vi ble låst inne mens pappa banka mutteren og, til det ugjenkjennelige, og hu lå på sykehuset i flere måneder i slengen (...) Men du

vet jo ikke at, han viste faktisk omsorg og var vennlig og snill. Greit, du måtte suge pikk og du ble forsøkt penetrert...”

Informanten forteller at han og hans bror også ble utsatt for overgrep på et offentlig bad. ”Vi ble tilbudt penger av snille menn og ting, og ble misbrukt som betaling.”

Da informantens mor oppdaget overgrepene tok hun med seg sine tre barn, forlot bygda og mannen og flyttet til Sørlandet. Informanten forteller at på Sørlandet utviklet moren store psykiske problemer, noe som gikk ut over barna for eksempel i form av påtenning av leiligheten, selvmordsforsøk og mye alkohol. I dag er denne mannen 41 år og sykmeldt på grunn av skader relatert til oppveksten. Han er helgepappa for sitt lille barn, har akkurat fått ny kjæreste og sier han for det meste ser lyst på livet.

3.3.5. Kongens fortjenstmedalje

For denne informanten var det religion og tilknytning til en menighet som førte ham inn i overgrepssituasjonen. Informanten forteller at en dag da han var elleve år gammel, kom en eldre mann til menigheten for å starte hornorkester. Interessert i musikk som den lille gutten var, jobbet han hardt for å bli med i orkesteret. I tillegg til å være dirigent i hornorkesteret startet denne mannen også en anti-tobakksklubb i menigheten; en klubb utelukkende for gutter. I denne klubben minnes informanten at medlemmene brukte buttens. Disse ble kjøpt blanke og måtte deretter males med klubbens farger og logo. Informanten forteller at det var helt naturlig for ham å hjelpe sjefen for klubben med å male buttens, spesielt siden han var en venn av familien og bodde hos dem når han var i bygda. Disse kveldene når de malte buttens beskriver informanten stemningen rundt bordet som vennskapelig. Overgriperen serverte både brus, sjokolade, peanøtter og kjeks. Men det var også rundt dette bordet at misbruket startet. Overgrepene begynte som berøring, men berøringen ble etter hvert mer og mer seksuallfokusert. Av og til kledde overgriperen av seg alle klærne og satt bak informanten når de malte buttens. Informanten forteller at overgriperen pleide å klemme, kysse, stryke, kose og klappe den lille gutten overalt på kroppen. Overgriperen klådde på ham, kysset ham, tok av ham buksa og tok hendene ned i underbuksa hans. Han pleide også å onanere informanten, og likte å se ham få utløsning. Overgriperen ville gjerne at gutten skulle onanere ham, men dette nektet informanten å være med på, forteller han. Misbruk like før eller etter overgriperens andakter var ikke uvanlig. Å tørke opp sæd med lommestørkleet fra prestekappen var helt normalt, minnes informanten. I tre år foregikk dette misbruket, helt til overgriperen en dag

forsøkte å tvinge informanten opp i senga: ”Han skulle ha meg i senga med full pakke der og da altså. Og det var så truende at da satte jeg heldigvis ned foten da.”

Denne informanten har lurt mye på hvorfor han lot overgrepene fortsette; hvorfor han ikke bare sa ifra eller lot være å komme til mannen:

”Og det var for at han hadde så autoritet i og med at han var en kristen person som var gammel. I mine øyne var han veldig gammel. Så jeg hadde sånn respekt for ham, så jeg turte faktisk ikke å sette en stopper på grunn av det. For han hadde så autoritet i og med at, i kraft av den han var. (...) Så jeg trodde jo det alle eldre gjorde og sa var riktig. Og det var nok litt med og gjorde det vanskelig for meg. Og jeg så veldig opp til ham som person. Han var jo kristen person, jobba i menigheten. Alle så opp til ham. Han stod jo og holdt andakter og drev med forkynnelser av Guds ord. Så jeg så veldig opp til ham på alle måter. Jeg kunne ikke tenke at han gjorde noe mot meg som ikke var normalt da.”

I dag er denne 58 år gamle informanten fortsatt troende kristen, og jobber som pastor selv. Han er gift, har tre voksne barn og to barnebarn. Informanten forteller at på grunn av overgriperens kontakt med unge gutter gjennom menigheten, hornorkesteret og anti-tobakksklubben ble han tildelt Kongens fortjenstmedalje for verdifullt arbeid med barn og unge.

3.3.6. Ulike, men likevel like

De fem presenterte informantene er veldig ulike på flere områder; de utgjør en heterogen gruppe menn. Først og fremst skiller deres overgrepshistorier seg fra hverandre. Informantene har vært utsatt for forskjellige typer misbruk, både når det gjelder overgrepets omfang, de seksuelle handlingene, guttenes alder, overgriperens kjønn og overgriperens forhold til den utsatte. Mennenes oppvekst og barndom skiller seg også fra hverandre. Mens tre informanter hovedsakelig har vonde minner fra familielivet, har to informanter vokst opp i trygge og omsorgsfulle omgivelser på gård. Omverdenen guttene ble brakt inn i var også varierende. To av informantene var barn på 1950-tallet, mens de tre andre vokste opp på 1970-tallet. Informantenes nåværende liv skiller seg fra hverandre. Mennenes liv er forskjellige når det gjelder yrkestilknytning, yrke, bosted, familieforhold, interesser, samlivsstatus og eventuelle barn. Til tross for denne bredden i det innsamlede materialet, er informantenes meninger om de ulike temaene som diskuteres i avhandlingen ofte sammenfallende. Selv om mennene lever svært ulike liv, innehar de påfallende like oppfatninger om avhandlingens sentrale temaområder, som for eksempel maskulinitet og viktimologi. Jeg vil hevde at variasjonen i empirien forsterker avhandlingens funn. Ulikhetene mellom informantene styrker likhetene i

materialet. Informantene er alle en del av en bredere norsk offentlighet som innehar bestemte måter å snakke om for eksempel maskulinitet og viktimologi på. Mennene er slik barn av sin tid, og deres utsagn blir uttrykk for samtiden og den gitte situasjonen. Materialet kan på denne måten snakke ut over seg selv, til den bredere sosiale konteksten informantene er en del av og uttrykker seg i forhold til.

MASKULINITETER

”For det er jo typisk menn. Vi kan godt prate om følelser, men da må vi ha ei flaske brennevin på bordet. Så drikker vi opp den først, og så griner vi en skvett, og da er jo menn helt flotte. Men så fort det blir lyst og flaska er tom, så nei. Da prater vi ikke mer om det. Det er typisk menn.”

Informanten Carl mener det er typisk menn å ha vanskeligheter med å snakke om følelser, bortsett fra selvsagt hvis brennevinen er innabords. Slike meninger om hva det vil si å være mann i dag, er derimot svært individuelle: ”Spør du hundre menn om det så vil du få hundre forskjellige svar, det er jeg sikker på.” (Bengt) Mange personer har mange meninger om menn og maskuliniteter. Disse meningene kan være ulike, og til tider til og med motstridende (Kimmel 2004). Flere er nok uenige med Carl i sitatet over, og synes heller det er positivt at menn ikke snakker om følelser. Andre kan derimot synes at kjønn ikke spiller så mye inn i kulturen vi befinner oss i og livene vi lever. Det å snakke om kjønn kan for mange mennesker sammenlignes med det å snakke om vannet for en fisk (Lorber 1994). Kjønn oppfattes som en så fundamental og selvsagt del av vårt samfunn og sosiale miljø, at det kan regnes som et usynlig element ved daglig samhandling. Det er ikke et tema i det hele tatt i hverdagen til mange. Jeg mener derimot kjønn er fremtredende i all sosial samhandling, og ikke bare for voksne, men også for barn. Kjønn spiller en rolle gjennom hele livet. Kjønn er ikke noe vi burde ta for gitt, men noe som kan forstås som å være sosialt konstruert ved at kulturens oppfatninger om menn og kvinner har blitt manifestert i våre forståelser av kjønn (Økland 2001). Bengt mener derimot at: ”du er jo ikke mann når du er fem år gammel, ikke sant. Det spiller ingen rolle hva du har mellom beina når du er fem år.” Bengt mener små gutter og jenter ikke er klar over eget kjønn, og at hverken barna selv eller voksne blir berørt av barnets kjønn. Jeg vil derimot påstå at selv om mine informanter var barn og ungdommer da overgrepene fant sted, så hadde de et relativt utviklet forhold til eget kjønn. Guttene hadde en klar forståelse av at de var gutter, i motsetning til å være jenter. Barn tar inn over seg samfunnets tids- og stedsspesifikke normer og forventninger allerede i svært ung alder (Tetzchner 2001). Dette kan observeres ved å gå i en klesbutikk der gutters og jenters klær er blå og rosa, eller i en lekebutikk der gutters og jenters leker er klart adskilte. Dette påvirker barnas tanker og handlinger, og kjønn spiller slik en rolle gjennom hele livet. Nettopp derfor er det viktig å inkludere kjønn som en faktor i samfunnsforskning.

4.1. Hva er en mann?

Først i Kunnskapsforlagets blå norskordbok defineres en mann som ”menneske; person; individ” (”Kunnskapsforlagets blå språk- og ordboktjeneste” 2010). Deretter kommer definisjonen av en mann som et ”voksent menneske av hannkjønn (t.forskj. fra *gutt, kvinne*)” (Ibid.). Menn har tradisjonelt vært ansett som den gjeldende norm for mennesket, mens kvinner har vært ansett som kjønnet – normavviket. Denne oppfatningen av hva en mann er, bygger på en biologisk forståelse av kjønn. Her beskrives de medfødte skillene mellom menn og kvinner som forklaring på ulikhetene mellom kjønnene. Informanten Anders ser slik på forskjellene mellom menn og kvinner:

”Og da merker jeg jo kjønnet, jeg merker jo på en måte at det er forskjell. Og en sånn grunnleggende fellesfølelse som på en måte menn har. Når du på en måte er i et rom med bare menn, for meg som mann, så er det en helt annen opplevelse enn å være der sammen med en gruppe med bare kvinner, for meg. Så med andre ord så dreier det seg ikke kun om på en måte de personene du kanskje har truffet. (...) Allikevel så er det noe sånn grunnleggende der i forhold til kjønn.”

Anders mener ulikhetene mellom menn og kvinner skyldes noe grunnleggende i oss, noen biologiske variabler vi er født med. Han skiller mellom to klart avgrensede kjønn med grunnleggende og varige biologiske forskjeller. Dette minner om en forståelse av kjønn som gjerne kalles en tokjønnsmodell. Dette er nært en hverdagslig forståelse av hva folk flest tenker om kjønn. Denne modellen har et svært svart-hvitt syn på kjønn, og betrakter ulikhetene mellom menn og kvinner som varige og fundamentale. I dagens vestlige samfunn anses menn tradisjonelt som det sterke, høye, tunge kjønnet med brede skuldre. Menn anses som mer aggressive enn kvinner, og de har en større sexlyst. Kvinner blir i vår kulturelle kontekst tradisjonelt betraktet som svake, lave og lette, med en kropp egnet for barn- og husstell (Ugelvik 2009). I dag brukes derimot Anders sin forståelse av kjønn lite innenfor samfunnsvitenskapene. Den anses som for snever og biologisk rettet til fullt ut å forklare temaet kjønn. Det finnes for eksempel kulturer og historiske situasjoner der menn ikke er aggressive, der voldtekt er fraværende eller veldig sjeldent, og der kvinner ikke deltar i barneoppdragelsen (Connell 2005). Det kreves en mer utdypende og nyansert forklaring av hva det vil si å være mann enn denne kroppslige teorien. Samfunnsvitenskapelige teorier om kjønn er mer fokusert mot de verdiene og betydningene vi tillegger biologisk kjønn (Solbrække og Aarseth 2006). Disse forståelsesrammene ”studerer de betydningene biologisk kjønn får i *menneskelig samhandling* og *samfunnsliv*” (Ibid.:63). Den første samfunnsvitenskapelige kjønnsteorien som går utover kun de biologiske ulikhetene mellom

menn og kvinner, tar utgangspunkt i begrepet kjønnsroller for å forstå kjønn. Tanken beror på at ulikhetene mellom kjønnene skyldes variasjoner mellom den kvinnelige og den mannlige kjønnsrollen. Forskjellene mellom menn og kvinner blir her ansett som noe sosialt, og ikke kun biologisk formet. På bakgrunn av sitt biologiske kjønn sosialiseres barn inn i riktig kjønnsrolle, en rosa eller blå kulturelt og sosialt formet rolle, som har ligget klar lenge før barnet ble født. Denne sosiale formingen foregår både i familien og i samfunnet generelt (Solbrække og Aarseth 2006). Både den rosa og den blå kjønnsrollen impliserer spesifikke forventninger, normer og forpliktelser så vel som muligheter, for individenes handlinger og tanker. For å skille individers kjønnete biologi fra deres sosialt formede kjønnsrolle, ble begrepene sex og gender eller biologisk og sosialt kjønn skapt. Sosialt kjønn er dermed fristilt fra kroppen, og ble gjenstand for samfunnsvitenskapenes fokus (Ugelvik 2009). Flere sentrale kjønnsforskere, blant annet Connell og Messerschmidt, har derimot kritisert kjønnsrolleteoriene. Connell sin kritikk av kjønnsrolleteorier drøftes i del 4.3., der jeg vil presentere hans teori om hegemonisk maskulinitet.

Teorien om 'doing gender' kan betraktes som en videreføring av kjønnsrollemodellen, basert på noe av kritikken teorien har mottatt. Her er kjønn noe man kontinuerlig arbeider med å oppnå. Candace West og Don Zimmerman skriver i artikkelen *Doing gender* at denne teorien innebærer personers samfunnsskapt tvang til å handle på måter som oppfattes av omgivelsene som enten maskuline eller feminine (West og Zimmerman 1987). West og Zimmerman skriver:

”[C]an we ever *not* do gender? Insofar as a society is partitioned by 'essential' differences between women and men and placement in a sex category is both relevant and enforced, doing gender is unavoidable” (West og Zimmerman 1987:137).

Kjønn er ”something that does not precede but is constituted in human action” (Demetriou 2001:340). Teorier om kjønn burde vektlegge hva personer faktisk gjør, og ikke hva det forventes at de skal gjøre i form av en maskulin eller en feminin kjønnsrolle. Gjennom et slikt syn på maskulinitet kan vi komme nærmere en forståelse av hvordan seksuelt overgrepsutsatte menn opplever seg selv som menn, i forhold til andre menn. Som jeg skal vise i del 4.3. tar Connell sin teori om hegemonisk maskulinitet inn over seg dette 'doing gender' perspektivet. Den forståelsen av maskulinitet jeg benytter i denne avhandlingen tar også utgangspunkt i teorien om 'doing gender': ”Masculinity is not a fixed entity embedded in the body or personality traits of individuals. Masculinities are configurations of practice that are

accomplished in social action and, therefore, can differ according to the gender relations in a particular social setting” (Connell og Messerschmidt 2005:836). I et slikt perspektiv er ikke kjønn noe man har, men noe man gjør. Mine informanter gjør, som menn og kvinner forøvrig, kjønn kontinuerlig.⁹ Maskulinitet er relasjonelt; det eksisterer kun i forhold til femininitet. Flere sentrale teoretikere innen den poststrukturalistisk orienterte kjønnsforskningen har vært opptatt av nettopp dette (Butler 2006). Begrepet er derimot ikke et lett definerbart konsept. I boka *Masculinities* definerer Connell maskulinitet slik:

”Rather than attempting to define masculinity as an object (a natural character type, a behavioral average, a norm), we need to focus on the processes and relationships through which men and women conduct gendered lives. ‘Masculinity’, to the extent the term can be briefly defined at all, is simultaneously a place in gender relations, the practices through which men and women engage that place in gender, and the effects of these practices in bodily experience, personality and culture” (Connell 2005:71).

Maskulinitet er ikke medfødt, det er heller samfunnet som skaper den mannen vi ser.

Slik svarte informanten Carl på spørsmål om hva han assosierer med ordene mandig og maskulint:

”Nei, det første jeg tenker på det er biler. Det er jo maskulint. Motorsykler og sånn. Det er vel kanskje det en tenker først da. Tror jeg. Og menn er jo, de er jo opptatt av å være litt tøffe. De skal jo ikke si noe, de skal ikke vise sårbarhet og i hvert fall ikke grine, for da er jo hundre og ett ute da!”

Carl mener det forventes av menn at de er litt tøffe. Han assosierer også materielle størrelser som biler og motorsykler med menn og maskulinitet. Det eksisterer mange forventninger og krav i en kultur til hvordan en mann bør og ikke bør være. Et gitt samfunn har flere tids- og stedsspesifikke normer og verdier tilknyttet menn og deres posisjon i kulturen. Slike kulturelle forestillinger om maskulinitet innebærer de tradisjonelle og stereotype kjennetegn eller egenskaper ved menn samfunnet velger å bifalle og godta, og de kjennetegn og egenskaper samfunnet velger å ta avstand fra. Kulturens krav og forventninger til kjønnene er her sentralt. Disse kravene og forventningene kan trolig oppleves annerledes når de rettes mot mine informanter, som ble seksuelt misbrukte i oppveksten. Studier i psykologi viser at innenfor en kultur eksisterer det stor enighet om hva som anses som henholdsvis maskuline eller feminine egenskaper og kjennetegn. Forskning forteller også at disse kulturelle forestillingene eller

---

⁹ I avhandlingens del 2.2.2. drøftet jeg rundt hvordan informantene gjør kjønn i intervjusituasjonene.

stereotypiene allerede er godt manifestert hos barn i åtte års alderen (Tetzchner 2001). Dette psykologiske eksperimentet vektlegger nettopp kulturens kjønnsforestillinger:

”Barn i alderen 5-9 år fikk se en film der en gutt lekte med en dukke, og en annen film der ei jente lekte med en lastebil. Da barna skulle fortelle om filmene, endret 58 prosent av dem kjønnet på det ene barnet og 22 prosent av barna kjønnet på begge (...). Studiene viser at selv førskolebarn har tilegnet seg mange av kulturens kjønnsstereotyper, og at disse påvirker hvordan de husker hendelser” (Ibid.:577).

Dette sitatet understreker mitt innledende poeng i kapitlet, nemlig at et fokus på kjønn er sentralt i en person sitt liv allerede fra tidlig barndom. Et samfunns forestillinger vil følgelig variere fra kultur til kultur og historisk over tid. Overklassekulturen i 1600-tallets Frankrike, en innfødt lokalstamme i Afrika og dagens New York børskultur vil nødvendigvis ha ulike kulturelle forestillinger om maskulinitet. Men heller ikke innenfor en gitt situert kultur finnes det ett ensartet syn på menn og maskulinitet. Det foreligger heller flere ulike situerte samfunnskonstruksjoner. I dagens virkelighet eksisterer det flerfoldige forskjellige menn, alt fra Boy George til Arnold Schwarzenegger. Alle disse varierende mennene eksisterer i praksis, men ingen av de fanger fullstendig opp dagens ‘moderne maskulinitet’. Dette skyldes at det ikke eksisterer kun én slik fiksert og forhåndssatt norm som alle menn skal følge. Det eksisterer derimot, som jeg vil drøfte senere i dette kapitlet, flere ulike parallelle diskurser om mannlighet. Menn varierer i realiteten avhengig av kassetilhørighet, rase, etnisitet, seksualitet og lignende. De vil også variere avhengig av hvordan andre personer i samfunnet oppfatter dem. Menn som står fram med fortellinger om seksuelle overgrep i oppveksten kan trolig erfare andre forventninger til seg selv som menn. Disse ulikhetene betyr allikevel ikke at det ikke eksisterer et rådende syn på maskulinitet i samfunnet, situert i tid og rom (Whitehead 2002). En slik såkalt hegemonisk maskulinitet vil bli presentert i del 4.3.

4.2. Balansere på maskulinitetens tveeggede sverd

Mine informanter uttrykker en følelse av å måtte balansere på maskulinitetens tveeggede sverd. Mennene forsøker å forholde seg til flere, parallelle forventninger som stilles til menn samtidig. Informantene forsøker å orientere seg i det tette terrenget av maskuliniteter. De forsøker å både være macho og myke.

4.2.1. Macho...

I intervjuene forsøker informantene å framheve de 'macho' sidene ved egen maskulinitet. Med macho mener jeg egenskaper som å være sterk, handlekraftig og direkte. Informanten Anders beskriver seg selv og egen maskulinitet slik:

"Tingen er, når jeg tenker maskulin og feminin så tenker jeg testosteron på den maskuline delen da. At det er kanskje det som på en måte skiller oss i oppførsel. Maskulint, direkte, maskulint synes jeg. Handlekraftig synes jeg er maskulint."

"Veldig, veldig mange menn som jeg kan se er omtensomme, empatiske. I forhold til barn, kjæresten sin. Men det at en mann på en måte skal møte en annen mann på et kanskje litt dypere følelsesmessig nivå da. Åssen kan jeg forklare det da? Jeg tror det er litt vanskeligere for menn, rett og slett. Det å kunne gå bort til en mann og gi ham en klem og vise på en måte at du bryr deg. At du føler med ham på en måte. Det er ikke lett."

Anders beskriver en kollega på jobben for å forklare egen opplevelse av umandighet:

"Men når det blir littegranne turbulens på jobben og du liksom er nødt til på en måte, jeg føler på en måte at nå får du si fra. Da tør han aldri å si ifra. Da tar han bare og legger seg ned i støvet på en måte. Du ser han blir liten, trekker seg unna de konfliktene som kommer. I stedet for på en måte å tørre å være i det. Det synes jeg er utrolig umandig. Det bekrefter jo det jeg føler i forhold til det å være mandig da. Jeg føler liksom det å være handlekraftig, direkte."

Carl beskriver seg selv slik:

"Jeg er ikke så veldig macho, men du må jo beholde litt av det. Det tror jeg. For å så overleve også."

De mer 'macho' sidene ved det å være mann kommer fram i informantenes sitater i dette avsnittet. Når jeg her benytter ordet macho trekker jeg på maskuline kjennetegn konvensjonelt assosiert med en mer tradisjonell mannlighet. Med begrepene macho og tradisjonell mannlighet har jeg i tankene egenskaper som å være handlekraftig, tøff, direkte og fysisk og psykisk sterk. Rett og slett en hardbarka fyr uten 'løse hånledd'. Følsomhet og sårbarhet er i denne sammenhengen irrelevant. I denne maskuliniteten opprettholdes de tradisjonelle ulikhetene mellom kjønnene. Menn har sine maskuline arbeidsoppgaver og bringer inn lønnen. Kvinnene har henholdsvis sine feminine oppgaver innenfor husets fire vegger. På spørsmål om hans oppfattelse av seg selv, svarer Bengt slik:

”Jeg prøvde meg som torpedo en gang. Men jeg fant ut at å skade folk for penger var ikke min greie. Jeg hadde tenkt til å gjøre karriere i forsvaret, men jeg gikk jo inn i forsvaret med den holdninga at, ja, å utøve vold... Det norske forsvaret er jo ikke akkurat fokusert på det. Det er jo sannsynligvis et av de mest passive forsvarerne på planeten. Så det var ikke noe for meg da.”

”Jeg holdt jo på å dra til fremmedlegionen. Hadde det ikke vært for at dem krever at du skal snakke fransk, så hadde jeg vel dratt. Jeg er ikke noe god på språk. Jeg ringte den franske militærattachéen i Oslo og spurte hvordan jeg skulle verve meg. Dem har ikke lov til å verve folk i Norge. Så dem sa bare at jeg måtte dra til Frankrike og melde deg på første politistasjon, så fikser dem resten. Jeg kom så langt at jeg sjekket prisene med SAS og NSB til Frankrike. Men jeg fant ut at du må lære fransk i fremmedlegionen, hvis ikke så... For ikke sant, da kommer du i en setting, i et miljø hvor du kan utøve aggresjonen din, samtidig som... Blir du drept og sånn, så har du ikke noe å leve for allikevel.”

Bengt er opptatt av egen fysisk styrke og tøffhet. Både informantene Carl, Embret og Bengt har utøvd en del vold opp igjennom livet. Dette vil jeg komme tilbake til og drøfte i kapittel 7. Bengt har brutt kontakten med familien på grunn av sin dårlige oppvekst. Han har hverken kontakt med foreldre eller søsken. Han har også ufrivillig mistet flere familiemedlemmer og flere venner, som forlot ham da han fortalte om overgrepene fra barndommen. Bengt snakker til tider om dette på en nonchalant og likegyldig måte. Han har det kanskje bedre uten familien og venner. Av og til virker han derimot trist på grunn av de brutte båndene. Allikevel virker han bitter på familie og venner som har valgt og ikke tro på hans historie. I denne sammenhengen kan Bengt fremstå som en ensom ulv; en ‘lonesome cowboy’ som ikke trenger hjelp eller støtte fra noen. Å være selvstendig og uavhengig er å være macho. Informanten Dagfinn beskriver også sin egen tøffhet, om enn på en annen måte enn Bengt:

”Jeg har ‘guts’ i meg som jeg tar fram både når jeg løper maraton som jeg nevnte for deg. Jeg kjenner når det er noe som butter i mot, når det er noe som trengs, så har jeg utrolig mye krefter inne i meg. Det har jeg merka.”

”Men jeg føler meg ikke som macho, enda jeg føler at jeg har masse ressurser inne i meg.”

Dagfinn beskriver seg selv som en ressursperson med mye krefter og ‘guts’ i seg. Dette har han merket når han løper maraton, men også da han var i militæret. Mange av de steinharde og såkalt tøffe guttene utstod ikke de påkjennende fysiske og psykiske forholdene der. Den spe og spinkle gutten Dagfinn hadde derimot uante krefter han tok fram under påkjenningene de måtte utholde. Informanten Embret mener hans maskulinitet delvis stammer fra den gamle bondekulturen:

”Og det å være oppvoksen da på, i dette relativt gamle bondesamfunnet ikkje sant, som eg var en del av, og mine foreldre enda mer del av, så var det veldig definert da, hva som var mannens oppgaver og kvinnens oppgaver og... Og det å være mann, det betydde å være maskulin altså. Og for en kvinne helst det motsatte. (...) Det var ingen ‘løse hånledd’ altså der, og, ikke sant, en mann var en hardbarka fyr altså, egentlig. Og som ikkje var mjuk egentlig, altså.”

Flere av informantene sier de ikke liker utprega feminine menn med ‘løse hånledd’:

”Nei, jeg liker ikke menn som er utprega feminine. Nei. Det synes jeg ikke noe om. Jeg synes en mann skal være en mann og stå for det en mann sånn generelt, for å ta... Det synes jeg nok. Du skal vise at du er mann. Det vil jeg nok si altså.”(Dagfinn)

”Men er det noe som egentlig er umandig da, så må det være når du sitter når du pisser da. Det er jo den gamle macho-biten.” (Carl)

I tråd med denne måten å snakke om maskulinitet på, skal kvinner være kvinner og menn skal være skikkelige menn.

4.2.2. ... og myk

I tillegg til å trekke fram egne ‘macho’ egenskaper under intervjuene vektlegger informantene også sine myke egenskaper som å være sårbare, snille, reflekterte og følsomme:

”Jeg har jo ikke ‘one night stands’ for eksempel. Det er jo utenkelig for meg, for jeg er avhengig av å ha det følelsesmessige med meg på løpet. Så jeg, jeg kan jo dra på byen med venner og, selv om det er en dame som er interessert i meg, så funker ikke det for meg da. Jeg er nødt til å ha det følelsesmessige med på løpet.” (Bengt)

”Eg er veldig følsom av natur, for det, eg er jo kunstner, ikkje sant. Og det er jo. For å være kunstner så må man være følsom. Man må leve med alle porer åpne mot livet altså, hele tida, skal du få... Ikkje sant. Få oppleve livet i alle fasetter så må du være åpen, og følsom.” (Embret)

”Jeg er jo en av de få i landet som har gjort noe som ingen andre har gjort før. Jeg har stått fram offentlig og fortalt at jeg har blitt pult i rævva med navn og bilde. (...) Jeg vet ikke om jeg kan snakke på vegne av menn, sånn i forhold til likheter og ulikheter. For jeg er sjelden, har jeg blitt forklart. I så måte da. For det der med å snakke om følelser og sånne ting, det er jeg ganske god på. Det har jeg alltid vært. Og det er jo ikke menn generelt. Det er jo derfor det er tomt på støttesenteret her nå.” (Carl)

”Når andre har vært stygge mot meg så skal jeg i hvert fall, så har jeg bestemt meg for at da skal jeg i hvert fall være snill mot andre. Det ligger nok der altså. Jeg skal ikke være urimelig. Og jeg reagerer veldig på urettferdighet.” (Dagfinn)

”At, for all del, mannen kan au gråte, kan vise empati, vise, ja, følelser altså.” (Embret)

”I det hele tatt, menn som ikke tør å vise hvem de er, det synes jeg er litt umandig. Men det var jo som vi snakka om i stad, vi er kanskje på rett vei, men en skal jo ikke forvente at en hver mann skal vise sårbarhet. Men jeg tror det er bra for de sjøl. Jeg tror pinemeg hele samfunnet hadde blitt bedre.” (Carl)

Informantene forsøker i tillegg til å fremstå som macho menn, også å fremstå som myke menn under intervjuene. De legger vekt på at en mann burde inneha mer såkalte ‘moderne’ egenskaper som å være sårbar, vise svakheter, være myk, snill, reflektert og vise følelser. Åpenhet og å tørre å vise hvem man er blir også vektlagt. En mann skal være ekte og autentisk, ikke manipulerende og spille roller. Han skal stå for det han mener, og være den han er. Å gråte er i følge informantene også lov for store gutter. Rettferdighet, empati og medmenneskelighet blir av Dagfinn trukket fram som viktige mannlige kvaliteter. Carl minnes venner i MC-miljøet som typisk umandige menn. Disse mennene forsøker å virke steinharde, men under skinnvesten med den tøffe logoen på ryggen gjemmer det seg en liten gutt. MC mennene er bare opptatt av å ‘tøffe seg’, noe Carl anser som svært umandig. Det er heller mandig å snakke alvorlig og tørre å vise hvem man er: “Og du får aldri noe ekte ut av de, annet enn å tid vi skal kjøpe mer øl eller... Hvis du skjønner hva jeg mener? Hvis du skal prate alvor med en sånn en fyr, og jeg har prøvd, så trekker de seg vekk. Det er umandig.” Som presentert vektlegges mandige egenskaper som å være modig nok til å vise sårbarhet. Et annet viktig fokus for en myk mann blir også diskutert under flere av intervjuene:

”Jeg synes jo det er ufattelig maskulint, for eksempel, å bare se en mann som på en måte er der med hele seg for et barn for eksempel. Det synes jeg er ufattelig maskulint.” (Anders)

”Farskjærlighet. Å se en mann som ser, ser barnet sitt ordentlig synes jeg er utrolig maskulint.” (Anders)

”Jeg har veldig lett for å bli glad i folk. Jeg kan si jeg har blitt glad i deg og, for at du er så hyggelig. Fort gjort. Men det å elske noen, det har jeg vel egentlig aldri gjort før jeg fikk en sønn. Da kunne jeg kjenne på det med å elske. (...). Jeg kan uansett aldri bli så glad i et menneske som ditt eget barn tror jeg. For det er noe helt spesielt.” (Carl)

Som sitatene ovenfor viser, framlegger flere av informantene også viktigheten av farskjærlighet, og fokuserer på en manns barn som en viktig del av hans liv. Dagfinn minnes sin egen far slik:

”Jeg er oppdratt veldig mykt og har en far som har vært snill og en mor som har vært snill. En far som aldri har lagt hånden på meg. Aldri tatt hardt i meg. Men en far som var veldig snill og god og behøvde aldri å heve røsta. Men han hadde, han hadde naturlig autoritet, i og med at han... Han lekte ikke med oss mye, men han var snill og han var en autoritet i og med den han var rett og slett. Det har jeg lurt litt på, hvordan han kunne få, hvis vi unga vi bråkte litt og lekte og han syns det gikk litt vilt for seg, så var det liksom nok at han bare senka avisa og så litt på oss. Ikke veldig strengt, men da skjønnte vi, ‘greit, nå demper vi oss litt.’ Hvordan han klarte å få lagt den kan du si, jeg vil ikke kalle det autoritet, men respekt inn i oss, uten å være sint, uten å slå, uten å denge oss, det skjønner jeg ikke. Men jeg tror det strålte kjærlighet og godhet ut av ham, så det er ikke lett å etterleve det livet han hadde.”

Det kan virke som Dagfinn ser opp til sin far og hans væremåte og oppdragelsesvis. En far skal være engasjert, snill, kjærlig og ikke voldelig, akkurat som hans egen far. Bengt har ikke barn selv, men snakker om dette på en positiv måte. Han tror han hadde vært en overbeskyttende far:

”Jeg hadde sikkert gått rundt og passa på den 24 timer i døgnet. Jeg kan godt, jeg hadde ikke, jeg kan godt forestille meg at jeg hadde vært på fødeavdelinga på sjukehuset og knocka ned legen hvis han prøvde å løpe ut på, ja, tar tak i ungen for å dra han inn på et annet rom for å vaske han eller noe sånt noe. ‘Hva pokker skal du med den ungen?’ og så hadde jeg lappa han rett ned. Det blir jo det å overlate ungen i andres varetekt. Det hadde jeg fått problemer med.”

Tradisjonelt har fedre i tidligere tider vært ansett som fraværende i mange barns liv. Fortellinger om strenge og autoritære fedre har blitt fortalt av bitre voksne menn (Johansson 2001). Informantene i mitt datamateriale vektlegger derimot at en mann skal være snill mot egne barn, og vise engasjement og delaktighet i deres liv.

4.2.3. Parallelle diskurser

Som vist ovenfor forsøker mennene både å fremstå som macho og myke under intervjuene. Det er derimot viktig å hverken være for macho eller for myk. Dette blir sett på som negativt:

”Hvis du setter det litt på ytterspissen da. Du har den superfeminine jenta, som liksom presser de grensene av femininitet til ytterpunktene. Du ser jo jenter på tv med store pupper, og de er så utprega feminine på en måte. Sånn liksom, liksom kvinnelige. Jeg får... Nei, det er jo ikke noe særlig pent da. Eller det er jo øyet som ser da selvfølgelig. På den samme enden av skalaen så har du mannen da.

Kanskje med stort oppblåst ego, ufattelig selvsikker. Brun, masse muskler. Kanskje litt for handlekraftig ikke sant, har liksom ingen grånyanser i livet sitt. Alt er ganske sort-hvitt og.”(Anders)

”Nå har jeg opplevd, jeg har vært igjennom såpass mye av livet at jeg har opplevd det at de som har gitt seg ut for å være såkalt macho, maskuline, har vært kanskje de største pysene jeg har møtt. Når vi har virkelig, når det har virkelig røynt på, når vi har måttet ta tak både fysisk og psykisk, da har jeg møtt en del pyser som faktisk har stått fram som maskuline, såkalt maskuline. (...) Ble fort reddet og trakk seg når det ble satt litt trykk på dem.”(Dagfinn)

”De som er utrolig maskuline, som liksom drar det maskuline til ytterpunktene. Jeg synes ikke det er noe spesielt... Som sagt, de mangler grånyanser og enkel. Litt for enkel tankegang på en måte. Supermacho gutter, det appellerer ikke til meg. Jeg får ikke inntrykk av at de tenker så mye egentlig. Ser liksom ikke en sånn type mann på en måte som sitter og filosoferer.”(Anders)

”Ikke at vi skal bli noe sånn sippekor, misforstå meg rett assa.” (Carl)

Å være macho og å være myk kan virke som motsettede egenskaper; en mann kan ikke både være macho og myk samtidig. Framfor å forstå størrelsene macho og myk som motsetninger, vil jeg derimot argumentere for å se på forholdet som en balansegang. Alle informantene posisjonerer seg i intervjuene som en blanding av macho, handlekraftig, direkte, sterk og tøff på den ene siden, og følsom, myk, åpen, sårbar og snill på den andre. De forsøker å opprettholde balansegangen mellom en mer ‘tradisjonell’ mannlighet som legger vekt på handlekraftighet, fysisk styrke og lignende, og en mer ‘moderne’ mannlighet som legger vekt på følsomhet, å vise svakhet, åpenhet, sårbarhet og lignende. Det å tørre å være myk kan også anses som macho og maskulint. Det kreves et visst mot for å gråte og vise svakhet. En mann må være sterk for å tørre å være svak. En mann må være mann nok til å være sterk og stå på sitt, men ikke være steinhard og tøffe seg. Denne posisjonen som ‘mellommann’ forsøker mennene å skape og opprettholde i intervjuene gjennom det de sier og måten de sier det på. Informantene reflekterer også selv rundt denne balansegangen:

”Om jeg føler meg maskulin? Ja, det gjør jeg. At jeg er... Jeg føler meg maskulin når jeg på en måte tar kontakt med meg sjøl og... Hvis jeg kan puste ut for eksempel, og slappe av littegranne, da kan jeg føle meg selv på en måte. Da føler jeg meg maskulin. Jeg kjenner, jeg kjenner på en måte på den følelsen av ‘hvem er jeg?’ Og det sier kroppen på en måte til meg. Jeg er, jeg er en *handlekraftig* mann. Jeg... jeg er en *omtenksom* mann. Masse gode egenskaper, som jeg, som jeg også føler på en måte er en del av meg, og da føler jeg meg på en måte maskulin.” (Anders)

”Jeg kan være begge deler. Jeg kan være... Jeg kan godt sitte i sofaen og gråte og kose, men jeg kan også gjøre, ja, hvis jeg hadde vært nødt til det så hadde jeg neppe hatt noe problem med å drepe noen heller.” (Bengt)

”Jeg pleier å si at jeg er veldig hard mot de harde, men så er jeg veldig myk mot de som jeg ser sliter, som trenger empati. Men ‘assholes’, de får gjennomgå. De har jeg ikke mye til overs for. For det har jeg vokst opp med. Så jeg er hard mot de harde, og så er jeg heller litt mykere mot de som trenger.” (Carl)

”Jeg tror jeg oppfattes som en fast person som kan ta avgjørelser. Samtidig også snill. Jeg kan være myk. Jeg kan være begge deler. Jeg kan være veldig fast og bestemt, jeg vet hvor grensa går.” (Dagfinn)

”Sanglæreren min og sånn de fant fram stoff da, sånt maskulint stoff til meg. For liksom min korpus og alt liksom ga jo signaler om at her er en maskulin fyr, ikkje sant, som gjerne skulle ha sunget litt sånn tøffe ting. Ja, litt sånn bravur og stå-på greier. Og eg gjorde jo det veldig bra, for eg har en dramatisk stemme som du kan bruke til det men. Men så begynte jeg å lage musikk sjøl. Og det eg laga det var jo ikkje dramatisk, det var jo lyrisk. Da var poesien viktig for meg. Så det ble et gap i mellom det eg var, liksom gitt inn i som sangelev og det eg sjøl produserte og laga. Så det ble plutselig ‘Ja, men kjære vene. Hvis du lager noe sjøl så er du jo lyriker’. Ikkje sant, det der mjuke og vare som ble kjennetegnet mitt. Ja, det nære egentlig. Og da fant jeg ut ‘Ja, jeg er begge deler.’ Ja.” (Embret)

Mannligheten som skapes og opprettholdes i informantenes beretninger er en mangefasettert mannlighet. Maskulinitet er ikke en entydig foreteelse, men derimot et sammensatt bilde av mannlighet. Det kan være fruktbart å snakke om mange og ulike diskurser om mannlighet som kommer fram i intervjuene. En diskurs er en spesifikk måte å forstå og snakke om verden eller en del av verden på (Jørgensen og Phillips 1999). Menn vil forholde seg til kulturens særegne måter å snakke om og forstå maskulinitet og mannlighet på. Våre ord og vårt språk avspeiler ikke våre identiteter, vår omverden og våre sosiale forhold på en nøytral måte. Språket er formet av omverdenen det kommer til uttrykk i, og spiller igjen en aktiv rolle i å skape og forandre denne omverdenen. Diskurser er samfunnsskapt med bakgrunn i kulturens tids- og stedsspesifikke forventninger og krav til det området diskursen omhandler. Diskurser utledes fra samfunnets kulturelle forestillinger om, i dette tilfellet, hva det vil si å være mann. I et bestemt verdensbilde med bestemte kulturelle diskurser om menn, blir noen former for handlinger naturlige, mens andre handlinger blir utenkelige. For Embret er det for eksempel naturlig å være følsom og åpen, som den kunstneren han er. Han benytter seg her av samfunnets rådende diskurs om hva det vil si å være kunstner, for å begrunne egen følsomhet og mykhet. De gjeldende forestillingene om kunstnere baserer seg på en forståelse av en kunstner som mer enn en person som skaper bilder, skulpturer, tekst eller musikk. En kunstner

anses som åpen, følsom, distré, intuitiv, lidenskapelig, sansende, kreativ, nytenkende og ikke dømmende. Embret trekker på denne forståelsen av kunstnere for å naturalisere egne handlinger og egenskaper. Han belyser sin personlighet gjennom rådende diskurser, og inntar slik en posisjon i samfunnet som kunstner. På denne måten 'smitter' diskursen om kunstere over på Embrets egen personlighet. Selv om det er naturlig for Embret å være følsom og åpen, er det derimot utenkelig for ham å kle seg eller oppføre seg på en utpreget feminin måte. Forskjellige sosiale verdensbilder fører slik til forskjellige sosiale handlinger for de utsatte mennene. Den sosiale konstruksjonen av viten og sannhet gjennom diskurser, får på denne måten konkrete sosiale konsekvenser (Ibid.). Mennene forsøker å balansere på maskulinitetens tveeggede sverd, de forsøker å forholde seg til flere, parallelle diskurser om hva det vil si å være mann samtidig. Informantene forsøker å orientere seg i det tette terrenget av mannsdiskurser. De forsøker å både være macho og myke. De intervjuede mennene må forholde seg til et intrikat sammenvevet nett av ulike syn på menn og maskuliniteter. Hver enkelt mann må finne sin gyldne middelvei når det gjelder egen mannlig identitet.

Den svenske etnologen Bo Nilsson har studert maskulinitet på landsbygda i Norrbotten i Sverige. Han har gjennomført livshistorieintervjuer med femten menn som har vokst opp og fortsatt bor der. Menn fra landsbygda i det svenske innlandet er kjent for å være "bärare av en fysisk, hårdför och aggressiv maskulinitet" (Nilsson, B. 2001:106). Bo Nilsson sin forståelse av mennenes maskulinitet er derimot noe annerledes:

"Som jag visat i en tidigare intervjuundersökning med norrländska gammpojkar är inte maskulinitet en entydig företeelse. Gammpojken växlade mellan olika positioner i samtalen. Stundtals uppvisade de en bergfast och osentimental inställning, och ibland var de mer trevande och öppna i sina resonemang. Samma sak kan iakttagas i dessa intervjuer. Männerna är både hårdföra och sentimentala, tvärsäkra och ambivalenta" (Nilsson, B. 2001:112).

I Nilsson sin studie fremstod ikke informantene som bærere av "en alderdomlig mansroll" (Nilsson, B. 2001:106). Deres maskulinitet var derimot mer sammenfallende med oppfattelsen av mine informanternes maskulinitet. Slik mine informanter veksler mellom ulike posisjoner i samtalen, klarer Nilsson sine informanter å både posisjonere seg som macho og myke. "I intervjuerna är det således olika och ibland motstridiga berättarpositioner eller identiteter som kommer till uttryck" (Nilsson, B. 2001:114). Det viser seg å ikke kun være mine informanter som balanserer på maskulinitetens tveeggede sverd. Denne balansegangen gjelder trolig mer generelt i samfunnet. For en utdypende diskusjon rundt dette, se drøftelsen rundt hegemonisk maskulinitet senere i avhandlingen. Mine informanter balanserer ulikt mellom de identitetene

og posisjonene som kommer til uttrykk i intervjuene. De vektlegger de to sidene av maskulinitetens tveeggede sverd, macho og myk, på ulike måter. Carl fokuserer mer enn de andre informantene på viktigheten av en manns følsomhet og sårbarhet. Andre informanter fokuserer derimot mer på macho biten enn det Carl gjør. Bengt, som legger hovedvekten av sin maskulinitet på fysisk styrke, aggresjon og hardhet, blir her et utpreget eksempel på dette. Måten mennene forholder seg til flere, parallelle diskurser om mannlighet på, kommer til uttrykk på særegne og personlige måter avhengig av mannens tolkning av de aktuelle diskursene. Hvilke diskurser mennene velger å trekke på, og måtene de benytter disse kulturelle forestillingene, kan til tider virke uforståelige og forunderlige. Hvordan de forskjellige sosiale verdensbildene manifesteres i forskjellige sosiale handlinger for de utsatte mennene, kan til tider til og med virke tilfeldig for omverdenen. Bengt sier for eksempel at han kan drepe folk, men han kan ikke ha 'one night stands' på grunn av det manglende følelsesmessige båndet. Carl synes det er umandig å stå når man tisser, men ikke å gråte. Embret har lite til overs for feminine menn, men han fokuserer på egen følsomhet og åpenhet som kunstner, og han synes det er greit at en mann er hjemmeværende mens kona arbeider. Uavhengig av ulikt balansepunkt er det slik for de overgrepsutsatte mennene at "[e]n kategorisk och affektcontrollerande manlighet existerar parallellt med en reflekterande och känslosam maskulinitet" (Nilsson, B. 2001:115).

4.3. Hegemonisk maskulinitet

Connell sitt konsept hegemonisk maskulinitet er inspirert av Antonio Gramscis bok *Prison Notebooks*. Her introduserer Gramsci begrepet hegemoni. Hegemoni omhandler ulike måter den regjerende klassen etablerer og opprettholder sin dominans og herredømme i samfunnet på (Donaldson 1993). Den herskende klassen leder sine allierte og dominerer sine fiender (Demetriou 2001), og kan slik bestemme hvordan situasjoner defineres, hvordan hendelser forstås, hvilke ideer som skal være gjeldende og lignende. Den ledende klassen overbeviser resten av befolkningen om at situasjoner, institusjoner og organisasjoner er naturlige, normale og uforanderlige. Den herskende klassen etablerer og opprettholder slik ikke bare makten, men den skaper og definerer også de andre sosiale gruppene i samfunnet (Donaldson 1993). Det fokuset på makt som begrepet hegemoni innebærer, tilfører noe nytt til feltet kjønnsstudier. Siden makt er et av kjerneelementene i den hegemoniske maskuliniteten, skiller denne teorien seg fra kjønnsrolleteorier på en distinkt måte. Connell sitt konsept hegemonisk maskulinitet er utarbeidet med utgangspunkt i kritikk av kjønnsrolleteoriens manglende fokus på makt. Kjønnsrolleteorier tegner et bilde der de to rollene mann og kvinne er

komplementære, og forholdet mellom dem likestilt og uproblematisk. Slik blir spørsmål vedrørende sosiale ulikheter og makt utelatt, eller i beste fall bagatellisert. Menns systematiske makt over kvinner skjules på grunn av kjønnsrolleteorienenes underliggende biologiske todeling (Demetriou 2001). I teorien om hegemonisk maskulinitet er derimot et av hovedmomentene menns etablering og opprettholdelse av makt over kvinner:

”Hegemonic masculinity can be defined as the configuration of gender practice which embodies the currently accepted answer to the problem of the legitimacy of patriarchy, which guarantees (or is taken to guarantee) the dominant position of men and the subordination of women” (Connell 2005:77).

Menn innehar en systematisk makt over kvinner, i form av et gjennomgående mønster i samfunnet (Donaldson 1993): ”Hegemonic masculinity was understood as the pattern of practice (i.e., things done, not just a set of role expectations or an identity) that allowed men’s dominance over women to continue” (Connell og Messerschmidt 2005:832). Som sitatet viser er hegemonisk maskulinitet ikke et sett av forventninger basert på en spesiell rolle, men heller noe man virkeliggjør gjennom handling. Dette er i tråd med West og Zimmerman sin teori om ‘doing gender’, som presentert over. Maskulinitet og femininitet kan slik oppfattes som ”gender projects” (Connell 2005:72).

Hegemonisk maskulinitet innebærer, i tillegg til menns underliggende makt over kvinner, også enkelte menns makt over andre menn. Implisitt i denne makten innad i kjønnnet ligger tanken at det ikke eksisterer kun én maskulinitet, men derimot flere. Som vist i del 4.1. er kjønnsrolleteorier basert på tanken om ‘den maskuline’ og ‘den feminine’ kjønnsrollen, i stedet for flere maskuline og flere feminine kjønnsroller. For Connell blir dette en for statisk og simpel forklaring på det mangefasetterte feltet som kjønn utgjør. Siden kjønn er noe man gjør, foregår disse handlingene i den aktuelle historiske og kulturelle konteksten. Denne konteksten er både tids- og stedsspesifikk. I tillegg har personene som utøver de maskuline handlingene ulik rase og klasse. Siden ulike diskurser er flettet sammen kan man ikke si at kjønn er ‘bare kjønn’. Det eksisterer i stedet et mangfold av ulike maskuliniteter og femininiteter (Demetriou 2001):

”With growing recognition of the interplay between gender, race and class it has become common to recognize multiple masculinities: black as well as white, working-class as well as middle-class. This is welcome, but it risks another kind of oversimplification. It is easy in this framework to think that there is *a* black masculinity or *a* working-class masculinity.

To recognize more than one kind of masculinity is only a first step. We have to examine the relations between them. Further, we have to unpack the milieu of class and race and scrutinize the

gender relations operating within them. There are, after all, gay black men and effeminate factory hands, not to mention middle-class rapists and cross-dressing bourgeois” (Connell 2005:76).

Som sitatet viser eksisterer det flere menn med ulike maskuliniteter, alt fra homoseksuelle mørkhudede menn til feminine arbeiderklassesmenn eller seksuelt misbrukte heterofile menn. Det eksisterer følgelig et maktforhold mellom disse ulike maskulinitetene. Den hegemoniske maskuliniteten er den for øyeblikket høyest respekterte og mest ettertraktede måten å være mann på, og den opphøyde og populære formen for maskulinitet i et gitt samfunn (Connell og Messerschmidt 2005): “At any given time, one form of masculinity rather than others is culturally exalted” (Connell 2005:77). Hegemonisk maskulinitet “embodied the currently most honored way of being a man” (Connell og Messerschmidt 2005:832). Denne formen for maskulinitet okkuperer den hegemoniske posisjonen blant de ulike formene for maskuliniteter i samfunnet. Andre menn og deres maskuliniteter innehar ikke en hegemonisk posisjon, og det åpnes slik opp for enkelte menns makt over andre menn (Connell 2005). Statistisk sett oppfyller få menn den hegemoniske maskuliniteten fullt ut: ”The number of men rigorously practising the hegemonic pattern in its entirety may be quite small” (Ibid.:79). Få menn oppnår en hegemonisk maskulinitet, men mange menn forsøker. Andre kan igjen ha et litt mer komplisert forhold til samfunnets gjeldende hegemoniske maskulinitet: ”[H]egemonic masculinity can be analyzed, distanced from, appropriated, negated, challenged, reproduced, separated from, renounced, given up, chosen, constructed with difficulty, confirmed, imposed, departed from, and modernized” (Donaldson 1993:646). Uavhengig av forholdet til den hegemoniske maskuliniteten må enhver mann forholde seg til den, inkludert seksuelt misbrukte menn.

Relativt få direkte kjennetegn ved den hegemoniske maskulinitetsformen blir belyst av Connell. De egenskapene og verdiene den hegemoniske maskuliniteten besitter, er avhengig av omgivelsenes kulturelle normer. Den hegemoniske maskuliniteten er et resultat av gjeldende diskurser på området, konstruert gjennom interaksjon basert på et samfunns forventninger til menn. Selv om få direkte kjennetegn ved den hegemoniske maskulinitetsformen blir belyst av Connell, forsøker Mike Donaldson i sin tekst *What is hegemonic masculinity* å framlegge flere verdier som opphøyes i den hegemoniske maskuliniteten: ”courage, inner direction, certain forms of aggression, autonomy, mastery, technological skill, group solidarity, adventure and considerable amounts of toughness in mind and body” (sitert i Donaldson 1993: 644). Denne teksten henviser også til egenskaper som god arbeidsmoral, å være konkurranseinnstilt og å ikke vise følelser. Malin Åkerström

skriver i sin tekst *Coola offer. Unga mäns balansering av brottsofferidentiteten* at hegemonisk maskulinitet kjennetegnes av egenskaper som å være sterk, handlekraftig, selvstendig, standhaftig, aktiv, kompetent, 'cool', utholdende, problemløsende og å ha kontroll (Åkerström 2007). De mest fremtredene verdiene ved den hegemoniske maskuliniteten er derimot heteroseksualitet og menns dominans over kvinner og andre menn. Siden den hegemoniske maskulinitets egenskaper er avhengig av omgivelsenes kulturelle normer og diskurser, er følgelig den hegemoniske maskuliniteten en foranderlig størrelse: "Hegemonic masculinity is not a fixed character type, always and everywhere the same" (Connell 2005:76). Den hegemoniske maskuliniteten er foranderlig. Connell kritiserer kjønnsrolleteorier på grunn av deres manglende evne til å forklare forandringer innad i og mellom kjønnene. De ulike kjønnsrolleteoriene er både klar over at forandringer skjer, og opptatt av å forklare disse forandringene. Teoriene klarer derimot ikke gjøre dette på en tilfredsstillende måte. Forandringene i kjønn blir her forklart ved hjelp av ytre faktorer som påvirker forholdene. De blir dermed generert med utgangspunkt i krefter utenfra. Connell forstår derimot forandringer som skapt med bakgrunn i interne forhold i selve kjønnsrelasjonene. Endringene foregår her med utgangspunkt i krefter innenfra selve kjønnsforholdene (Demetriou 2001). I tillegg til et hovedfokus på makt, er også forandring en bærebjelke i teorien om hegemonisk maskulinitet. Hvordan og hvorfor den hegemoniske maskuliniteten kan forandres, vil bli diskutert senere i kapitlet. Hegemonisk maskulinitet skiller seg dermed fra kjønnsrolleteorier på tre utpregede områder: "With the formulation of the notion of hegemonic masculinity, Connell grasps not only the complex nature of femininities and masculinities, not merely the power relationship between genders and within genders, but also the possibility of internally generated change" (Ibid.:339).

4.3.1. Hegemoniske overgrepsutsatte menn?

Overgrepsutsatte menn må forholde seg til de eksisterende forventningene som stilles til *det å være mann* i henhold til samtidens kulturelle forestillinger om hvordan en 'skikkelig' mann skal være i Norge. Informantenes maskulinitet uttrykkes som vist i del 4.2. med et parallelt fokus på tradisjonelle, maskuline kjennetegn, sammenkoblet med et fokus på sprekene i macho-fasaden der blant annet følsomhet og farskjærighet kommer mer til syne. De forsøker å opprettholde balansegangen mellom en mer 'tradisjonell' mannlighet som legger vekt på handlekraftighet, fysisk styrke og lignende, og en mer 'moderne' mannlighet som legger vekt på følsomhet, å vise svakhet, åpenhet, sårbarhet og lignende. Med bakgrunn i mennenes fokus på sine myke sider, kan man på den ene siden hevde at Connell sin teori om hegemonisk

maskulinitet ikke er fruktbar å benytte på mitt materiale. Hegemonisk maskulinitet er som vist fokusert mot egenskaper som å være modig, dominant, tøff, kompetent, aktiv, 'cool', standhaftig, problemløsende, sterk, handlekraftig, selvstendig, utholdende og å ha kontroll. Det å vise følelser anses som et mer feminint kjennetegn (Donaldson 1993). Man kan i lys av dette ståstedet påstå at mine informanter innehar en marginalisert maskulinitet, siden de kan fremstå som feminine i lys av fokuset på deres myke sider. Man kan også mene at informantene tar avstand fra den hegemoniske maskuliniteten. På den andre siden kan man derimot påstå at mennene forsøker å inneha en hegemonisk maskulinitet på bakgrunn av deres fokus nettopp på handlekraftighet, styrke, tøffhet og lignende. I denne sammenhengen kan Connell sin teori om hegemonisk maskulinitet være en nyttig vinkling på mitt materiale. Men hva så med mennenes belysning av sine myke sider? Jeg vil her argumentere for at mennenes mer myke og følsomme sider også kan inkorporeres i nåtidens nordiske hegemoniske maskulinitetsideal.

De fleste norske menn vil i dag trolig ikke kjenne seg igjen i en svært rigid, tradisjonell og macho-sentrert mannlighet. I vårt samfunn er ikke dette en ønsket maskulinitet. I dag forventes det derimot at menn viser følelser og er mer involverte i familieliv og barneoppdragelse. De kulturelle forestillingene om maskulinitet har endret seg i Norge siden 50-tallet. Samfunnets tids- og stedsspesifikke normer og verdier tilknyttet menn, og de kjennetegn eller egenskaper ved menn samfunnet velger å anerkjenne eller ikke anerkjenne, er forandret. Slike kulturelle idealer som enkelte menn lever opp til mens andre menn kun føyer seg etter, manifesteres i kulturens hegemoniske maskulinitetsideal. Hegemonisk maskulinitet er, som beskrevet ovenfor, en foranderlig størrelse. Med bakgrunn i maktstrukturene mellom og innad i kjønnene, kan forandring frambringes internt i selve kjønnsrelasjonene. Der det eksisterer makt eksisterer det også motstand til makten (Foucault 2000). Menn med marginaliserte eller underordnede maskuliniteter og kvinner er opptatt av forandring og motstand mot hegemoniet (Demetriou 2001). Protester mot denne maktubalansen har i Norge foregått blant annet gjennom kampen for kvinners likestilling, kampen for homoseksuelles likestilling, kampen mot rasisme, 68'erne, hippiebevegelsen og fredsorganisasjoner som arbeider mot vold. Disse protestene og de påfølgende gradvise endringene av den hegemoniske maskuliniteten, har mye av sin opprinnelse fra 1970-tallet. Embret mener også at mye foregikk på denne tiden: "De mjuke sidene, de var, de kom jo først fram på 70-tallet altså. Det var da det begynte å bli snakk om det. (...) Så vi måtte jo lære oss etter hvert, liksom disse mjuke sidene." På 70-tallet kom bildet av den såkalte 'velurmannen' fram i

Norden. Denne mannen sympatiserte med feminismen og tilstrebet alternative maskulinitetsformer (Nordberg 2001):

”I mitten på 70-talet träder den s.k. ‘velourmannen’ eller ‘mjukismannen’ in på scenen. Velourmannen blev ett uttryck för en könsidentitet bland vissa män som var mer inriktad på omsorgsrationalitet än den då rådande stereotypen för maskulinitet. Beteckningen ‘velourman’ kom sig från att några av dessa män också använde kläder som var tillverkade av velourtyg. Det mest ‘omanliga’ var att dessa kläder också kunde bäras av kvinnor” (Wetterberg 2002:12).

I dagens Norden er det mer fruktbart å snakke om en endret hegemonisk maskulinitet enn den såkalte ‘velurmannen’. Denne ‘nye mannen’ har en mer positiv holdning til mannlig gråt (Ekenstam 1998:120), er mer åpen for homoseksualitet (Demetriou 2001, Nilsson, A. 1998), jobber oftere i kvinnedominerte yrker (Nordberg 2001), er mer negativ til vold (Demetriou 2001), og er mer aktiv i barneoppdragelsen (Johansson 1998, Oftung 2009). Denne endrede hegemoniske maskuliniteten faller i god jord blant mine informanter og deres myke sider. Carl, Bengt og Embret er for eksempel opptatt av aksept for menns gråt, mens både Dagfinn, Anders, Carl og Bengt fokuserer på farskjærlighet som en viktig mannlig egenskap. I tillegg til å være handlekraftige, sterke og tøffe, er det også viktig for dagens menn å være myke menn. En nordisk og nåtidig hegemonisk maskulinitet vektlegger at menn burde inneha mer moderne egenskaper som å være sårbare, vise svakhet, være myke, snille, reflekterte og vise følelser. Carl, som er opptatt av menns følsomhet og myke sider, liker denne utviklingen: ”Det er ikke så sjokkerende lenger nå når du ser en som griner. Før så var jo det helt forferdelig, ikke sant. Så vi er nok kanskje på rett vei da.”

Selv om det har forekommet en endring i den hegemoniske maskuliniteten, iverksatt av protester mot maktubalansen innad i og mellom kjønnene, behøver ikke denne endringen ha ført til reelle skiftinger i kjønnsrelasjonenes maktforhold. Flere forskere påstår at teorien om hegemonisk maskulinitet fortsatt er like fokusert mot makt over kvinner og andre menn som tidligere. Demetrakis Demetriou skriver for eksempel at hverken kampen for kvinners likestilling eller kampen for homoseksuelles likestilling på noen måte har motarbeidet enkelte menns hegemoni og makt i samfunnet:

”[T]he rise of the women’s movement during the same time forced men to resort to less overt ways of patriarchal domination. (...) Far from attempting to marginalize the elements produced by these gay masculinities (as Connell would have us believe), many heterosexual men welcomed most of them because they provided a masquerade behind which women’s subordination could be masked” (Demetriou 2001:352).

Makten over kvinner opprettholdes, om enn på en mer skjult og tilslørt måte enn tidligere. Til tross for 'den nye mannen' behøver ikke disse forandringene å føre til endrede maktforhold i kjønnsrelasjonene (Nordberg 2001). Åkerström, Burcar og Wästerfors påstår at selv om de nordiske landene er foregangsland da det gjelder likestilling, så regjerer fortsatt den tradisjonelle macho-sentrerte mannligheten i praksis. Til tross for endringene i den hegemoniske maskuliniteten, påpeker de at den hegemoniske maskuliniteten fortsatt reproduseres (Åkerström, Burcar og Wästerfors 2011). Jeg forstår med dette at de mener enkelte menn fortsatt har en hegemoni og en makt over andre i samfunnet. Den hegemoniske maskuliniteten oppfattes dermed fortsatt som negativ. Den oppleves som konfliktfylt for mange menn, den undertrykker kvinner og den fokuserer på dominans. Men må den hegemoniske maskuliniteten absolutt være negativ, eller kan den eventuelt bli mer positiv? Kan 'den nye mannen' faktisk ha ført med seg positive endringer for disse maktstrukturene? Og kan man si at det finnes en mer eller mindre god hegemonisk maskulinitet? Connell og Messerschmidt argumenterer for at den hegemoniske maskuliniteten også burde anses som mer positiv: "Put another way, the conceptualization of hegemonic masculinity should explicitly acknowledge the possibility of democratizing gender relations, of abolishing power differentials, not just of reproducing hierarchy" (Connell og Messerschmidt 2005:853). En mer positiv hegemonisk maskulinitet som inkorporerer likestilling mellom og innad i kjønnene, kan være et nyttig bidrag til litteraturen om hegemonisk maskulinitet.

4.4. "At du er ikke noe mann lenger, for det er noen som har pult deg i rævva"

"Men det at en er usikker på seg sjøl, det kan jeg i hvert fall bekrefte. Og der er jo machobiten, manndomen, den er jo på en måte tatt fra deg som barn. At du er ikke noe mann lenger, for det er noen som har pult deg i rævva faktisk. Den veit jeg, den er det mange av oss som sliter med, som har den samme problematikken." (Carl)

Det eksisterer flere myter og stereotyper om overgrepsutsatte menn. En av disse stereotypiene slår fast at misbrukte menn ikke lenger er 'ordentlige' eller 'virkelige' menn. De har mistet sin mannlighet under overgrepene; overgriperen tok den fra dem. Carl påpeker i sitatet over at mange overgrepsutsatte menn har et problematisk forhold til denne stereotypien: "du er ikke noe mann lenger, for det er noen som har pult deg i rævva". Michael Kimmel mener menn frykter for å bli blottlagt og utstilt som "less than man" (Whitehead

2002:166), som “gay, cissy, unmanly and so on” (Ibid.). “If masculinity is a homosocial enactment, its overriding emotion is fear” (Kimmel 1994:129); frykt for egen seksualitet og mannlighet, og ikke minst frykt for andre menn. Menn opplever en frykt for å bli “unmasked as unmanly” (Whitehead 2002:166), en frykt for å bli ydmyket overfor andre menn, en frykt for å bli dominert av sterkere menn, en frykt for å bli ekskludert fra mannsdominerte miljøer, en frykt for ikke å bli sett på som en ‘ordentlig’ eller ‘virkelig’ mann. Denne frykten vil trolig være ekstra tilstedeværende hos overgrepssatte menn, nettopp på grunn av overgrepene og de ovenfornevnte stereotypene. Carl sliter med følelsen av en frarøvet mannlighet som følge av overgrepene han måtte utstå. Bengt er redd for å bli dominert av andre menn. Nordiske mannsforskere som Jari Kuosmanen, Jonas Liliequist og Claes Ekenstam er blant annet i bøkene *Rädd at falla* fra 1998 og *Sprickor i fasaden* fra 2001 opptatt av forholdet mellom det mannlige og det umannlige. I deres studier fokuseres det på “stadige utfordringer for mannligheten, den allestedsnærværende frykten for å falle ned i umannlighet og det stadige bøtete arbeidet på alltid nye sprekker i fasaden” (Ugelvik 2008:69). I artikkelen *Opp mot toppen, ned langs elven: Mot et vokabular for mannlighetsarbeid* benytter kriminolog Thomas Ugelvik ferden nedover en frådende elv som metafor for hvordan menn kan miste mannligheten:

“Og veien nedover elven er farefull. Plutselig kan strømmen ta deg, og brusset – snart brølet – fra fossen kommer nærmere og nærmere. Gode råd er dyre. Hvilke ressurser har man til å hjelpe seg i denne situasjonen? Det lønner seg å kunne navigere, men dette er ingen enkel sak når landskapet og kartet endrer seg uavhengig av hverandre. Å være mann er derfor å ikke kunne være sikker på å kunne kontrollere mannligheten i forskjellige situasjoner. Mannligheten trues, og resultatet vet man best i etterkant” (Ugelvik 2008:70).

Denne frykten for å falle ned i umandighet kan betraktes som skyggesiden av Connells teori om hegemonisk maskulinitet. Den hegemoniske maskuliniteten er den opphøyde formen for maskulinitet i kulturen. Denne formen for maskulinitet er i mannlighetens sentrum. Ugelvik sammenligner det å bestige et fjell med å arbeide mot en slik hegemonisk maskulinitet:

“Slik de to unge klatrerne strebet mot et identifiserbart mål i det fjerne, et anerkjent toppunkt enhver kan skimte og peke opp mot fra bakkenivå, slik kan også mannlighetsarbeidet beskrives som et målrettet arbeid mot et fjerntliggende sentrum. (...) Mannlighetsarbeid kan beskrives som å søke en topp, som et bevis for seg selv og omverden på at her har man med en skikkelig Mann å gjøre” (Ugelvik 2008:68).

Den hegemoniske maskuliniteten åpner for enkelte menns kontroll og makt over andre menn. Her er fokuset rettet mot umannliggjøring av andre menn, for på bekostning av disse å skape sin egen mannlighet. Anders sier “at jeg også har vært veldig redd for å snakke om det her til andre også, rundt meg. Og jeg har vært veldig ømfintlig på det at ‘ikke faen om dere skal se på meg som noe offer og en stakkar’.” Anders frykter å bli identifisert som innehaver av en marginalisert eller underordnet maskulinitet, i stedet for innehaver av en hegemonisk maskulinitet. Han vil ikke bli sett på som en stakkar.

Ugelvik sin belysning av mannlighetsarbeid som et samtidig forsøk på å nå toppen og ikke falle ned i avgrunnen, kan være et fruktbart synspunkt for informantene i mitt materiale. Bengt beskriver egen mannlighet slik: “Men jeg ser på meg selv som en alfahann kan du si. (...) Jeg trenger ikke å kontrollere noen, men jeg vil ikke bli kontrollert heller.” Her tegner Bengt et bilde av seg selv som innehaver av en hegemonisk maskulinitet – en alfahann, men han fokuserer også på sin frykt for å bli dominert av andre menn og dermed bli ansett som umandig. Informantene fokuserer på balansegangen mellom å være macho og myk. Man må være litt macho for ikke å bli ansett som umandig, og samtidig være litt, men ikke for myk: ”Jeg er ikke så veldig macho, men du må jo beholde litt av det. Det tror jeg. For å så overleve også.” For å overleve i samfunnet mener Carl menn må være litt macho. Slik kan de også vise at de er ordentlige menn, selv om “det er noen som har pult deg i rævva”. Forholdet mellom å bli ansett som en svak mann og en sterk og hegemonisk mann vil bli utdypet nærmere i kapittel 5, som blant annet omhandler mennenes posisjonering mellom posisjonene mann og offer.

”IKKE FAEN OM JEG ER ET OFFER!”

I den amerikanske filmen *Sleepers* fra 1996 møter vi fire barndomsvenner, oppvokst på 1960-tallet i nabolaget Hell's Kitchen på Manhattan i New York. I dette nabolaget danner konemishandling, korrupsjon og gjengkriminalitet en ramme rundt hverdagen. Til tross for at det lever en liten rakkerunge i hver av de fire guttene 'Shakes', Michael, Tommy og John, er de som trettenåringer på god vei til å vokse opp og bli ordentlige unge menn. Dette skyldes hovedsakelig den lokale pastoren Father Bobby, som fungerer som farsfigur i guttenes liv og holder de på matta. En varm sommerdag i 1967 bestemmer derimot guttene seg for å spøke med en mann som selger pølser fra en vogn. De forsøker bare å lure til seg gratis pølser, men skøyerstrekene går fort over styr da guttene ved et uhell slipper pølsevognen ned trappene til T-banen. Nederst i trappen treffer vognen en mann på vei opp fra T-banen. Mannen blir hardt skadet, men overlever heldigvis. I domstolen dømmes kameratene til å sone sine straffer på Wilkinson Home for Boys. Wilkinson huser 780 kriminelle gutter, dømt for voldelige forbrytelser. I tillegg til det harde regimet blant guttene på institusjonen, blir kameratene systematisk banket, misbrukt og voldtatt av fire vakter. Torturen foregår også i form av isolasjon og psykisk vold. Ved ett tilfelle fører vaktens vold også til drap, da unggutten Rizzo straffes for å motarbeide vaktens tyranni. De fire vaktene som administrerer terrorveldet på Wilkinson ledes av vakt sjef Sean Nokes. For de fire guttene er denne mannen personifiseringen av all ondskap og frykt. Disse traumatiske hendelsene endrer kameratene og deres vennskap for alltid. Hvordan 'Shakes', Michael, Tommy og John sine liv utarter seg etter oppholdet på guttehjemmet, vil avsløres senere i dette kapitlet.

5.1. Hva er et offer?

Et offer er en person som rammes fysisk, psykisk eller økonomisk av et lovbrudd (Slettan og Øie 2001). Viktimologi er studiet av disse ofrene. Kriminalitetens ofre har derimot lenge vært fraværende innen kriminologi og sosiologi. På 1940-tallet begynte derimot en ny gren å vokse ut på kriminologiens internasjonale tre. Fokuset ble nå rettet mot tosidigheten i den kriminelle handlingen. Forskere mente studier av kriminalitetens passive ofre kunne skape en dypere forståelse for fenomenet kriminalitet (Prandstraller 2009). Advokaten Benjamin Mendelsohn regnes som opphavsmannen til tanken å studere forbryterens ofre på lik linje med forbryteren

selv. Dette skyldes hans grundige studier av lovbruddenes ofre under hans arbeid som forsvarer i Bukarest. Noen år etter Frederick Wertham formulerte uttrykket viktimologi, oppstod en diskusjon rundt viktimologiens rolle i kriminologien: Skal viktimologi være en selvstendig vitenskapelig disiplin, eller skal den være del av kriminologiens forsøk på å forklare kriminalitet? Utviklingen har senere gått i retning av at viktimologi anses som et viktig forskningsområde i seg selv (Nielsen og Snare 1998).

Fra 1940-tallet og fram til i dag har viktimologien skiftet mellom ulike syn på kriminalitetens ofre. Fokuset var i tidligere tider rettet mot ofrenes deltagelse og skyld i lovbruddet. Voldtatte kvinner ble antatt å ha provosert fram overgrepene, og små misbrukte jenter ble sett på som forføreriske (Lamb 1999). Også i dag er man opptatt av ofrenes grad av skyld i egen viktimisering. Slik såkalt 'victim precipitation' er for eksempel fremtredende i samtidens debatt om overfallsvoldtekter i Oslo (Nielsen og Snare 1998:33, Aftenposten nettutgave 15.04.2011). Studier har historisk også vært rettet mot personers grad av predisposisjon til viktimisering; deres risiko for å bli utsatt for lovbrudd. Utviklingen fortsatte, og på 1980-tallet ble kvantitative offerundersøkelser som belyste forholdet mellom offer og gjerningsperson populære (Prandstraller 2009). I tillegg til å forholde seg til forventningene som stilles til *det å være mann*, som ble diskutert i forrige kapittel, må også overgrepsutsatte menn forholde seg til det å være *utsatt for seksuelle overgrep*. I samfunnet eksisterer flere gjeldende diskurser rundt hva det vil si å være et offer. Et offer setter flere kulturelle diskurser i arbeid. Mine informanter må på sin egen måte forholde seg til disse varierende diskursene. Jeg vil her utdype flere ideer rundt de kjennetegn og egenskaper samfunnets ulike ofre assosieres med, og de stemplene eller diskursene som dermed pålegges disse ofrene.

5.1.1. Et offer er en overgrepsutsatt

Noen av informantene beskriver begrepet offer i forholdsvis nøytrale og juridiske termer under intervjuene:

"Du er jo et offer når du har blitt utsatt for sånne overgrep som barn." (Carl)

"Men et offer, det er en person som har vært utsatt for overgrep eller urettferdighet av et eller annet slag, som ikke har kunnet klare å forsvare seg på noen som helst måte da, kan du si. (...) Offer for noe." (Dagfinn)

"Du har blitt utsatt for noe som ikke du vil selv." (Carl)

Et offer beskrives av noen informanter som en person rammet av et lovbrudd gjennomført av en gjerningsperson. Et offer har blitt *utsatt* for noe utenfor egen kontroll. Personen er et offer siden han eller hun har blitt utsatt for et overgrep. Den utsattes integritet og rettigheter er krenket. Offeret har ingen eierskap til hendelsen som har funnet sted. Betoningen ligger her på handlingen; det er en ekstern kraft som har viktimitisert ofrene. Ofre for kriminalitet reagerer kun på det som påvirker de, de agerer ikke selvstendig. Et offer er for noen av informantene rett og slett en person som har blitt viktimitisert fysisk, psykisk eller økonomisk gjennom et lovbrudd. Offeret er en person som har blitt utsatt for seksuelle overgrep, en *overgrepsutsatt*:

”Når begrepet overgrepsutsatt benyttes i vår sammenheng, er det fordi det ikke sier noe om resultatet av overgrepet, eller i hvilken situasjon eller tilstand den utsatte personen befinner seg i. Det indikerer heller ikke noe om hvordan personen forholder seg til overgrepshendelsen. Sånn sett er begrepet mer åpent, og betoningen ligger på handlingen, på det som har skjedd, mer enn på personen” (Andersen 2001:27).

Ingen av informantene assosierer derimot kun slike nøytrale beskrivelser til begrepet offer. Informantene forteller også om en annen og mer ladet forståelse av begrepet: ”Ord er aldri nøytrale. Når vi setter navn på et fenomen, skaper vi samtidig en virkelighet. I det øyeblikket en person blir plassert i en kategori, blir han samtidig automatisk tillagt en del egenskaper og karakteristika som vi forbinder med kategorien” (Andersen 2001:26).

5.1.2. Et offer er en stakkar

Ved siden av diskursen om et offer som en overgrepsutsatt, finnes en diskurs som vektlegger at et offer er noen det er synd på. Informantene beskriver betegnelsen offer som negativt ladet:

”Jeg har forbundet offer med en stakkar.” (Anders)

”Hvis du er ute etter meg så er det verste jeg hører det – offer. For da blir du stakkarsliggjort.” (Carl)

”Du har blitt utsatt for noe som ikke du vil sely. Men derfra til å så stakkarsliggjøre mennesker, det er veldig farlig altså. For det har jeg også sett mye av. At en del støttesentre, en del leger, for de som tør å ta i det altså, de stakkarsliggjør offeret.” (Carl)

”Det er klart, du er jo et offer når du blir utsatt for noe som du ikke kan... Du er jo forsvarsløs mot det, kan man si. Og som du ikke har noe, har noe eierskap til hendelsen på en måte. Du har ikke noe... Det er uforskyldt at det skjer. Og du er samtidig forsvarsløs mot det som skjer.” (Bengt)

Flere av informantene mener et offer nesten er synonymt med en stakkar. Et offer er en person det er synd på, som er forsvarsløs og som ikke klarer å ta vare på seg selv. Embret benytter også et negativt ordelag for å framstille sin forståelse av ofre:

”Jeg tenker at mange velger seg en offerrolle her i livet. De behøver vel ikke egentlig det, men de gjør det. Og de har kanskje et behov for å være et offer. Syns litt synd på seg sjøl. Det må et offer gjøre, gjerne. Trenger medkjensle, medfølelse. Det er noe stakkarslig over et offer. Eg syns det. Eg syns man bør gjøre det man kan i alle fall, for å komme seg ut av et sånt spor. Så eg ser ikkje noe heroisk i å være offer.”

Embret snakker om rollen som offer som noe negativt man bør forsøke å komme vekk ifra. Det er ikke ønskelig eller heroisk å befinne seg i denne rollen, snarere svakt og stakkarslig. Bengt snakker også om denne ’farlige offerrollen’:

”Det er jo mange som setter seg i den offerrollen, men den er jo ekstremt farlig å havne i da. Hvis du går rundt og ser på deg selv som et offer så kommer du deg egentlig aldri noe videre, du får ikke lagt det bak deg da.”

”Men da må du ut av offerrollen. Hvis ikke så har du jo stemplet deg sjøl, at du ikke kan ta vare på deg sjøl. Da kommer du aldri noe vei. Da blir du bare et offer da. Og that’s it liksom.”

Bengt benytter denne ’farlige offerrollen’ som én av flere begrunnelser for hvorfor han aldri anmeldte overgrepene fra barndommen: ”Ja, det har litt med offerrollen å gjøre. For da må jeg tre inn i den der forbanna offerrollen, og så sitte, risikere å sitte i retten og måtte sippe fordi jeg har blitt seksuelt misbrukt liksom. Det fikser jeg ikke!” Begrepet offer innehar flere negative assosiasjoner også for Bengt. Et offer bare sipper, og klarer ikke engang ta vare på seg selv. Dersom man tar inn over seg en posisjon som offer, kommer man i følge Bengt aldri videre i livet. Dagfinn skiller seg ikke ut fra resten av informantene ved å henvise til posisjonen offer som positiv: ”Men i dag går jeg ikke og føler meg som et offer nei. Jeg føler meg som sagt sterk, trygg, sikker på meg selv.” Dagfinn presiserer at et offer ikke er mandig, det vil si sterk, trygg og sikker på seg selv, men heller svak og utrygg. Dagfinn er følgelig også av den oppfatning at et offer er en stakkar. De to presenterte diskursene om ofre er begge kulturelt skapt, og anser ofre som objekter andre handler på. Et offer er her en person som kun reagerer, ikke agerer og handler selvstendig. Disse offerbegrepene er passive begrep.

Det forventes at et offer skal lide lenge og intenst, hvis ikke blir offerets viktimisering triviell og overgrepene han eller hun utstod 'teller ikke'. Dette er tilfellet i samfunnet for øvrig, så vel som i domstolene (Lamb 1999). For at overgriperen skal straffes eller offeret motta erstatning, kreves det at retten ser og erkjenner offerets smerte som virkelig og evig: "For abuse to *count*, the suffering can never go away" (Ibid.:113). Media er også opptatt av at ofre må lide lenge og intenst. Viktimiseringen må være forlokkende og smerten evigvarende for å skape drama for leserne, lytterne og kikkerne. Ofre virker lite overbevisende dersom de klarer seg bra. Snakker de om overgrepene uten å bli for emosjonelle eller lar være å tenke på overgrepene hvis det blir for vanskelig, bryter de med våre aksepterte forestillinger om ofre. Det forventes at ofre fortsetter å reagere på overgrepene gjennom hele livet og at de aldri kommer videre. Slik framstilles overgrepene som de største, viktigste og mest definerende hendelsene i ofrenes liv (Lamb 1999). Under intervjuene møtte jeg derimot ikke svake og stakkarslige ofre, men sterke individer med egne meninger. Informantene var godt i gang med å bearbeide overgrepene, komme ut av lidelsene, og gå videre i livet. Carl presiserer under intervjuet at ofres lidelser ikke behøver være evig: "Men det er faktisk mulig å leve et greit liv, selv om du er utsatt for overgrep som barn."

I samfunnets diskurs, så vel som i mine informanternes tanker, er et offer en stakkarslig person. Merkelappen 'offer' er en dysfunksjonell og problematisk etikett med flere negative assosiasjoner. Å være et offer oppfattes som en lidelse, på lik linje med en psykisk sykdom. Gjennom diskursen blir ofrene patologiske, og de anses som skadede, syke og lidende som resultat av overgrepene. En slik likestilling av viktimisering med sykdommer stjeler ofrenes handlingsrom. De går fra å være handlende til passive subjekter. Gjennom den rådende diskursen anses ofrene som hjelpeløse og maktesløse. Deres personlighet og psykiske helse er endret, og manglende makt til å forandre dette gjør at deres personlighet anses som svak og hjelpeløs i seg selv. Et svakt offer portretteres som en moralsk opphøyd person. I et moralsk hierarki befinner det svake, passive og skadede offeret seg på toppen av rangstigen, og står i et motsetningsforhold til den moralsk degraderte gjerningspersonen. En gjerningsperson og hans offer er moralske kontraster (Lamb 1999). Tim Newburn og Elizabeth Stanko mener kriminologien ikke tilstrekkelig tar inn over seg kompleksiteten ved kriminell viktimisering. De mener at mye av dagens viktimologiske litteratur karakteriserer ofre som hjelpeløse og sårbare, med behov for råd og hjelp (Newburn og Stanko 1994). Informantenes beskrivelser av ofre som svake og stakkarslige er dermed i tråd med mye av dagens viktimologiske teori. Åkerström beskriver for eksempel et offer som svakt, passivt, uten kontroll, skadet og ansvarsfritt. Hun mener disse konnotasjonene truer med å 'smitte over' på personen det

gjelder, slik at personen i *seg selv* blir svak, passiv, ansvarsfri, skadet og uten kontroll (Åkerström 2007).

Nils Christie mener også et offer må være svakt og passivt for å være i tråd med samfunnets gjeldende offerdiskurs (Christie 1986). Christie definerer et ideelt offer som ”*a person or a category of individuals who – when hit by crime – most readily are given the complete and legitimate status of being a victim*” (Ibid.:18). Et ideelt offer er et offer samfunnet kan samles rundt. Alle støtter opp under denne personen og opphøyer han eller hun som viktimitisert: ”The ideal victim is, in my use of the term, a sort of public status of the same type and level of abstraction as that for example of a ‘hero’ or a ‘traitor’” (Ibid.). Et ideelt offer er i overensstemmelse med samfunnets kulturelle forestillinger om ofre. Med utgangspunkt i gjeldende diskurser konstrueres det ideelle offer gjennom samtale og interaksjon. Christie anser et offer som mer enn kun et offer gjennom viktimitisering. Offeret er skapt med bakgrunn i kulturens forståelser av hva ordet offer betyr, og av gjeldende sosiale praksiser på området. En gammel dame, overfalt og ranet på vei hjem fra sin syke søster midt på lyse dagen, er Christies eksempel på et ideelt offer. Christie benytter dette eksemplet for å illustrere et ideelt offer fordi den gamle damen er svak. Damen er ute i et respektabelt ærend; hun har besøkt sin syke søster. Hun befinner seg på et sted hun ikke kan bebreides for å være – ute på gaten midt på lyse dagen. Offeret har heller ingen personlig relasjon til gjerningspersonen, og gjerningspersonen karakteriseres som et stort og slemt monster. Christies personifisering av et ikke-ideelt offer er en ung mann i en bar, overfalt og ranet av en kompis. Denne unggutten er sterk, han foretar ikke et respektabelt ærend og han bør vite bedre enn å ‘henge’ i den lugubre baren. Gjerningspersonen er en venn av ham, og offeret var like stor og sterk som gjerningspersonen selv (Christie 1986). Et ideelt offer er ikke nødvendigvis hverken et reelt eller et sannsynlig offer: “ideal victims do not necessarily have much to do with the prevalence of *real victims*. Most ideal victims are *not* most frequently represented as real victims” (Ibid.:27). Teorien om det ideelle offer er kun én av flere synspunkter som forsøker å forstå samfunnets kulturelle forestillinger om ofre. Tanken om det ideelle offer er ikke en mal som ofre skal måles opp mot, men heller et mulig synspunkt for å belyse gjeldende diskurser. I min avhandling kan det være fruktbart å benytte tanken om det ideelle offer for å kaste lys over diskurser om ofre generelt, og overgrepsutsatte menn spesielt.

5.1.3. Et offer er en hjelper

I motsetning til de to foregående diskursene er denne diskursen mindre vanlig i det generelle ordskiftet, men desto mer vanlig i mine intervjuer. Denne diskursen konnoterer ikke

passivitet, som de tidligere diskursene, men derimot aktivitet. For mine informanter er et offer også et subjekt som handler selv. Mennene framlegger et aktivt offerbegrep. Denne diskursen om et offer som en hjelper er mer positiv til posisjonen offer enn de foregående diskursene. Alle mine informanter svarer noenlunde likt på spørsmålet om hvorfor de lar seg intervju: De mener deres deltagelse i forskning kan bidra til synliggjøring av seksuelle overgrep mot gutter. Temaet er ikke spesielt synlig i dag, slik Carl uttrykker her: "Vi er ikke der enda skjønner du, at vi kan ha støttesenter for menn vegg i vegg med kafeen på Obs!" Gjennom synliggjøring kan seksuelle overgrep mot gutter bli mindre tabubelagt, og de eksisterende stereotypene blekne og få færre sympatisører:

"Dette er jo et tabuemne av verste sort, ikke sant. Så ingen vil ta i det, som jeg sa. Helst ikke. Ingen. De bare lukker øya. De vet det skjer. Alle vet det. Du vet det skjer. Men det er ikke behagelig å snakke om eller ta i på noe sett og vis. Så det er jo, det er jo main politikken vår, det er å så snakke det i hjel og synliggjøre det. Det skal ikke gjemmes bort lenger."(Carl)

Ved å synliggjøre temaet mener informantene det kan bli lettere for gutter å stå fram som seksuelt misbrukte. Slik blir det også lettere for guttene å motta hjelp. Informantene mener de innehar mye kunnskap på bakgrunn av det de har erfart. Denne kunnskapen kan være nyttig i arbeidet med å hjelpe andre overgrepsutsatte menn:

"Politiet sitter på sin del av puslespillet, helsevesenet på sin del, kvinner som har vært misbrukt sitter på sin del av puslespillet, men menn har liksom... Det er de puslespillbrikkene som alltid har mangla. Og uten dem, uten helheten, så kommer det ingen vei. Så lenge samfunnet ikke gidder å spørre oss om hva vi har lært av det vi har vært igjennom, så kommer vi ingen vei." (Bengt)

Enkelte av mennene har arbeidet mye *for* synliggjøring og *mot* tabuisering av temaet. Tre av informantene har fortalt om sine overgrep med fullt navn og usladdet ansikt i ulike aviser. Én av informantene var tidligere aktiv i organisasjonen Blålys – Landsforeningen for seksuelt misbrukte. To av informantene har ved flere anledninger besøkt representanter på Stortinget for å synliggjøre temaet. Arbeidet har da vært rettet mot økte bevilgninger til ulike sentre som arbeider med overgrepsutsatte menn. To av informantene har deltatt i konferanser om temaet, og én spesielt aktiv mann holder også foredrag om sine erfaringer fra barndommen. Mennene hjelper også andre overgrepsutsatte gutter ved å gi dem råd på Internett. Informantene anser seg selv som viktige bidragsytere i arbeidet med å fremme overgrepsutsatte menns sak i samfunnet. Med bakgrunn i sine erfaringer fra oppveksten ser flere informanter på seg selv som eksperter på temaet seksuelle overgrep. Disse opplevelsene kan hjelpe andre utsatte:

“Jeg kan være til hjelp for andre. Det er fokuset mitt hele tiden. Om jeg kan hjelpe én person med den Oslo turen her, da er det betalt mange ganger. Og det vil ha kostet også en dag for meg, i en travel hverdag. Absolutt. Det er det som er fokuset mitt. Jeg tenkte jeg skulle si nei [til intervju], men så er det liksom noe som jobber i meg. Nei, stå på med din kompetanse. Hjelp andre.”

Dagfinn stiller opp til intervju for å hjelpe andre overgrepsutsatte menn, til tross for at han innledningsvis ikke ville. Denne informanten ofrer seg selv for å hjelpe andre overgrepsutsatte menn. Tanken om å ofre seg selv for at andre skal få det bedre, er velkjent fra religion. Begrepet offer stammer opprinnelig fra religion. Offerbegrepet kan sies å være like gammelt som menneskeheten selv. Religiøse fortellinger og mytologier er stappfulle av henvisninger til temaet offer (Nielsen og Snare 1998). Det mest fremtredende eksempelet på viktimisering innenfor kristendommen er da Jesus ofret seg for menneskeheten og ble korsfestet. Dagfinn henviser under intervjuet til Jesus som det åpenbare offer: ”Du vet jo Jesus ble jo ofret på korset. Han var et opplagt offer, som tok på seg menneskets synd og gikk i døden for oss.” Dagfinn innehar en mer religiøs forståelse av offerbegrepet. Også denne forståelsen fokuserer på ofre som hjelpere. Jesus prioriterte menneskets beste da han heroisk ofret seg for menneskeheten. Selv om Dagfinn henviser til denne sakrale forståelsen av ordet offer, vil jeg påstå at det kan være problematisk for ham å sammenligne egen viktimisering med Jesu korsfestelse. Dette skyldes at Jesus ofret seg for egen tro, og ses derfor på som en martyr av mange. Dagfinn og andre overgrepsutsatte menn ofret seg derimot ikke *for* noe, de ble gjort til ofre av overgriperne. De ble tvunget inn i denne offerposisjonen, de tok den ikke frivillig til seg. Det kan derfor være vanskelig for overgrepsutsatte menn å knytte denne forståelsen av et offer til egen viktimisering. Allikevel er dette Dagfinns forståelse av et offer som en aktiv hjelper. I Bibelen er det å ofre et praktisk verktøy, for eksempel for å oppnå gode avlinger eller en nådefull og barmhjertig Gud. Her er det å ofre vanlig, og anses som en aktiv handling. Jeg vil påstå at mine informanter også setter i arbeid en fjerde diskurs om hva det vil si å være et offer i dagens vestlige kultur:

“Ikkje sant, fokusering på overgrep mot menn og mot gutter ikkje sant, det er jo forholdsvis ferske greier da, ikkje sant. Slik at eg tror ikkje at myndighetene og alle har skjønt riktig enda hva dette er for noe altså. Det tar vel tid med både bevilgninger, ressurscenter og så vidare, og, ja, en del av tankegodset altså hos politikere og andre sentrale folk. Og derfor og syns eg at hvis eg kan være med å gi et lite bidrag sånn i den retningen, at eg kan sette det på dagsorden og få dette fram altså, så vil eg gjerne være med.” (Embret)

“Og jeg nå sitter da som en ressursperson og kan hjelpe andre.” (Dagfinn)

Mennene har en diskurs om ofre som eksperter, hjelpere og aktive ressurspersoner.

5.1.4. Parallelle diskurser

I tillegg til å benytte flere parallelle diskurser om maskuliniteter, innehar også informantene ulike diskurser om ofre. Informantenes forståelser av begrepet offer er mangefasettert; beskrivelsene er ladede og assosiasjonene mange. Enkelte av informantene, som for eksempel Anders, sier at forholdet til begrepet offer er noe problematisk og komplisert: ”Det er et ord jeg har jobbet mye med i mange år. For meg så var ordet offer, jeg klarte ikke å forholde meg til ordet offer.” Informantene forteller om dype refleksjon rundt posisjonen offer, og hvordan de skal forholde seg til begrepets språklige assosiasjoner. Overgrepsutsatte menn må ta stilling til samfunnets måter å snakke om hva det vil si å være et offer på. De må orientere seg i jungelen av offerdiskurser. Diskurser om ofre er formet av omverdenen de kommer til uttrykk i:

”Beteckningen antas vara socialt producerad; i samtal, filmer, berättelser och lagtexter används bilden av offerskap på olika sätt. Yrkesutövare, frivilligarbetare på brottsoffer- och kvinnojourer, lagstiftare och de parter som är involverade i en konflikt som ges benämningen brott, kan således skapa sympati eller mobilisera fördömanden genom att t.ex. understryka eller nedtona ansvar, lidande eller det behjärtansvärda” (Åkerström og Sahlin 2001:7).

Offerdiskurser former hvorvidt folk føler for eksempel sympati eller fordømming overfor ofre. Det eksisterer som presentert mange og ulike måter å snakke om ofre på. Den mest fremtredende diskursen mine informanter må forholde seg til, er samfunnets syn at ofre er svake, passive og stakkarslige. Et ideelt offer skal være svakt. Christie trekker fram syke, gamle og veldig unge personer som eksempler på svake individer (Christie 1986). Med bakgrunn i deres lave aldre vil jeg påstå at mine informanter var svake ofre da overgrepene fant sted. Informantene oppfyller på denne måten et av kjennetegnene for å bli ansett som ideelle ofre. I tillegg til å være svake mener Christie ideelle ofre må være ”powerful enough to make your case known and successfully claim the status of an ideal victim” (Ibid.:21). Overgrepsutsatte gutter kan derimot ha vanskeligheter med å oppfylle dette kriteriet. De færreste utsatte gutter forteller om misbruket mens det foregår. Kun én av mine fem informanter gjorde misbruket kjent for omverdenen. Til tross for at denne gutten stod fram med sine erfaringer, gjorde han dette etter at en annen gutt hadde røpet hva som skjedde i

”kjempeskjulested midt inne i skauen”.¹⁰ Informantene var svake ofre da de ble misbrukt; såpass svake at de ikke var ”strong enough to be listened to, or dare to talk” (Ibid.). Informantene var som barn ikke sterke nok til å fortelle om overgrepene og slik kreve en identitet som ideelle ofre. Som voksne menn er derimot informantene sterke nok til å presentere overgrepene for omverdenen, og kreve en posisjon som ofre. Selv om mennene i dag er sterke i stedet for svake, kan de ikke anses som ideelle ofre. De er sterke nok til å fortelle om overgrepene til omverdenen, men de er for sterke til å bli ansett som svake ideelle ofre (Christie 1986). For at informantene skal være ideelle ofre, må de være umandige. Er de for mandige kan de ikke være ideelle ofre. Menn forventes å være maskuline, og ofre er mer feminine. Menn er aktive, og ofre er passive. Menn agerer, og ofre kun reagerer. Ofre er objekter andre handler på, og menn er subjekter som handler selv. Blir ofre for aktive beveger de seg vekk fra posisjonen offer, og blir ikke lenger ansett som moralsk opphøyde og ‘riktige’ ofre. Informantene må slik enten være gode ofre og dårlige menn, eller dårlige ofre og gode menn.

”Ideal victims need – and create – ideal offenders. The two are interdependent” (Christie 1986:25). En ideell gjerningsperson karakteriseres som et stort og slemt monster: ”The ideal offender differs from the victim. He is, morally speaking, black against the white victim. He is a dangerous man coming from far away. He is a human being close to not being one” (Christie 1986:26). En ideell gjerningsperson er ukjent for offeret; han eller hun har ingen personlig relasjon til offeret (Christie 1986). Gutter som må utstå seksuelle overgrep har sjelden en overgriper de ikke kjenner. Mer unntaksvis er han eller hun en totalt fremmed. Alle mine informanter hadde en personlig relasjon til overgriperen før overgrepets helvete satte i gang. Misbrukerne var personer som stod de eller deres familier nær. De var viktige personer i de små guttenes liv. For enkelte av informantene var det særlig nære personer som misbrakte deres kropp og tillit, nemlig sentrale familiemedlemmer. Christies eksemplifisering av en ikke-ideell overgriper er mannen i baren sin ”acquaintance” (Ibid.:19); hans bekjent. Denne mannen er en ikke-ideell gjerningsperson på grunn av hans personlige relasjon til mannen i baren. Ved å sammenligne mennene i baren sitt forhold med mine informanternes relasjon til sine overgripere, ser vi at det sistnevnte forholdet er nærere og viktigere for informantene enn kun en bekjent. Det kan dermed være nærliggende å mene at mine informanter ikke har ideelle gjerningspersoner. Christies ideelle gjerningsperson er i tillegg til en fremmed også ”a big man” (Christie 1986:18) og ”a dangerous man” (Christie 1986:26). En ideell

---

¹⁰ Denne informanten ble presentert i avhandlingens del 3.3.4. i kapittel 3.

gjerningsperson er hankjønn. Små gutter som utsettes for overgrep har som oftest mannlige misbrukere. Estimaten av andelen kvinnelige overgripere varierer, men det eksisterer ikke desto mindre kvinnelige seksualforbrytere. Fagfolk opererer med tall som tilsier at mellom 15 og 40 % av overgrepsutsatte gutter har kvinnelige overgripere, som oftest sin egen mor ("Fakta om overgrep" 2011). Dette sammenfaller med mitt datamateriale, der én av fem informanter hadde kvinnelige overgripere. Gutter er allikevel oftere ofre for mannlige enn kvinnelige gjerningspersoner. Christie skriver i sin tekst at "[t]he more ideal a victim is, the more ideal becomes the offender. The more ideal the offender, the more ideal is the victim" (Christie 1986:25). Til tross for at de fleste overgripere er mannlige, vil jeg påstå at mine informanters gjerningspersoner ikke var utpreget ideelle. Dette skyldes hovedsakelig deres nære forhold til sine ofre. Overgrepsutsatte gutter kan dermed ikke like lett anses som ideelle ofre.

Christie er ikke spesielt interessert i ofrenes kjønn. Kun i enkelte tilfeller nevner han eksplisitt ofrenes kjønn, slik som for eksempel: "having put a *reasonable energy into protecting herself* (in rare cases himself) against becoming a victim" (Christie 1986:19). Dette indikerer at Christie mener ideelle ofre sjelden er mannlige. *Han* står bare i parentes, og er dermed ikke like viktig. Dette synet forsterkes av hans eksempel på det ideelle og ikke-ideelle offer. Det ideelle offeret materialiseres gjennom den gamle damen på gaten, mens det ikke-ideelle offeret konkretiseres gjennom bildet av en ung mann i en bar. Kvinnen er det ideelle offeret, mens mannen er uverdig denne statusen. Gjennom å knytte konstruksjoner om ofre opp mot forestillinger om kjønn, ser vi at det ideelle offer i vårt moderne samfunn ikke er mannlig. Christie forbinder samfunnets ideelle offer med feminitet og kvinnelighet (Christie 1986). Noen av informantene virker relativt enige i dette:

"Hvis du går rundt og ser på deg selv som et offer så kommer du deg egentlig aldri noe videre, du får ikke lagt det bak deg da. For da bruker du det for å oppnå ting du ønsker og sånt noe da. Det er det jo dere kvinner som er eksperter på, å spille på offerrollen. Griner når du ikke vil være sammen med dem eller sånne ting, for det er synd på dem." (Bengt)

"Det er ingen forskjell på om du blir voldtatt eller om jeg blir voldtatt. Det er like ille for begge parter. Det er bare at det, uten å virke flåsete, så er det mer stuereint for dere jenter. For dere har flere valgmuligheter. Og dere er flinkere til å snakke om følelser, tross alt, enn det vi menn er. Så det er kanskje lettere for deg å kunne gå til et støttesenter eller til ei venninne for den saks skyld, og fortelle. Mens for meg å gå til en kompiss og fortelle det her, så brekker de enten armen min, eller så løper de for livet, sant." (Carl)

”Sosialt sett så er det, sosialt sett så er det mye kjøpere for menn å, sånn som jeg ser det når, de jeg har møtt og det har jeg selv erfart, å ha vært seksuelt misbrukt, enn det er for kvinner. For det er sosialt akseptert at det kan skje med kvinner. Mens menn, da blir alle, folk klarer ikke å forholde seg til det, så dem blir borte av livet ditt.” (Bengt)

”Der er det nok lettere å være kvinne også. For da blir det litt mer sånn ’stakkars deg’ og.” (Bengt)

Bengt mener kvinner er eksperter på å spille rollen som offer, og på å grine seg til det de vil. Flere av informantene mener det er mer stuereint og sosialt akseptert at kvinner viktimiseres enn menn. De tror det er lettere å være kvinnelig enn mannlig overgrepsutsatt. Disse mennene fokuserer på kvinner som samfunnets ideelle ofre, i tråd med kulturens forestillinger om hva det vil si å være et offer. I følge Åkerström er et slikt fokus på kvinnelige ofre i tråd med det tradisjonelle synet innen viktimologi: ”Den våldsamme mannen är välkänd från nyhetsreportage, forskning och utredningar. Mannen som offer för våld möter vi mer sällan” (Åkerström 2007:427). Til tross for enkelte nyskapninger vil jeg påstå at maskulinitet i forhold til viktimologi har vært lite utforsket innen kriminologi. Tradisjonelt anses ”[d]e två identiteterna ‘man’ och ‘brottsoffer’ (...) vara oförenliga” (Åkerström 2007:429). Menn blir i hovedsak ansett som lovbrøyttere og kvinner som ofre, og en ombytting av disse tradisjonelle posisjonene oppfattes som unormalt og avvikende. Det er nærliggende å tro at overgrepsutsatte menn ikke like lett kan anses som ideelle ofre, nettopp på grunn av deres ’feil’ kjønn.

I likhet med mine informanter kan de fire guttene i filmen *Sleepers* anses som svake ofre på grunn av deres lave aldre. Guttene var kun 14 år gamle da de ble viktimisert gjennom vaktens seksuelle overgrep. Barndomskameratene var derimot *for* svake til å “make your case known and successfully claim the status of an ideal victim” (Christie 1986:21). Guttene fra *Hell’s Kitchen* sine overgripere kan derimot anses som ideelle gjerningspersoner. Dette skyldes at “[t]he offender was big and bad” (Christie 1986:19) og at gjerningspersonene var menn med ingen personlige relasjoner til ofrene. Til tross for at guttene i filmen *Sleepers* var svake og hadde ideelle gjerningspersoner, kan de derimot ikke anses som ideelle ofre. I likhet med mine informanter hadde ofrene ’feil’ kjønn.

5.2. ”Men du får ikke lov til å kalle meg for offer”

Fire av fem informanter svarer direkte nei på mitt spørsmål om de ser på seg selv som ofre. De tar relativt stor avstand fra posisjonen ’offer’:

”For når jeg begynte å bearbeide det her så, ’Ikke faen om jeg er et offer’, tenkte jeg. Ikke faen! Jeg skal ikke la meg knekke, jeg skal ikke la meg gå under. Jeg er ikke et offer, for jeg tenker på at hvis jeg er et offer så på en måte da var jeg den, da ble jeg plutselig den jeg var før da. Og da var alt helt helvete. Da hadde jeg en selvfølelse og en følelse av at alt gikk til helvete. Det skal ikke jeg føle igjen, har jeg sagt lenge. Så jeg har vært sånn, ikke faen om det her skal knekke meg. Ikke faen, jeg er ikke et offer.”

(Anders)

”[Jeg vil] la ingen diktere meg eller manipulere meg til noe som helst. (...) For jeg har bestemt meg for én ting, én gang offer, aldri mer offer. Aldri mer et offer, for noe som helst menneske.” (Dagfinn)

”Jeg ser ikke på meg selv som et offer nå, men jeg har jo vært det kan man si.” (Bengt)

”Nei, ikke stakkars meg. Den lille var det synd på; den tiden er forbi. Nå har jeg dratt meg gjennom den møkka og dritten her i så mange år, og bearbeidet all den dritten her. Så... Så jeg har litt problemer med å føle meg som et offer da.” (Anders)

Informantene erkjenner fullt ut det misbruket de har erfart, og viktimiseringen dette har medført. Allikevel distanserer de seg til tider voldsomt fra en identitet som offer. Et selvbylde og en selvforståelse som offer er ikke ønskelig for mennene. Carl er opptatt av å frasi seg offerposisjonen når han tildeles den, for eksempel av journalister:

”’Men du får ikke lov til å kalle meg for offer.’ Det har jeg sagt til mange journalister som er veldig opptatt av det her at ’stakkars deg’. Og hvis de skal ta bilde av deg eller noe sånn, så må du ikke smile. For dette skal være tåredryppende og leit. Og da har jeg sagt det at ’Hvis ikke jeg får lov å gjøre dette på min måte, så får du ikke noe intervju. Da kan du bare gå igjen!’ For det er viktig for meg å vise overfor andre at, at det er faktisk en vei ut av det her. Det er det.”

Embret, den siste av mine informanter, ser heller ikke på seg selv som et offer. Han uttrykker derimot ikke dette like eksplisitt og tydelig som de andre mennene. Basert på hans tanker om den uheldige offerposisjonen og hans ønske om å legge overgrepene bak seg, forstår jeg at han ikke ser på seg selv som et offer per i dag. Hans motvilje til å ta inn over seg posisjonen offer kommer slik mer indirekte fram under intervjuene.

Et gjennomgangsmoment for alle informantene er en til tider sterk og bestemt avstandtaking fra posisjonen som offer. Mennene sier fra seg posisjonen offer under intervjuene. Ingen av informantene ser på seg selv som ofre, eller lar andre oppfatte dem på denne måten. Tre av mennene sier de oppfattet seg selv som ofre da overgrepene foregikk. Embret og Dagfinn beskriver denne gamle og velkjente følelsen av å være et offer:

”Sara: Med tanke på det du har opplevd, har du noen gang sett på deg selv som et offer? Eller tenkt på deg sjøl i den rolla?

Embret: Ja. Det har eg nok. Ja. Hatt en del vondt av meg sjølv ja. Og med god grunn au syns eg. For at det eg opplevde (...) har satt djupe spor i meg. Det er det ikkje tvil om. I dag ser eg det klarare enn nokon gong, at det har øydelagt veldig mykje for meg i livet.” (Embret)

”Jeg var nok et offer for seksuelt overgrep. Jeg var vel det. Men i dag så går jeg ikke og tenker på at jeg er et offer nei. Jeg har vært misbrukt seksuelt.” (Dagfinn)

Til tross for at Dagfinn, Embret og Bengt oppfattet seg selv som ofre under oppveksten, beskriver Anders en avstandtaking fra posisjonen offer allerede i oppveksten: ”Nei, jeg tror ikke jeg følte meg som et offer. Da gjaldt det egentlig bare å holde halsen over vannet så jeg ikke druknet.”

Med utgangspunkt i en juridisk definisjon av begrepet offer er mine informanter ofre, i kraft av misbruket de har utstått. Dette kapitlets innledende definisjon av ordet offer, slår klart og tydelig fast at et offer er en person som rammes fysisk, psykisk eller økonomisk av et lovbrudd (Slettan og Øie 2001). Informantene er rammet både fysisk og psykisk av et lovbrudd. Mennene er enige i dette, de *er* faktisk ofre. Gjerningspersonene viktimiterte dem, og gjorde dem følgelig til ofre. Informantene er bevisste denne viktimiteringen og benekter ikke at det har skjedd, snarere tvert imot. Mennene vet hva de har vært igjennom, men ser allikevel ikke på seg selv som ofre:

”Jeg veit hva jeg har opplevd, men altså, hvis en skal komme videre i forhold til det som har skjedd da, så kan du ikke gå rundt og tenke synd om deg sjøl hele tiden. Du kan ikke det. Og det er klart, jeg har mine tunge stunder. En skal jo ikke, en skal ikke bare børste det vekk heller. Jeg veit hva jeg har opplevd for noe.” (Carl)

Det er forskjell på en juridisk og mer nøytral posisjon som offer og et selvbilde og en selvidentitet som offer. Som Kathleen Ferraro og John Johnson skriver i artikkelen *How women experience battering: the process of victimization*, er det viktig at ofre ”distinguish between being a victim of an assault and assuming the identity of a victim” (Ferraro og Johnson 1983:337). En identitet og selvforståelse som offer er ikke ønskelig for mennene, og de distanserer seg følgelig fra denne posisjonen. Informantene erkjenner egen viktimitering. De mener de har god grunn til dette, med tanke på overgrepene de har utholdt. Mine informanter er ofre, men de er ikke stakkarslige ofre. På den ene siden erkjenner de egen posisjon som ofre; de er aktive og ressurssterke ofre som hjelper andre utsatte. På den andre

siden er de allikevel ikke ofre. Mennene vil nemlig ikke bli karakterisert som svake og passive ofre, som ikke har kommet videre i livet etter misbruket. Informantenes utsagn om viktimisering og offerbegrepet er trolig preget av deres møte med hjelpe- og støtteapparatet. Mennene kan ubevisst eller bevisst ha 'adoptert' leger, psykologer, støttesentre og lignende sine forståelser av dem og deres viktimisering.¹¹ "Människor som utsätts för det vi i allmänhet benämner våld definierar inte alltid sig själva som offer" (Åkerström 2007:428). Ingen av mine informanter så på seg selv som svake ofre, eller lot andre oppfatte dem slik: "Men du får ikke lov til å kalle meg for offer." (Carl)

Hvordan de fire guttene i dramaet *Sleepers* klarer seg etter de kommer ut fra Wilkinson Home for Boys, vil nå avsløres. I 1981 møter de nå voksne mennene Tommy og John igjen vakt sjef Sean Nokes, tilfeldigvis i en lokal bar i Hell's Kitchen. 14 år etter guttene kom ut fra Wilkinson, er de to mennene beryktede gangstere og drapsmenn, men også alkoholikere og narkotikaavhengige. Hevnen kommer brått og er svært søt, da Tommy og John dreper Nokes på stedet. De gjennomborer ham med hele syv skudd. Michael er nå en suksessfull advokat og påtar seg Tommy og John sin sak. Michael og 'Shakes', som nå jobber i en av byens aviser, begynner å utarbeide en intrikat og hemmelig plan om å bruke domstolen for å hevne seg på de fire vaktene som misbrakte dem. Med bakgrunn i det som kommer fram i rettssaken, startes en etterforskning av to av vaktene fra guttehjemmet. I likhet med Sean Nokes blir også vakt Henry Addison drept i en hevnaksjon. Storebroren til gutten Rizzo som ble slått i hjel av vaktene på institusjonen, tipses av Michael og 'Shakes' om hvem som drepte hans bror. For broren til Rizzo blir det 'payback time' da han brutalt skyter en av vaktene som utøvde ugjerningen. På toppen av kransekaka blir også Tommy og John erklært uskyldige for drapet på vakt sjef Sean Nokes. Til tross for at vennskapet mellom mennene fortsatt er sterkt, driver de fort hvert til sitt etter rettssaken. Michael slutter som advokat og begynner å jobbe som snekker i England. John drikker seg selv til døde, mens Tommy blir brutalt drept, trolig av rivaliserende gangstere. På guttehjemmet Wilkinson ble de fire barndomskameratene Tommy, John, Michael og 'Shakes' viktimisert og plassert i posisjonen offer. Overgriperne tildelte de posisjonen som ofre, på lik linje med mine informanters tildeling av en identitet som ofre. Dette er bare én av flere likheter mellom mine informanter og guttene i dramaet *Sleepers*. Selv om New Yorkernes hevnaksjon var både svært brutal og storslått, kan den sammenlignes med mine informanters fraskrivning av en identitet som offer. Et fellestrekk ved mine informanter og mennene i filmen, er en til tider sterk og bestemt

---

¹¹ Se del 2.1.3, der jeg drøftet mennenes 'adopter' av hjelpeapparatets forståelser mer utfyllende og generelt.

avstandtaking fra posisjonen som offer. Mine informanter har et behov for å frasi seg posisjonen offer under intervjuene, og mennene fra Hell's Kitchen har et behov for å frasi seg posisjonen offer gjennom sin vendetta og revansj. Både mine informanter og guttene i filmen *Sleepers* kan karakteriseres som sterke og aktive ofre, i motsetning til svake og passive ofre. Som presentert er et svakt og passivt offer et moralsk opphøyd offer. Et aktivt offer risikerer dermed å miste sin anseelse som et moralsk og edelt offer. New Yorkerne ble så aktive og lite moralske at de bikket over til den andre siden. De ble *for* aktive og konnoterte *for* lite moralitet. Ingen av mine informanter, hverken Carl, Embret, Anders, Dagfinn eller Bengt ser på seg selv som ofre, eller lar andre oppfatte dem på denne måten, på lik linje med Michael, 'Shakes', John og Tommy.

5.3. "Det kræsja litt"

I avhandlingens kapittel 4 drøftet jeg mine informanters bilde av moderne menn, i forhold til kulturens diskursive forestillinger om menn. Mine informanter argumenterer for et nyansert bilde av hva det vil si å være mann i dag, med både et fokus på menns myke og macho egenskaper. Nordisk mannsforskning viser at den 'moderne' nordiske mannen har en mer positiv holdning til mannlig gråt (Ekenstam 1998:120), er mer åpen for homoseksualitet (Demetriou 2001, Nilsson, A. 1998), jobber oftere i kvinnedominerte yrker (Nordberg 2001), er mer negativ til vold (Demetriou 2001) og er mer aktiv i barneoppdragelsen (Johansson 1998, Lorentzen 2006, Oftung 2009). Videre argumenterte jeg for at en slik beskrivelse av menn sammenfaller med Connell sin teori om hegemonisk maskulinitet. Posisjonen 'mann' har flere diskursive konnotasjoner i dagens samfunn, og kan anses som en posisjon i relasjon til posisjonen kvinne. Posisjonen vektlegger myke mannlige egenskaper som å være følsom, åpen, snill mot andre og sårbar. I tillegg til et fokus på menns myke sider, fokuserer diskursen trolig minst like mye på menns utpregede maskuline og macho sider. Egenskaper som å være handlekraftig, sterk, direkte og tøff er her i søkelyset. Informantene forsøker å opprettholde balansegangen mellom en mer 'tradisjonell' og en mer 'moderne' mannlighet. Som leseren ser relativt tydelig, er ikke beskrivelsene av posisjonene mann og offer sammenfallende eller overlappende. Snarere tvert imot er det en dissonans mellom posisjonene mann og offer. De to posisjonene 'kræsjer' litt:

"Det gikk ikkje greit sammen altså. Eg syns ikkje det. Det var ikkje greit å, for meg, å skulle vise da maskuline sider og, som eg gjerne ville, og ha den følelsen å bære på au, samtidig. Det å være offer, det var ukomfortabelt, rett og slett, synes eg.

Sara: Det kræsja litt?

Embret: Ja. Det kræsja litt.”

Åkerström tar utgangspunkt i kvalitative intervjuer med unge menn utsatt for vold og/eller ran på gateplan (Åkerström 2007). Hun har det samme kulturelle forestillingsbildet om menn som meg:

”Den kulturelle bilden av *manlighet*, det som i maskulinitetsforskningen kallats hegemonisk manlighet (...), innebær att vara sterk, ‘hold your own’, ‘not back down’, (...), men också att vara aktiv, vara kompetent, att klara upp problematiske situationer och att vara kontrollert och ‘cool’ under press” (Ibid.:430).

Med bakgrunn i denne forklaringen av hva det vil si å være mann i dag, kan man lett få bildet av en cowboy i hodet, som representant for en ‘skikkelig mann’. Nina Jon beskriver hvordan vanlige gutter og menn kan forsøke å utvise en cowboymaskulinitet (Jon 2005). Cowboyen representerer heltene i vårt samfunn, med en maskulinitet vanlige menn kan arbeide mot å oppnå:

”Noen sentrale kjennetegn ved cowboyhelten slik jeg ser han er at han selvsagt er fysisk sterk og uredd, intelligent, smart og også teknisk dyktig (trekker raskt – treffer alt) der han ensom kommer ridende inn i en fremmed landsby. Plottet er jo ofte at han allierer seg med landsbyfolket i kamp mot slike som ofte misbruker makt og rikdom til å undertrykke landsbyfolket – med loven i hånden og sheriffen på sin side. Helten tåler ikke urettferdighet og undertrykking og tar opp kampen. En mann mot systemet. Som han alltid lykkes i å bekjempe. Og til tross for at han har dannet sterke allianser og bånd til lokalbefolkningen (og minst én kvinne) underveis, avsluttes den klassiske cowboyfortellingen med at helten løsriver seg og igjen rir ensom ut i solnedgangen” (Ibid.:41).

Jon sitt begrep om cowboymaskulinitet framhever dette kulturelle repertoaret menn kan basere egen mannlighet på (Jon 2005). Begrepet offerskap gir derimot helt andre diskursive konnotasjoner: ”’offer’ representerar svaghet och passivitet” (Åkerström 2007:430). For Åkerström, slik det også er for Christie, er et offer mer enn kun et offer gjennom viktimisering (Åkerström 2007). Ofre er skapt med bakgrunn i kulturens forståelser av hva offer betyr, og av gjeldende sosiale praksiser på området: ”Begreppet ‘brottsoffer’ tycks vara laddat med andra konnotationer än dess nominella betydelse: någon som utsatts för ett brott” (Ibid.:444). I likhet med meg fokuserer også Åkerström på det problematiske forholdet mellom posisjonene mann og offer. I kulturen anses de to størrelsene som delvis inkompatible. Det eksisterer et ambivalent forhold mellom diskursene som omkranser

posisjonene mann og offer – de står i et motsetningsforhold. Dilemmaet mellom det å være mann og det å være offer, beskrives av Åkerström som *mannlighetens dilemma* (Åkerström 2007). Å både være mann og offer kan betone seg som et dilemma for de aktuelle mennene. Det kan forekomme vanskelig å posisjonere seg eller bli posisjonert som både ‘mann’ og ‘offer’. I vår kultur eksisterer det en dissonans og ambivalens mellom disse to størrelsene sine kulturelle forventninger. Menn skal være maskuline, aktive og agerende. Ofre er derimot ansett som mer feminine, passive og reagerende. Ofre er objekter andre handler på, mens menn er subjekter som handler selv. Mine informanter opplever også et ambivalent forhold mellom det å både være mann og det å være offer for overgrep:

”Jeg har vel skjønnt på en måte at det å føle seg som et offer, jeg føler på en måte, eller for meg så oppleves det som at det er ikke noe handlekraftighet i det. Ikke sant, det er akkurat som at jeg innbilder meg om at det, det å ta inn over seg, eller jeg vet ikke helt enda da, men det å føle seg som et offer, jeg tror ikke jeg da, akkurat der og da vil føle meg som en mann.” (Anders)

”Det er nok tøffere for menn å bli seksuelt misbrukt kanskje, sånn å erkjenne. Det krenker noe i deg. Du, som mann skal du liksom være litt sånn mandig som vi har vært inne på da. Være litt sånn sterk og. Og så det her går så langt som til at du lar deg bli utsatt for overgrep, det har irritert meg.” (Dagfinn)

”Jeg tolket av samfunnet at den rollen en mann har, eller åssen en mann på en måte skulle være. Og det var de ordene som jeg sa, direkte og handlekraftig. Og at jeg på en måte, på en måte var det da, så ser jeg at da blir det jo veldig problematisk da å ta inn over seg det å være et offer. For de følelsene på en måte kræsjer.” (Anders.)

Dette ubestemte forholdet mellom posisjonene skyldes at de kjennetegnes av inkompatible egenskaper, utledet med utgangspunkt i kulturelle forestillinger om hvordan menn og ofre skal være. Denne ambivalensen mellom de to posisjonene mann og offer skaper et dilemma for mennene, slik også Åkerström framlegger i sin tekst. Posisjonene mann og offer står i et spenningsforhold til hverandre.

En slik konflikt mellom posisjoner som mine informanter erfarer, er et velkjent tema innen sosiologisk teori. Såkalt rollekonflikt kan oppstå ”[n]år et individs ulike roller inneholder uforenelige elementer” (Brante 2008:258). For eksempel kan rollene som skoleelev, kamerat i gutteflokk og sønn inneha ulike forventninger, som for aktøren kan oppleves som motstridende eller uklare (Østerberg 1997). På den ene siden forventer kameratene at vennen er leken, rampete og tøff, mens på den andre siden forventer læreren at eleven er pliktoppfyllende, rolig og lærevillig. Her ser man tydelig de motstridende

forventningene som stilles til denne gutten. De ulike rollene forventes å fylles, men fyllmassen forventes å være ulik fra rolle til rolle, selv om individet er det samme. Vi har alle opplevd slike rollekonflikter i løpet av livet. En rollekonflikt kan eksempelvis oppstå mellom rollene kone, mor og yrkesarbeidende, eller i et familieselskap mellom rollene sønn, far, ektemann og svigersønn. I sin studie av et omsorgshjem for eldre beskriver Åkerström en fremtredende rollekonflikt for hjelpepleierne. De eldre utøvde noe vold overfor hjelpepleierne. Pasientene både slo, bet og kløp dem. Her kommer rollen som voldsoffer og de forventningene som stilles til denne rollen, i konflikt med rollen som en kompetent yrkesutøver (Åkerström 2002). På lik linje med hjelpepleiernes konflikt mellom posisjonene voldsoffer og yrkesutøver, opplever mine informanter posisjonene mann og offer som motstridende, med bakgrunn i de kulturelle forestillingene som assosieres med de to posisjonene. Nærværet av de to posisjonene oppleves som et dilemma for de aktuelle mennene.

5.4. Hvordan løse mannlighetens dilemma?

Jeg vil nå drøfte hvordan mine informanter opplever en identitet der både posisjonene 'mann' og 'offer' er fremtredende. Jeg vil først presentere en aktuell teori av Rom Harré og Luk van Langenhove. Posisjoneringsteori søker mot å forstå sosial samhandling og mellommenneskelig interaksjon. Denne teorien vil benyttes som et analytisk og teoretisk verktøy for å undersøke sentrale spørsmål som omhandler overgrepsutsatte menn og deres identitetsskapende arbeid, slik som: Hvordan forstår og opplever de overgrepsutsatte mennene forholdet mellom posisjonene 'mann' og 'offer'? Hvordan velger mine informanter å posisjonere seg og dermed fremstå i samfunnet? og Hvordan forsøker informantene i praksis å skape sin identitet i dette forvirrende bildet av posisjoner?

5.4.1. Posisjoneringsteori

Erving Goffman og Harold Garfinkel presenterte på 1960-tallet roller som et samfunnsvitenskapelig verktøy for forståelse av episoder, situasjoner og mellommenneskelig interaksjon. De to tenkerne bidro gjennom sine litterære publikasjoner enormt til oppfattelsen av mellommenneskelig samhandling, basert på roller (Harré og Langenhove 1999a). Goffman introduserte i boken *Vårt rollespill til daglig* teorien om dramaturgi. Mennesker spiller her ut sine liv på scener der rekvisitter, kostymer og publikum er tilstede. Goffman skiller mellom 'frontstage' der mennesker spiller sine skuespill, og 'backstage' der mennesker blir sluppet fri fra rollenes forventninger. På scenen, der skuespillet går av stabelen, er replikkene allerede

skrevet og rollene allerede fastsatt i manuset (Goffman 1992). I senere tid har derimot rolleteoriene mottatt betydelig kritikk fra flere akademiske hold (Harré og Langenhove 1999a). Den mest påpekte svakheten uttrykker at rolleteori er for statisk til å inkorporere kompleksiteten ved sosial samhandling:

”A nurse-patient interaction can be analysed in a Goffmanian way, but his analysis is not focused on the idiosyncratic aspect of that interaction. Put in other words: whenever a nurse and a patient find themselves in a nursing episode, what they do will not only be understandable in terms of the roles they occupy in that episode but also of their previous conversations (the ‘history’ of their interactions) and also of the specific dynamics of that one single episode. Indeed, any episode has something which cannot be understood by referring to general rules and roles” (Ibid.:5-6).

Posisjoneringsteori anses som et mer dynamisk alternativ til belysning av interaksjonen mellom individer og deres omkransende sosiale miljø. I tråd med posisjoneringsteori er ikke individene i samhandlingen kun skuespillere på en scene, i et ”skuespill som aldri opphører” (Goffman 1992:208). Posisjoneringsteori skiller ikke mellom ’frontstage’ og ’backstage’, men heller mellom ulike former for identitetsskapende arbeid (Davies og Harré 1999). Vi gir ikke ”en fremstilling av oss selv overfor andre”, vi produserer derimot fortløpende sosialt gjenkjennbare posisjoner gjennom interaksjon (Goffman 1992:208).

Posisjoneringsteori har utspring i fagtradisjonen psykologi. Denne måten å studere mellommenneskelig interaksjon på, anses som en poststrukturalistisk og sosialkonstruktivistisk teori. Hva folk er, både for seg selv og andre, er et produkt av livslang mellommenneskelig interaksjon. Personers identitet formes gjennom sosiale relasjoner. Sosialkonstruktivismen anser sosiale fenomener som for eksempel ’mann’ og ’offer’, som produsert gjennom samtale og samtalelignende aktiviteter, på bakgrunn av kulturens forestillinger om menn og ofre. Sosiale fenomener, slik de fremstår for oss, er resultat av diskursive prosesser, og kan ikke forstås løsrevet fra sin historiske og kulturelle kontekst. Posisjoneringsteori søker å forstå måtene slike psykologiske og sosiologiske fenomener produseres gjennom diskurs (Harré og Langenhove 1999a). Denne tankegangen er utledet fra ideen at “the constant flow of everyday life in which we all take part, is fragmentet through discourse into distinct episodes that constitute the basic elements of both our biographies and of the social world” (Ibid.:4). I lys av et slikt sosialkonstruktivistisk perspektiv karakteriseres posisjonering som ”the analysis of fine-grained symbolically mediated interactions between people, both from their own individual standpoints and as representatives or even exemplars for groups” (Harré og Langenhove 1999a:1). Posisjoneringsteori er ikke én generell teori man kan benytte, på lik

linje med gravitasjonsteorien. Teorien bør heller benyttes som utgangspunkt for å reflektere rundt de mange ulike aspektene ved det sosiale liv (Harré og Langenhove 1999a).

Alle samtaler inneholder alltid en eller annen form for posisjonering. Personer posisjonerer konstant seg selv og andre, og i samtaler foregår flere former for posisjonering samtidig (Harré og Langenhove 1999b). Mens interaksjonen forløper vil individens posisjoner konstant revideres, fordi de er flytende og har en høy grad av fleksibilitet. Dette skiller seg vesentlig fra rolleteori. Hva vi gjør og hva vi kan gjøre er begrenset av rettighetene, pliktene og forpliktelsene vi tilegner oss, påtar oss eller som praktkes på oss, i de konkrete sosiale sammenhengene i hverdagslivet (Harré og Langenhove 1999a).

Posisjoner er relasjonelle. Muligheten for at én person posisjoneres som sterk er dermed avhengig av en annen persons posisjonering som svak (Harré og Langenhove 1999a). En posisjon kan betones som en egenskap eller kvalitet ved personen. Slike posisjoner defineres i forhold til bipolare dimensjoner, slik som for eksempel sterk/svak, passiv/aktiv, maktesløs/mektig og ekspert/amatør. Posisjonering benytter også roller, men i motsetning til rolleteori er rollene her mindre fundamentale, mer fleksible og kun én del av puslespillet ved sosial interaksjon (Harré og Langenhove 1999b). På denne måten defineres en posisjon slik:

“A position is a complex cluster of generic personal attributes, structured in various ways, which impinges on the possibilities of interpersonal, intergroup and even intrapersonal action through some assignment of such rights, duties and obligations to an individual as are sustained by the cluster” (Harré og Langenhove 1999a:1).

Posisjoner kan og vil forandres. De er flytende og skiftende, og det forhandles fortløpende om de gjennom interaksjon (Harré og Langenhove 1999b). Deltakere i en samtale kan forstå posisjoner ulikt. Én og samme person kan inneha et mangfold av identiteter som uttrykkes gjennom diskursive praksiser, for eksempel kone, smart, datter, lat, arbeidsgiver og maktesløs (Davies og Harré 1999). Slik innehar én og samme person varierende posisjoner med bakgrunn i hans eller hennes “identitetsarbeid i dagliglivet” (Ugelvik 2008:64). En person kan ikke splittes opp slik Goffman mener, der personen kun spiller en fastsatt rolle på den sosiale scenen, mens hans eller hennes ‘virkelige’ personlighet eller identitet kun titter fram på bakrommet (Ugelvik 2008). Begrepet om identitet er skeptisk til ”den moderne tanken om en enhetlig, helhetlig og integrert identitet” (Ibid.:65). Identitet oppstår i møtet mellom mennesker og er følgelig et diskursivt rettet begrep. ”Identitet er i et slikt perspektiv noe man *gjør* i møte med andre, ikke noe man er, alene og i og for seg. (...) [I]dentitet er ikke en størrelse med en fast, uforanderlig kjerne som forblir uforandret på tvers av tid og situasjoner,

de er snarere ustabile og i bestandig endring” (Ibid.). Identitetsskapende arbeid er slik skiftende og relasjonelt. Posisjonerings-teori søker som presentert å forstå sosial samhandling og mellommenneskelig interaksjon. Jeg vil nå videre drøfte hvordan mine informanter velger å posisjonere seg for å løse dilemmaet mellom posisjonene mann og offer,

5.4.2. Informantenes løsningsstrategi

Informantene løser dilemmaet som har oppstått mellom de to konkurrerende posisjonene mann og offer, ved å trykke posisjonen mann til sitt bryst, samtidig som de plukker posisjonen offer av seg og kaster den langt vekk. Mennene gjennomfører sitt identitetsskapende arbeid ved å trekke fram posisjonen som mann og nedlegge posisjonen som offer. Informantene fokuserer på posisjonen mann, og ikke posisjonen offer. Det ville vært problematisk for mennene å både ansett seg selv som menn og ofre:

“The social constructions of gender and sexuality that define masculinity as necessarily dominant, aggressive and powerful and femininity as weak, passive and subordinate are integral to the gendered labelling of victims. (...) If men are expected to be masculine and thereby powerful, dominant, and in control, they cannot be discursively produced as victims—the antithesis of masculinity” (Sundaram m. fl. 2004:66).

Ved handling og ord, plukker informantene aktivt merkelappen ‘offer’ av seg. Gjennom ord fokuserer de på egen maskulinitet og mannlighet, og fester denne merkelappen på seg. Informantene fokuserer under intervjuene på å fremstå som aktive menn. De er opptatt av å beskrive egen mannlighet og posisjon som menn i samfunnet, for eksempel ved å beskrive seg selv i forhold til kvinner og andre menn. Mennene forsøker derimot ikke å belyse egen identitet som ofre, ved å beskrive hvordan de forstod seg selv i denne posisjonen. Informantene beskriver følgelig ikke seg selv som ofre, på samme måte som de beskriver seg selv som menn. Mennene bruker heller ikke betegnelsen offer på seg selv under intervjuene, de bruker derimot konsekvent betegnelsen overgrepsutsatt, som er et mindre ladet begrep. Ordet offer tilsier at det er en relasjon mellom gjerningspersonen og hans eller hennes utvalgte offer. Fokuset er her mer rettet mot forholdet mellom de involverte partene i den kriminelle handlingen. Offerets rolle og eventuelle provokasjon eller delaktighet i lovbruddet, bringes fram i lyset. Overgrepsutsatt er et mindre ladet begrep nettopp fordi det ikke assosieres med en relasjon mellom gjerningsperson og utsatt. Å være utsatt for noe er mer uavhengig av en gjerningsperson. Det høres ut som offeret er utsatt for en flom, et jordskjelv eller en annen naturkatastrofe, og ikke et lovbrudd initiert av en gjerningsperson. På den ene

siden er betegnelsen utsatt mindre aktiv enn betegnelsen offer, men på den andre siden tar betegnelsen utsatt mer avstand fra gjerningspersonen og den lovstridige handlingen.

Informantene tar sterk avstand fra en identitet som offer under intervjuene, slik Dagfinn sa:

”For jeg har bestemt meg for én ting, én gang offer, aldri mer offer. Aldri mer et offer, for noe som helst menneske.” Til tross for overgrepens viktigmisering og informantenes forsøk på å få egne fortellinger om misbruk fram i lyset, ser ikke informantene på seg selv som svake og passive ofre. I følge informanten Carl må man inneha en sterk maskulinitet for å komme seg ut av posisjonen som offer og heller bli ansett som en aktiv og kompetent mann. Man må være litt macho, rett og slett:

”Sara: Men det at du ikke ser på deg sjøl som et offer. Tror du det kan ha noe med det at du er mann å gjøre? Eller kan du utdype litt om det?”

Carl: Klart det. For der klikker jo den macho-biten inn igjen. (...) Så det er klart, hvis jeg hadde latt de få lov til å gjøre meg til et offer, så hadde jeg liggi nede da. Veldig. Og da hadde jeg liggi helt nede. Så det er kanskje den fine biten med å være macho da. Jeg er ikke så veldig macho, men du må jo beholde litt av det. Det tror jeg. For å så overleve også. (...) Det er jo dødsens viktig. Ellers så blir du, da blir du et offer.”

Ved å benytte posisjoneringsteori som et analytisk og teoretisk verktøy ser jeg at mennene posisjonerer seg som menn i forhold til kvinner, og ikke som passive ofre i forhold til aktive gjerningsmenn. Posisjonen ’mann’ belyses, mens posisjonen ’offer’ avlyses.

Spenningsforholdet mellom posisjonene mann og offer oppløses, ved at den ene posisjonen utelukkes mens den andre trekkes fram i lyset. Mennene tar posisjonen offer ut av ligningen.

Men hvorfor velger mine informanter å kun posisjonere seg som menn og ikke ofre? Dette kan forklares med bakgrunn i kulturens rådende diskurs om ofre. Informantene hilser ikke posisjonen offer velkommen, nettopp fordi den konnoterer flerfoldige forestillinger om ofre som svake og passive stakkarer. Som vist er det å være et offer nesten synonymt med det å være en stakkar. Informantene ønsker derimot å være i besittelse av en posisjon som mann. En sterk, handlekraftig, direkte og aktiv mann, men også en myk, følsom og åpen mann. Informantenes posisjoner som menn inneholder ikke en svært rigid og tradisjonell maskulinitet der fokuset er rettet mot en mann sine macho egenskaper. Mennenes posisjoner er også rettet mot egenskaper som å være følsom og sårbar. Selv om informantenes maskulinitetsidealer ikke er ensporet macho fokusert, er deres posisjoner allikevel svært aktive. Posisjonene tar slik avstand fra den passive og stakkarlige posisjonen som offer. Det er tross alt stor forskjell på å se på seg selv som en myk og følsom mann, og å se på seg selv

som et offer. Informantene ønsker ikke å leve opp til forventningene som stilles til posisjonen offer, de ønsker heller å leve opp til forventningene som stilles til den diskursive posisjonen mann. Posisjonene er bare ikke sammenfallende for informantene – det er rett og slett ikke særlig maskulint å være et offer:

“Why did victims resist being called ‘victims’? It is shameful to be a victim in our culture. No matter how much victims’ rights advocates and therapists have told victims that they are not to blame for their abuse, that they did not provoke it, and that it had nothing to do with them, it is still shameful to be a victim. Where does this shame come from? Why is there such a deep feeling of humiliation associated with being overpowered or vulnerable or hurt or unable to come to one’s own defense? It is because no matter what therapists tell victims, they feel that they have been weak, and weakness is shameful in our culture” (Lamb 1999:119).

Sharon Lamb mener personer misliker å bli kalt ofre fordi et offer er en svak person. Jeg argumenterer for at denne påstanden gjelder dobbelt for mine informanter. Som drøftet i kapittel 4 eksisterer det flere myter og stereotyper om overgrepsofsatte menn. En av stereotypiene slår fast at overgrepsofsatte menn ikke lenger er ‘ordentlige’ eller ‘virkelige’ menn, nettopp på grunn av misbruket. Stereotypien går så langt som til å fastslå at mennene er blitt forvandlet til homofile på grunn av overgrepene (“Gutter misbrukes også seksuelt” 2010). Informantene vet denne stereotypien eksisterer, og de har til tider selv følt seg mindre maskuline på grunn av overgrepene. Carl uttrykker denne følelsen på en god måte i dette sitatet hentet fra kapittel 4:

”Men det at en er usikker på seg sjøl, det kan jeg i hvert fall bekrefte. Og der er jo machobiten, manndomen, den er jo på en måte tatt fra deg som barn. At du er ikke noe mann lenger, for det er noen som har pult deg i rævva faktisk. Den veit jeg, den er det mange av oss som sliter med, som har den samme problematikken.”

En mulig årsak til informantenes fokus på posisjonen mann og ikke posisjonen offer, kan være denne eksisterende stereotypien om overgrepsofsatte menn. Informantene kan ha fryktet at deres maskulinitet ble ’tatt fra dem’ under overgrepene. Mennene kan ha fryktet at misbrukerne stjal deres manndom da de viktimiserte de. Gjennom å motarbeide en identitet som offer forsøker mennene å bekjempe stereotypiene som sirkulerer i samfunnet. De forsøker å vise omverdenen at gutter som har erfart misbruk kan vokse opp og bli ordentlige menn, og ikke kun forbli ofre resten av livet. Ved å arbeide *mot* den ovenfor nevnte stereotypien, arbeide *mot* posisjonen som offer og arbeide *for* posisjonen som mann, forsøker

informantene å sende et signal til samfunnet om at de ikke er ofre, men derimot så mye mer. De sier klart og tydelig ifra at de ikke vil bli sett på som ofre.

5.4.3. Balansering av motsettende identiteter

Det eksisterer mange likheter mellom mine og Åkerström sine informanter når det gjelder deres opplevelser av egen viktimisering og identitetsskapende arbeid. En ulikhet mellom utvalgene er derimot at Åkerström sine informanter velger å posisjonere seg noe annerledes enn mine informanter. I hennes studie av unge menn utsatt for vold og/eller ran på gateplan, fant hun at guttene både forsøker å få fram egen offerposisjon og egen mannlighet under intervjuene (Åkerström 2007). De unge, viktimiserte mennene fullfører en løsningsstrategi der de lykkes i å både posisjonere seg som menn og ofre: "Min poäng här är att de utgör dubbla, parallella och samtida diskurser: de unga männen lyckas presentera sig som både offer och män" (Ibid.:429). Åkerström mener det klart eksisterer en motsetning mellom posisjonene mann og offer. Hun mener derimot ikke at identitetene er uforenelige i praksis. Informantene benytter under intervjuene flere strategier for samtidig å fremstå som menn og ofre, til tross for at disse posisjonene tradisjonelt og teoretisk anses som inkompatible. Informantenes løsningsstrategier går ut på å beskrive gjerningsmannens initiativ og provokasjon for å fremstå som ofre, parallellt med å beskrive eget forsvar og motstand for å fremstå som maskuline. For både å oppnå en posisjon som mann og som offer, skildrer informantene for eksempel egne skader på en spesifikk måte. De både toner ned og dramatiserer egne skader, for slik både å fremstå som skadede ofre og som menn som ikke tar ting så tungt. Ved å bagatellisere og fleipe bort egne skader lykkes mennene i å fremstå som sterke menn, og ved å la familie og venner vitne om skadenes alvorlighet lykkes mennene i å fremstå som skadede ofre (Åkerström 2007; Åkerström, Burcar og Wästerfors 2011). For eksempel svarer informanten Elof slik på spørsmålet om han ble sjokkert da han ble overfalt: "Ja. Jag kom ju i ett sånt chocktillstånd men jag tror att kompisen kom i mer chocktillstånd bara för att han såg på mig. (harklar sig och skrattar)" (Åkerström 2007:440). Elof toner selv ned skadene, men lar en venn vitne om skadenes alvorlighet og omfang. For å oppnå en posisjon som menn under intervjuene, er guttene opptatt av å fortelle Åkerström hvordan de forsvarte seg under angrepet. Informantene formidler at selv om de ble overfalt og ranet, var de allikevel mannlige nok til å forsvare seg. Dersom mennene ikke forsvarte seg under voldshandlingen, har de et behov for å forklare dette fraværet av forsvar overfor forskeren. Fraværet av forsvar blir begrunnet i at gjerningsmannen var gal, ustabil eller ruset. Å slå tilbake under overfallet ville dermed vært uklokt. Informantene fremstår slik som menn som holder hodet kaldt under

stressende forhold, og som i en normal situasjon ville slått tilbake. For også å fremstå som ofre er informantene fokusert på egen uskyld under intervjuene. De beskriver gjerningsmannens initiativ og provokasjon. Informantene var kun utsatt for hendelser som skyldtes noen andre (Åkerström 2007; Åkerström, Burcar og Wästerfors 2011). På denne måten fremstår informantene som verdige ofre. Samtidig som informantene belyser egen uskyld og ansvarsfrihet, fokuserer de også på egen mannlighet ved å beskrive sine forsvarshandlinger eller mulig fravær av slikt forsvar.

Åkerström, Burcar og Wästerfors påstår deres fokusering på balansegangen mellom de motsettende identitetene mann og offer er en videreutvikling av tanken om at menn løser mannlighetens dilemma ved å trekke fram én posisjon og legge den andre død:

“We argue, however, that previous studies have not exemplified balancing but rather how the actors present a preferred identity and downplay an unpreferred identity. (...) The identity work we have distinguished elaborates the above observations [tanken om å trekke fram én identitet og frasi den andre] but also contributes to them” (Åkerström, Burcar og Wästerfors 2011).

Jeg forstår det slik at Åkerström, Burcar og Wästerfors kritiserer tekster som konkluderer med at ved motsettende identiteter trekker personer fram én posisjon, og legger den andre død, slik jeg gjør i denne avhandlingen. Det framgår at de mener denne tankegangen er utdatert og ensidig. Jeg vil derimot argumentere for at de overgrepsutsatte mennene jeg intervjuet posisjonerer seg som menn og ikke ofre, i motsetning til Åkerström, Burcar og Wästerfors sine erfaringer fra intervjuer (Ibid.). Jeg mener det er flere grunner til at min analyse skiller seg fra disse tenkernes analyse. Én grunn til at mine informanter skiller seg fra de voldsutsatte guttene ved å ta avstand fra posisjonen offer, kan være at seksuelle overgrep mot gutter er mer tabubelagt enn vold og ran mot gutter på gateplan. Seksuelle overgrep er mer tabubelagt nettopp fordi dette innebærer seksuelle handlinger, ofte utført av voksne menn. Homofobi kommer sterkt inn i bildet, da en gutt har blitt ”pult i rævva”¹² av en mann. ”Her blir en passiv eller mottakende seksuell rolle metafor for svak eller manglende agens” (Ugelvik 2010:217). En som har blitt “pult i rævva” har tapt kapasitet, tapt agens og tapt generelt (Ugelvik 2010). Jens Bjørneboe benytter i boken *Frihetens øyeblikk* det franske skjellsordet enculé. Ordet betegner en som har blitt “pult i rævva”, og er et skjellsord på lik linje med idiot eller tufs (Bjørneboe 2006). Homofobien assosiert med seksuelle overgrep mot gutter forsterker handlingens grad av tabubelagthet. De seksuelle overgrepene foregår også bak lukkede dører, i motsetning til vold

---

¹² Se sitat i avhandlingens del 4.4.

på gateplan. Seksuelle overgrep anses som mer ekkelt og kvalmende enn vold på gata. En annen faktor som gjør overgrepene ytterligere tabubelagt er omfanget av viktimiseringen. Åkerström, Burcar og Wästerfors sine informanter ble kun utsatt for vold og/eller ran ved ett tilfelle, mens kun én av mine informanter ble misbrukt én gang. De fire andre informantene måtte utholde gjentatte overgrep. Som tidligere presentert er også seksuelle overgrep mot gutter et lite omtalt område, som inneholder mange stereotypier. Denne graden av tabubelagthet bidrar til å forklare hvorfor mine informanter tar sterk avstand fra en posisjon som offer, i motsetning til de voldsutsatte guttene. En annen forklaring på den varierende posisjoneringen kan være tidsaspektet. Mine informanter ble misbrukt for mellom 30 og 50 år siden, i motsetning til de voldsutsatte guttene der tidsaspektet er forkortet brutalt. Tre av mine informanter uttrykker eksplisitt under intervjuene at de så på seg selv som ofre da overgrepene foregikk. Informantene har derimot i ettertid valgt å tre bort fra en identitet som offer. Tidsaspektet siden overgrepene foregikk, kan ha spilt en viktig rolle for dette valget.

Posisjonen offer konnoterer svakhet, passivitet og sårbarhet, og kan derfor anses som uønsket. Åkerström, Burcar og Wästerfors snur derimot dette poenget på hodet ved å påstå at posisjonen offer anses som ønskverdig for informantene. Nettopp fordi den gjeldende diskursen karakteriserer et offer som en stakkar, skaper posisjonen sympati hos andre. Dette kan være ønskverdig og positivt for voldsopfrene. De voldsutsatte mennene posisjonerer seg følgelig både som menn og ofre fordi “both identities harbor some attractions, even if one of them is considered to be more preferable” (Åkerström, Burcar og Wästerfors 2011). Posisjonen offer er attraktiv for guttene fordi den gir dem sympati fra andre. Åkerström, Burcar og Wästerfors mener derimot også at å motta slik sympati kan være problematisk: “This area is in itself complex because accepting sympathy as a crime victim may also eat away at the foundation of the hegemonic masculine identity, as dictated culturally” (Ibid.). Jeg vil argumentere for at mine informanter ikke ønsker sympati på grunn av sin viktimisering, men derimot ser på sympatien som en trussel mot egen maskulinitet. Dette kommer for eksempel klart fram i Carl sitt sitat, hentet fra del 5.1.2.: ”Hvis du er ute etter meg så er det verste jeg hører det – offer. For da blir du stakkarsliggjort.” For mine informanter er det rett og slett ikke mandig å være et offer. For mine informanter ‘kræsjer’ det litt.

5.5. Informantenes identitetsskapende arbeid

Her vil jeg presentere ulike hendelser og situasjoner fra mennenes liv, hentet fra informantenes intervjuer. Disse eksemplene illustrerer hvordan informantene posisjonerer seg i samfunnet. Jeg vil også utdype min forståelse av denne posisjoneringen gjennom et fokus på

spørsmål som: Hva oppnår informanten ved å fortelle akkurat denne historien under intervjuet?

5.5.1. En posisjon på Stortinget

”Og jeg husker en episode jeg var på Stortinget. Jeg snakket med en fra Kristelig Folkeparti. Og hun ser på meg, og oss gutta, og så legger jeg merke til at hun ser på meg med litt sånn, litt sånn stakkarslig øyne. Litt sånn ’Å, hei, å, å, se på her kommer gutta her jo’ [snakker med barnslig og søt babystemme]. Litt det blikket der da. Hun hadde ikke den stemma eller noen ting, men hun hadde litt det blikket. Jeg kjente jeg instinktivt assa, reagerte. Og så begynte hun å snakke videre og hun hadde litt sånn stakkarslig, prata litt sånn stakkarslig: ’Går det bra med dere nå eller?’ [samme søte og barnslige stemme]. Ikke så overdrevet som jeg gjør det nå, men jeg merket den stemmen der.”

Anders og flere andre overgrepsutsatte menn besøkte en representant for Kristelig Folkeparti på Stortinget. De besøkte henne for å synliggjøre tematikken rundt seksuelle overgrep mot gutter, og for å gi utsatte menn et navn, et ansikt og en stemme utad. Under dette besøket posisjonerte politikerens Anders som et offer. Anders forteller at hun snakket til mennene med en litt barnslig og søt stemme, og et sørgmodig og trøstende blikk. Anders opplevde det slik at politikerens posisjonerte de overgrepsutsatte mennene som svake og stakkarslige ofre, som fortsatt led under misbruket fra oppveksten. Stortingsrepresentanten utelukket posisjonen som menn, og ga heller Anders og de andre mennene posisjonen som ofre. Fordi Anders var et offer i hennes øyne, kunne han ikke i tillegg være en mann. Ved å posisjonere mennene som svake og stakkarslige ofre, posisjonerte hun samtidig seg selv som overlegen mennene. Denne posisjoneringsen provoserte Anders:

“Og det provoserte meg. Så jeg bare lente meg fram og så sa jeg at: ’Jeg vil du skal vite’, sa jeg, ’at det er ikke noe med oss som er, vi er ingen stakkarer. Vi er kommet oss veldig bra igjennom det her. Og vi er og snakker om det her nå for å synliggjøre tematikken med seksuelt misbrukte menn. Fordi vi mener det er viktig og vi mener at ved at det ikke prates om fordi det er så tabu så vil det bare sørge for at det blir vanskeligere å oppdage gutter i fremtiden’. Og da plutselig så vi hun bare ‘wops’. Hun bare gikk tilbake i stolen og snakket til meg på en helt annen måte.”

Anders ble provosert av måten stortingsrepresentanten snakket til ham på, fordi han ikke ser på seg selv som et offer i motsetning til en gjerningsperson, men heller som en mann i forhold til en kvinne. Han reagerte på posisjoneringsen og provokasjonen ved å frasi seg posisjonen som offer og kreve tilbake posisjonen som mann. Politikerens ble følgelig klar over posisjoneringsen i situasjonen, og Anders forteller at hun så på mennene med helt andre øyne

etter denne talen. De overgrepsutsatte mennene opplevde tilslutt at politikeren anerkjente deres posisjonering som menn. Hun så ikke lenger på de besøkende som svake ofre, men trolig heller som ressurspersoner med god kunnskap på området.

5.5.2. "Du skal jo faen ikke hedre en overgriper på den måten"

Denne informanten vokste opp i en liten bygd på innlandet.¹³ Hans overgriper var en globetrotter som reiste verden rundt og samlet sjeldne skatter til sin private utstilling. Informanten forteller at overgriperen besøkte bygdas barneskole for å berette om sine reiser, og for å invitere barna hjem til seg for å se på skattene. Utstillingen muliggjorde slik seksuelle overgrep av stor skala. Da overgriperen døde testamenterte han sine storslåtte utstillingsobjekter til kommunen:

"De ble satt ut da på samme barneskolen i glassmonter, sånn at de, det skulle være liksom en turistattraksjon til bygda. Og jeg ble jo rasende når jeg hørte om det her, for det er jo, du skal jo faen ikke hedre en overgriper på den måten"

Kommunen minner de overgrepsutsatte som fortsatt bor i bygda på deres viktimisering om og om igjen, gjennom denne utstillingen på barneskolen:

"En del av de ofrene i den saken har jo barn som går på den samme skolen som de sjøl gikk. Du kan jo tenke deg sjøl da, når du er utsatt mann eller kvinne og så kommer unga dine hjem fra skolen og så har de hatt naturfag på skolen og forteller om [navn] som har vært rundt. Ikke sant, du ser at det her blir feil."

Informanten har lenge forsøkt å overtale kommunen til å ta ned utstillingen, men dette arbeidet har dessverre vært til ingen nytte. Han er rasende på kommunen for at de minner ofrene på deres viktimisering og posisjon som ofre. Kommunen posisjonerer de overgrepsutsatte mennene og kvinnene som ofre atter en gang. Overgriperen er død, men viktimiserer fortsatt sine ofre gjennom utstillingen på skolen. Overgriperen posisjonerer mennene og kvinnene som ofre fra det hinsidige. Informanten forsøker å ta avstand fra denne posisjonen som offer ved å tvinge kommunen til å ta ned utstillingen, men lykkes dessverre ikke.

---

¹³ Denne informanten ble presentert i avhandlingens del 3.3.4. i kapittel 3.

5.5.3. "Maskuliniteten våkna i meg"

Dagfinn opplevde som 43 åring å få en kraftig prolaps i ryggen. Han ble sykmeldt i åtte måneder, og kom først tilbake på jobb i halv stilling. Da han returnerte til arbeidsplassen møtte han en nylig ansatt kvinne, som skulle være hans nærmeste sjef. Denne kvinnen framkalte etter hvert overgriperen på nytt i Dagfinn sitt liv:

"Vedkommende leder var, opptrådte på en sånn måte at jeg følte meg helt hjelpesløs. Så vedkommende hadde psykopatiske trekk, helt klart. Prøvde å få veldig overtaket, makten over meg og styre meg i den stillingen. Og det var ikke bare jeg som opplevde det, men jeg merka det veldig godt tror jeg. I og med at jeg har vært utsatt for overgrep før, så er jeg veldig var for at folk ikke skal trække på nytt inn i livet mitt."

Dagfinn forteller at hans nærmeste overordnede opptrådte ufint overfor ham, prøvde å trække ham ned, overkjørte kolleger, hadde lite respekt for mennesker og skapte problemer for andre. I fem lange år utsto Dagfinn og hans kolleger den daglige trakasseringen fra sjefen. På et møte der partenes samarbeidsproblemer ble diskutert, berettet Dagfinn om de seksuelle overgrepene fra oppveksten. Én dag rant derimot begeret over for Dagfinn, og han satte ned foten: "Og en gang så brukte hun faktisk den overgrepssaken i mot meg, som at jeg måtte huske på at jeg har vært utsatt for overgrep, sånn at hun skulle få overtaket på meg enda mer." Dagfinn forteller at sjefen i fem hele år hadde manipulert folk rundt seg, som brikker i hennes maktspill. Hun posisjonerte Dagfinn som et offer, som svak og som mindre verdt. Hun nedverdiget ham og viste ham ingen respekt. I løpet av disse fem årene brøt hun ned så mye av Dagfinn sin selvtillit, at han ikke lenger visste hvem han var. Men da sjefen trakk fram overgrepene fra informantens oppvekst, forteller Dagfinn at han tok aktivt tak i situasjonen:

"At jeg har takla og klart overgrep før, og nå skal jeg ikke finne meg i å være et offer en gang til. Og det var nok det som våkna i meg da altså. Det våkna skikkelig sånn det, da får jeg si, maskuliniteten våkna i meg. At, aldri mer et offer. Ikke snakk om. Jeg fant meg ikke i å bli diktert av det mennesket der altså. Så jeg tok hele konflikten med toppledelsen (...) og vedkommende, og tillitsvalgt som jeg hadde med da. Tok sånne skikkelige opprenskningsmøter. Og da opplevde hun nok meg som en meget tøff person."

Dagfinn fant seg ikke i å bli posisjonert som et offer lenger. Han nektet å bli posisjonert som svak og mindre verdt i forhold til sjefen som en sterk og manipulerende gjerningsperson. Han forteller at han innkalte til flere opprenskningsmøter, stod i mot sjefen sin manipulering og ba om å bli overflyttet til en annen avdeling. Dagfinn tok tilbake sin posisjon som mann; "maskuliniteten våkna i meg".

5.5.4. Å skjule seg fremst i klasserommet

”Jeg kunne se at, da jeg gikk i skolen, så kunne jeg sette meg foran, i helt første rad på skolen. For da resonerte jeg meg fram til med en gang, at der ville jeg være mest usynlig. For det er ingen som ville mistenke meg når jeg sitter helt foran og stiller et spørsmål en gang i mellom, så er det ingen som ville mistenke meg for at jeg har noe, at jeg ikke har det bra hjemme. Og jeg logisk resonerte meg fram til at hvis jeg setter meg bakerst så er det litt sånn, litt sånn svakt tegn på en måte. At du sitter alltid helt bakerst i klassen og glemmer deg bort da. Så derfor satte jeg meg alltid foran.”

Som liten gutt posisjonerte Anders seg som en vellykket person som hadde det bra, gjennom å posisjonere seg i klasserommet. Informanten forteller at han forsøkte å skjule sin vonde hjemmesituasjon med overgrep, vold og alkoholisme, for de andre barna på skolen. Han forsøkte å ta inn over seg samfunnets forventninger til hvordan en vellykket mann skulle være, og selv være på denne måten. Å sitte på bakerste rad i klasserommet var ikke særlig direkte eller handlekraftig, og kunne fremstå som et tegn på svakhet. Ved å sette seg fremst i klasserommet og stille et spørsmål i ny og ne, ville ingen mistenke at Anders ble utsatt for seksuelle overgrep. Anders mente taperne og de sosiale ofrene alltid sitter bakerst i klasserommet, mens de vellykkede barna som har det bra sitter fremst. Han tolket av samfunnet at en vellykket mann skulle være direkte, sterk og handlekraftig, og han forsøkte derfor selv å være dette. Slik kunne Anders virke som en mann og ikke som et offer. Anders sin familie var svært opptatte av å virke vellykkede og lykkelige utad: ”Og hele tiden var det viktig i vår familie på en måte; det måtte se bra ut utad. Og jeg gjorde min plikt for at det skulle se bra ut.” På skolen gjaldt det å ta alle krefter og dra på seg maska, for å virke vellykket. Gjennom å fremstå som sterk, handlekraftig, vellykket og dermed mandig, kunne han bli usynlig for de andre barna og skjule de vonde forholdene hjemme. Det å innta en plass på første rad i klasserommet var Anders sin måte å posisjonere seg som en vellykket mann og ikke som et offer.

5.5.5. Dimming fra Forsvaret

Bengt forteller at han som ung mann ønsket å gå inn i Forsvaret for å utøve vold. Da han oppdaget at Det norske Forsvaret ikke er spesielt fokusert mot voldsutøvelse, ønsket han å dimittere. Han snakket derfor med legen og psykologen i Forsvaret om overgrepene fra barndommen, og hva de hadde gjort med ham:

”Jeg har bare brukt det at jeg har vært seksuelt misbrukt én gang jeg, og det var for å dimme Forsvaret, og det gikk jo strålende. Og det er jo ikke noe rart. For det er jo klart at når jeg fortalte dem at jeg flyr

rundt om natta tungt bevæpna for å finne voldtektsforbrytere så forsvant jeg fort ut derfra. Jeg var jo i Forsvaret under den kalde krigen, og da ble jo alle, alle ble jo... Alle ble jo kalt inn til verneplikt. Og det er klart at når dem kaller inn alle, så ender du opp med alle også. Så da ender du opp med alle som er pedofile og voldtektsforbrytere også. Så det er klart, dem var jo også i leieren... Så klart det er jo kjipt for dem hvis jeg finner dem før dem gjør det. Så det ikke havner i avisa dagen etterpå.”

Bengt forteller at han dimmet Forsvaret ved å si til legen og psykologen at han gikk rundt om natta; tungt bevæpna og på jakt etter voldtektsmenn. Her benyttet Bengt sin posisjon som offer for å oppnå noe han ville; for å slippe militærtjeneste. Han benyttet misbruket fra oppveksten for å dimme Forsvaret, men han fokuserte derimot ikke på sin stakkarslige posisjon som offer. Bengt slapp ikke førstegangstjenesten fordi han var svak eller stakkarslig, men derimot fordi han var voldelig og aggressiv. Han fokuserte ikke på sin stakkarslige offerposisjon for å slippe militæret, men derimot på sin aggressive posisjon. Til tross for at Bengt benyttet sin posisjon som offer for å oppnå en ønsket situasjon, var han samtidig opptatt av å fremstå som en tøff mann andre var redd for:

”Så det siste psykologen i Forsvaret sa var at jeg skulle holde meg unna våpen resten av livet, sånn at resten av verden kunne ha en sjanse til å overleve. Det var siste meldinga jeg fikk fra Forsvaret da jeg dimma. Jeg tok det som et kompliment jeg. Da må jeg jo være god da. Det er jo selvfølgelig en overdrivelse, han ble jo pissredd han psykologen. Han kom jo rett fra Blindern. For han tjenestegjorde i førstegangstjenesten som psykolog i Forsvaret. Så han hadde jo ikke noe praksis fra før av. Han kom rett fra skolen. Så jeg hadde det jo litt moro med han. Så han ble jo mer og mer redd under seansen jeg hadde med han. For jeg så jo det på han, så det... Så jeg hadde det litt moro med han. Stakkars vesen.”

I dette spesielle tilfellet posisjonerte faktisk Bengt seg både som mann og offer samtidig, slik Åkerström, Burcar og Wästerfors sine informanter gjør. Han presiserer derimot flere ganger under intervjuet at dette er eneste gangen han har brukt sin offerposisjon for å oppnå noe. I løpet av intervjuet snakker han mye om denne hendelsen fra Forsvaret, trolig fordi det er noe problematisk for ham å posisjonere seg som et offer. Han vil ikke fremstå som en mann som ofte posisjonerer seg som et offer. Bengt vil trolig også vise at denne bruken av offerposisjonen var legitim, siden han fokuserte på egen aggresjon og vold og ikke egen svakhet og sårbarhet.

6

KROPPEN

”Vi tenker ikke noe særlig på kroppen.
Den bare er der.
Noen sier at de bare kjenner kroppen sin
når de er syke,
eller når deler av den gjør vondt.
Men kroppen er der jo hele tiden.
Mange lurer på åssen kroppen virker.
Og det er vel ikke noe rart,
for kroppen er jo hele DEG!” (Torgersen og Zahl-Olsen 1983)¹⁴

Dette diktet om kroppen, skrevet av Trond-Viggo Torgersen, er opprinnelig laget for barn. I tråd med den engelske sosiologen Chris Shilling (2003), kan diktet også rettes mot sosiologer. Sosiologer tenker ikke noe særlig på kroppen – den bare er der. Kroppen har i stor utstrekning ikke vært teoretisert innen sosiologien. Fram til 1980-tallet har kroppen hatt en rolle som det Shilling kaller 'absent presence'. Kroppen har vært fraværende, siden den ikke har blitt studert som et viktig forskningsområde i seg selv. Den har derimot også vært tilstede innen sosiologisk forskning, men har da blitt kalt noe annet enn kroppen. Kroppen kan ikke anses som kun biologisk, fysisk og materialistisk. Den er ikke en frittstående biologisk enhet, men lever i samfunnet og påvirkes av det omkransende miljøet. Kroppen påvirkes for eksempel av vår oppvekst og barndom: "Our upbringing, for example, affects our bodies in a myriad of ways: our development as girls and boys who walk, talk, look, argue, fight and urinate differently all depends on the patterns of body training we receive from our parents and others" (Shilling 2003:11). Marcel Mauss kaller disse ulike måtene mennesker lærer å benytte sine kropper på, for kroppsteknikker. Kroppsteknikkene ved for eksempel svømming, gåing, soving¹⁵ og hviling varierer fra kultur til kultur, og kan dermed ikke anses som kun naturlige og biologiske fenomener (Mauss 2004). Kroppen er dermed både en fysisk og sosial enhet. Den er blant annet et viktig sosialt verktøy, siden vi bruker den til å sanse omverdenen. Viktige sosiale elementer som liv, død, vennskap, kjærlighet, alderdom, sykdom,

---

¹⁴ Boken er ikke sidenummerert.

¹⁵ Mauss har mange spennende eksempler på ulike kulturers kroppsteknikker. Han forteller for eksempel om masaiene som sover stående, og om andre folkeslag som sover med en nakkestøtte eller totem.

kommunikasjon, behov, tilfredsstillelse og utseende er også kroppslige elementer. Kroppen er både biologisk og sosial: ”kroppen er der jo hele tiden. (...) kroppen er jo hele DEG!” (Torgersen og Zahl-Olsen 1983)

6.1. Kroppen som posisjoneringsverktøy

Som følge av den industrielle revolusjon gikk Norge på slutten av 1800-tallet inn i en ny moderne tidsalder. Kristendommen avtok viktighet i landet, og denne autoritetens makt til å definere og kontrollere kropper minket. Sekulariseringen førte til at staten generelt og den medisinske profesjonen spesielt, fikk økt grad av innflytelse på innbyggernes liv og kropper. I samfunn der religion har redusert innflytelse til fordel for vitenskap og fornuft, står flere folk igjen alene med jobben å definere egne verdier og eget liv. Vitenskapen har forsterket vår kontroll over livet, men ikke erstattet religionens verdier som viser hvordan vi skal guide og leve våre liv. Verdier og meninger har blitt privatisert, og et økende antall individer står alene igjen med oppgaven å etablere og opprettholde verdier som gir deres liv mening:

”With the decline of formal religious framework in the West which constructed and sustained existential and ontological certainties residing outside the individual, and the massive rise of the body in consumer culture as a bearer of symbolic value, there is a tendency for people in high modernity to place ever more importance on the body as constitutive of the self. For those who have lost their faith in religious authorities and grand political narratives, and are no longer provided with a clear world view or self-identity by these trans-personal meaning structures, at least the body initially appears to provide a firm foundation on which to reconstruct a reliable sense of self in the modern world” (Shilling 2003:2).

Kroppen er ikke lenger utsatt for de begrensningene den én gang var. Personer opplever i dag å ha et stort potensiale til å kontrollere egne kropper. Situasjonen fører derimot også til økt refleksivitet og usikkerhet rundt hva kroppen er, og hvordan den burde kontrolleres.

Vitenskapen endrer vårt syn på kroppen, og gjør oss mer usikre rundt egen kropp, for eksempel gjennom nyskapninger som prøverørsbefruktning, abort, transplantasjoner, plastisk kirurgi og 'virtual reality'. Jo mer kunnskap vi har om kroppen og hvordan den skal kontrolleres, jo mer usikre blir vi på hva kroppen egentlig er og hvordan den *bør* kontrolleres (Shilling 2003). Interessen rundt kroppen øker overalt i samfunnet. Aviser, blader og TV-programmer er fulle av innslag om kroppen. Slankeindustrien og treningsindustrien er per i dag milliardindustrier. I samtidens populærkultur eksisterer en ikke tidligere sett individualisering av kroppen. Folk er nå opptatt av egen kropps helse, form og utseende som uttrykk for individuelle identiteter. Gjennom for eksempel kroppskunst som tatoveringer,

piercing og scarification, og klær, frisyre og kroppsspråk kan personer uttrykke sine spesielle og individuelle personligheter. Kroppen er et livslangt prosjekt man kontinuerlig arbeider med. Den er et utgangspunkt som kan og *bør* være enkeltmenneskets prosjekt (Heyes 2007). I vesten anses kroppen som en enhet på vei til å bli noe; et prosjekt man *bør* arbeide med og fullføre som en del av sin selvidentitet. Man kan designe kroppen etter eget ønske. Individene er bevisste og aktive i forhold til håndteringen, vedlikeholdet og utseendet på sine kropper. Kroppen er et prosjekt der interiøret og eksteriøret kan overvåkes, oppfostres og vedlikeholdes, for eksempel for å oppnå en sunn kropp eller forebygge sykdommer. Selvhjelp og personlig ansvar er viktige stikkord i forhold til dagens kropper. Dersom man ikke arbeider kontinuerlig med prosjektet kroppen, kan man bli sett på som en avviker. I USA har for eksempel fokuset på helse og fitness nådd et slikt nivå blant middelklassen, at man anses som avvikende dersom man avviser denne livsstilen. I dagens postmoderne samfunn blir kroppen mer og mer sentral for en moderne persons følelse av selvidentitet og nivå av selvtillit (Ibid.). Det utvikles et “tightening relationship between the body and self-identity” (Shilling 2003:6). “Self-identity and the body become ‘reflexively organized projects’ which have to be sculpted from the complex plurality of choices offered by high modernity without moral guidance as to which should be selected” (Shilling 2003:157). Med bakgrunn i økt fokus på og økt individualisering av kroppen, er kroppen blitt et område innen sosiologi det forskes mer på. Fra 1980-tallet og fram til i dag har faglitteraturen på området eskalert og skutt fart (Shilling 2003).

Kontroll over kroppen er viktig i vårt postmoderne samfunn:

”[T]here has been a decline in those religious, political and other ‘grand narratives’ which attributed people’s lives with meaning in relation to some transcendent totality such as an afterlife or communism. (...) the contemporary era appeared increasingly ‘out of control’. In this context, the body was seen as one last ‘raw material’ over which the individual could exert influence” (Shilling 2003:188).

Hvis man ikke har kontroll over andre deler av livet i dagens individualistiske og kaotiske samfunn, kan man i alle fall ha kontroll over kroppen. Å leve i postmoderniteten kan til tider sammenlignes med å kjøre et vogntog totalt ute av kontroll. Når mye føles kaotisk og tilfeldig, kan kroppen gi individene en solid og stabil base der en pålitelig selvidentitet kan skapes og opprettholdes. Kontroll over kroppen etterstrebes i det postmoderne samfunn. Dersom man ikke utøver kontroll over kroppen, anses man som lat. Tynne mennesker får for eksempel lettere jobb enn overvektige mennesker, siden overvektige mennesker anses som late og avvikende fordi de ikke utøver kontroll over eget utseende, vekt og kropp (Shilling 2003).

Thai Airways innførte for eksempel nylig maksimale grenser for vekt, midjemål og kroppsmasseindeks (BMI) for sine flyverter og flyvertinner. Visepresidenten i det omstridte flyselskapet begrunner slankepresset med et ”forsøk på å forbedre personligheten til de kabinansatte. Dette er begrunnet i behovet for å øke selskapets konkurransedyktighet, samt å yte bedre service og sikkerhet overfor passasjerene” (Aftenposten nettutgave 03.03.2011). Slanke kabinansatte anses å ha en bedre personlighet og følgelig yte bedre sikkerhet og service om bord, enn større ansatte (Ibid.). Slike tynne mennesker innehar mye kroppslig kapital. Pierre Bourdieu mener kroppen er bærer av symbolsk verdi. Den innehar en varierende grad av kroppslig kapital. Bourdieu mener kroppen er en uferdig enhet som utvikles i samsvar med ulike sosiale krefter, og er nødvendig for opprettholdelsen av ulikheter mellom mennesker. Hvordan man håndterer og administrerer egen kropp er sentral for tilegnelsen av status, ære og utmerkelse. Utøver man for eksempel en lav grad av kontroll over egen kropp, innehar man lite status og ære. Bourdieu er opptatt av kroppen som bærer av verdier i samtidens samfunn. Kroppen har blitt en altomfattende form for kroppslig kapital; en innehaver av makt og status som akkumulerer ulike ressurser. På mange måter har kroppen slik blitt en handelsvare eller handelsartikkel i det moderne samfunn. Personer produserer kroppslig kapital ved å skape kropper som gjenkjennes som innehavere av verdier i sosiale rom. Personer konverterer kroppslig kapital til andre former for kapital gjennom kroppslig deltagelse i arbeid, fritid og andre områder. Kroppen er slik bærer av mer eller mindre verdi (Bourdieu 1997). I denne sammenhengen kan kroppen også være et problem for personen, avhengig av mengden kapital eller verdi den aktuelle kroppen innehar.

Jeg har ikke gjennomført deltagende observasjon i min forskning på menn som har opplevd seksuelle overgrep i oppveksten, og har følgelig ikke tilgang til mennenes kropper og bevegelsesmønstre i mitt datamateriale. Bortsett fra observasjonsnotatene jeg skrev etter hvert intervju, har jeg ikke mulighet til å si noe om mennenes kroppslige holdninger og bevegelsesmønstre i *praksis*. Jeg har derimot et materiale egnet til å beskrive informantenes bruk av kroppen som posisjoneringsverktøy i *samtale*. ”Kroppen er menneskets første og mest naturlige verktøy” (Mauss 2004:76). Mine informanter forteller under intervjuene om ulike hendelser som omhandler deres kropper. Mennene benytter i disse utsagnene kroppen som verktøy i arbeidet med å posisjonere seg på ulike måter, som for eksempel svake, skadede, sterke, usårlige, maskuline, feminine eller lignende. Som tidligere presentert er fokuset i dagens postmoderne samfunn rettet mot individers enkelte kropper, og hvordan individene forvalter disse kroppene som livslange prosjekter. Gjennom ulike bevegelser, klær, sminke, kroppsfasong og lignende, kan mennesker benytte kroppen til å posisjonere seg på ulike

måter. Kroppen kan brukes som et visuelt verktøy for å gi mennesker forskjellige inntrykk av seg selv. En gutt som kler seg i svarte klær og nagler forsøker gjerne å oppnå en posisjon som tøff, utilnærmelig og eksentrisk, mens ei jente som kler seg utfordrende og med mye sminke forsøker gjerne å posisjonere seg som tiltrekkende, singel og sexy. Graden av kontroll over egen kropp posisjonerer også mennesker ulikt. Har man høy kontroll over egen kropp og en høy kroppslig kapital, kan man fremstå som innehaver av en posisjon som sterk, autonom og i kontroll. I motsatt tilfelle kan man fremstå som passiv, svak og uten kontroll over egen kropp og eget liv. Videre i kapitlet vil jeg drøfte informantenes bruk av kroppen som posisjoneringsverktøy i samtale.

6.2. Kroppen som problem

Seksuelle overgrep mot barn innebærer en ekstremt tabu- og skambelagt invadering av et lite barn sin kropp. Overgrep mot barn kan anses som *kroppslige overgrep*; kroppen er hovedsakelig målet for overgrepet. Misbrukerne trer over barnas grenser for godtatt fysisk mellommenneskelig interaksjon. Private og tabubelagte deler av deres kropper skades, ydmykes og krenkes. Slikt kroppslig misbruk som seksuelle overgrep representerer, kan føre til følelser av fremmedhet, avsky, skam og ødeleggelse overfor egen kropp. Mine informanter kan føle at kroppen er invadert, besudlet og ødelagt. Kroppen føles ikke lenger ren og uskyldig, men møkkete og tilsmusset. Anders husker å ha opplevd denne følelsen under overgrepene: ”Jeg føler meg bare helt ødelagt, inni meg på en måte.” I tiden da overgrepene foregikk følte Anders at hans kropp var ”ødelagt”. Han skildrer under intervjuet en følelse av skam og ødeleggelse overfor egen kropp. Informantenes seksuelle overgrep opplevdes som vanskelige og krenkende for mennene, blant annet fordi misbruket representerte en tapt kontroll over egen kropp. Mennene mistet kontrollen over egen kropp da de ble utsatt for overgrep. En slik tapt kontroll kan oppleves som redselsfullt, slik Anders beskriver i dette sitatet: ”Ved flere anledninger så revna jeg jo bak, så jeg blødde jo. Så det skremte jo vannskitten ut av meg. Da ble jeg redd, veldig redd.” Anders ble voldtatt etter overgriperens forgodtbefinnende, helt til han revnet bak og begynte å blø. Et slikt totalt tap av kroppslig kontroll opplevdes som angstfullt og skremmende for den lille gutten. Anders og de andre misbrukte informantene hadde ikke lenger kontroll over egne kropper etter misbruket. Denne kontrollen lå etter hvert hos overgriperen. Det å si nei til overgriperen og slik ta tilbake posisjonen som kaptein over egen kropp, var dermed ikke lett. Det å ha kontroll over egen kropp er som tidligere presentert høyt ansett i vårt postmoderne samfunn. Men hva skjer med individer som ikke lenger har kontroll over kroppen, da kroppen har blitt invadert og føles

ødelagt og fremmed? Hva skjer med informantene når de i en kaotisk verden ikke engang kan utøve kontroll over egen kropp? En følelse av tapt kontroll over kroppen kan medføre usikkerhet rundt egen posisjon som mann. Det er ikke spesielt maskulint å bli fratatt kontrollen, snarere tvert i mot (Connell 2005). En slik usikkerhet rundt egen mannlighet kan svekke informantenes selvtillit. Med bakgrunn i individualiseringen av kroppen i postmoderniteten, har kroppen blitt en viktig del av personers individuelle personlighet og selvidentitet. Som presentert over er kroppen et livslangt prosjekt man kontinuerlig arbeider med. Siden kroppen er en viktig del av personers identitet, erfarte flere av informantene å få et forvrengt selvbilde og en dårlig selvtillit etter misbruket: ”Og det har vært generelt for meg at jeg har hatt dårlig sjøltillit altså. Det har jeg hatt. Veldig dårlig selvbilde, det hadde jeg. Jeg så på meg sjøl litt sånn som ikke noe særlig bra utseende og sånne ting.” Dagfinn forteller om svært dårlig selvtillit i oppveksten. Embret utviklet et selvhat og en følelse av mindreverdighet etter misbruket:

”Som eg har snakka med andre au, som har opplevd noe lignende av det eg gjorde, så blir en veldig kritisk mot seg sjøl altså. En får en sånn, det kan nesten ende med som et sjølhate. Man blir, ja, ja eg vil sei at eg til tider, eg kunne hate meg sjøl altså. Etter dette her. Eg visste ikkje hvorfor da, altså tidlig. Vet du 15 år så, det er liksom før det meste skjer i livet. Så... Og veldig mindreverdskjensle. Veldig mykje altså. Det har eg sliti med heile livet.”

Dagfinn, Embret og de andre informantene utviklet et unormalt forhold til egen kropp. I tillegg til å utvikle dårlig selvtillit ble Embret også veldig kroppsfixert: ”Det som skjedde, det var at eg fekk et veldig sjukelig forhold til kroppen min. Eg ble liksom så kroppsfixert, eg har ikkje hatt sånne ting før i alle fall, og veldig opptatt av kropp og. På en ufrisk måte altså.” Embret fokuserte sykkelig mye på egen kropp, så mye at han selv karakteriserer forhekselsen som ”ufrisk”. Bengt utviklet derimot et ’bruk og kast forhold’ til egen kropp. Under intervjuet virker det ikke som han verdsetter egen kropp spesielt mye. Han er opptatt av å ”slite ut” og ”manipulere” kroppen: ”Det er en av grunnene til at jeg holder på med avisa nå. For jeg må ut og bruke kroppen og slite meg ut litt.” Bengt forteller at han opplevde en dødsangst da han var 14,15 år gammel:

”Det var ganske kjipt. Det er akkurat som å miste kontroll i hodet. Jeg fant ut at jeg klarer ikke å kontrollere hodet, men jeg kan manipulere kroppen min. Så jeg klarte ikke å få sove om natta da. Jeg hadde sånn dødsangst. Så løsnings på det problemet var at jeg gikk ut og løp hver kveld, helt til jeg... Og da løp jeg ikke til jeg ble sliten, jeg løp til jeg ikke klarte å klatre opp, gå opp trappa. Så da tenkte jeg at ’Hvis jeg sliter ut kroppen hardt nok, så klarer jeg å sove.’ Og det funka det. Så jeg måtte gjøre,

jeg gjorde det hver dag i seks måneder. Og da forsvant det like fort som det dukka opp. Det funka. Jeg klarte ikke å få hodet til å skru av, men jeg kunne skru av kroppen min og slite meg ut, ikke sant. Det var løsningen. Det gikk det. Jeg hadde kontroll over kroppen fortsatt, men hodet hadde jeg mista.”

I dette sitatet ser vi at Bengt er svært opptatt av kontroll over egen kropp. Som presentert ovenfor er kontroll over kroppen en høyt ansett egenskap i vårt postmoderne samfunn. Dette er en evne Bengt mener han innehar. Hans kroppslige regime har en streng diktator.

Andre mennesker kan ikke se at informantenes kropper føles ødelagte, og at de har mistet kontrollen over den. Dette er allikevel noe mennene opplever. Selv om ikke andre registrerer dette, kan mennene føle at deres kroppslige kapital glipper fra hendene deres. Bourdieu mener kropper er bærer av mer eller mindre verdi (Bourdieu 1997). At informantene erfarer egne kropper som bærere av lite verdi, oppleves problematisk. Informantenes kroppslige, seksuelle overgrep, har ført med seg kroppslige problemer for informantene. Mennene erfarer egne kropper som vesensforskjellige fra bildet av en ideell kropp. Som drøftet over ser mennene på egne kropper med noe fremmedhet, avsky, skam og ødeleggelse. Kroppene har blitt invadert, besudlet og ødelagt som en konsekvens av overgrepene. Deres følelser av tapt kontroll over egne kropper manifesteres som et problem for mennene, nettopp fordi tapt kontroll og tapt autonomi innebærer en svekket følelse av mannlighet. For mine informanter er kroppen et problem. Dette problemet strekker seg ut over det problemet alle mennesker opplever i forhold til egen kropp som et livslangt posisjoneringsprosjekt. Som presentert over er kroppen et utgangspunkt som kan og *bør* være enkeltmenneskets prosjekt (Heyes 2007). Informantene har derimot et noe svekket utgangspunkt. De har ikke det samme kroppslige utgangspunktet som ikke-overgrepsutsatte personer har, til å skape, forme og administrere sine kropper som livslange prosjekter. Som jeg nå vil eksemplifisere, kommer det ved flere anledninger under intervjuene fram hvordan kroppen manifesterer seg som et problem for informantene. Informantene benytter fortellinger om kroppen som verktøy for å posisjonere seg på ulike måter.

6.2.1. "Jeg følte meg forrådt av min egen kropp"

Seksuelle overgrep mot menn er et tabubelagt tema, men seksuelle overgrep mot menn *utført av kvinner* er ytterligere tabubelagt. Det snakkes sjelden om kvinnelige overgripere:

“Although social awareness of sexual abuse increased greatly in the 1980s, the female sexual offender has been virtually invisible”(Mathews, Matthews og Speltz 1990:275). Kvinnelige overgripere og mannlige overgrepsutsatte setter våre kulturelt forhåndsantatte forventninger

om relasjoner mellom menn og kvinner på hodet. Menn skal være gjerningspersonene og kvinnene ofrene, ikke motsatt. Til og med fagfolk kan ha problemer med å anerkjenne at kvinner utøver seksuelle overgrep. Denne virkeligheten samsvarer nemlig ikke med deres antagelser. Så sent som i 1984 ble en artikkel i fagbladet *American Journal of Psychiatry* publisert, som omhandlet en syvåring seksuelle overgrep mot sin mor. I artikkelen portretteres sønnen som overgriperen og moren som offeret, til tross for at maktforholdet selvfølgelig var motsatt (Arroyo, Eth og Pynoos 1984). Våre kulturelle forestillinger utfordres ytterligere når mødre forgriper seg på sine egne barn. Dette er hinsides mange folks fatteevne. Det at mødre utnytter sine barn for egen seksuell tilfredsstillelse, utfordrer samfunnets overbevisning om mødres medfødte og beskyttende morsinstinkt (Kasl 1990; Eide-Midsand 1997). Alle personer i et samfunn ”forventes å akseptere og etterleve enkelte felles oppfatninger av mål og goder, for å kunne oppfattes som og forbli en samfunnsborger” (Ugelvik 2010:307). Kvinner som misbruker egne barn bryter kanskje samfunnets aller sterkeste moralske imperativ; nettopp at mødre skal ta vare på og beskytte sine barn. Denne etiske normen er i følge May og Abraham Edel enda mer grunnleggende enn det etiske forbudet om incest (Edel og Edel 1959). Det er derimot vanskelig å på en tilfredsstillende måte definere kvinners seksuelle overgrep:

“Descriptions cannot always be extrapolated from definitions of abuse by males. Men cannot smother children against their breasts. Men do not usually walk around in sheer nightgowns flirting with their children or with deliverymen who come to the house. Women do not have a penis they can use to penetrate a male. Very often it is covert or involves sexually intrusive behavior such as bathing a male child when he is old enough to bathe himself, giving him enemas, commenting on his growth of pubic hair, or walking around seminude in the presence of the child and getting a sexual high from seeing him stare or become sexually aroused. (...) Defining sexual abuse by females is in the embryonic stage, and it will be a while before there are some widely accepted criteria” (Kasl 1990:260).

Det eksisterer flere stereotypier og myter om kvinners overgrep mot menn. En stereotypi slår fast at “[h]vis en gutt føler seg seksuelt opphisset eller får orgasme under overgrepet, betyr det at han ønsket det selv eller har likt det”. En annen sirkulerende stereotypi sier at “[h]vis overgriper er en kvinne, er gutten bare heldig; en moden kvinne har innviet ham i heteroseksuell aktivitet” (“Gutter misbrukes også seksuelt” 2010). Her kommer også homofobi inn i bildet. Dersom en gutt avslører at han ikke nøt den modne kvinnens seksuelle oppmerksomhet, kan han risikere å bli kalt ’homse’, ’soper’ eller ’feiging’ av andre gutter og menn (Kasl 1990). Denne stereotypien forsterkes av “[o]ur cultural double standard

legitimizing and eroticizing sexual activity between younger males and older females” (Mathews, Matthews og Speltz 1990:290). Med bakgrunn i disse eksisterende stereotypiene føler ofte ofre for kvinners overgrep en stor grad av skam og forlegenhet. En av mine informanter forteller at han ble utsatt for seksuelle overgrep gjennomført av kvinner i oppveksten.¹⁶ Han ble seksuelt utnyttet både av sin mor og sin mormor. Under overgrepene fra moren reagerte han veldig sterkt på hennes tilnærmelser:

”Og det var sånne bølger, bølger av følelser. Varme. Det kriblet i tissen. Jeg skjønner nå som voksen at det er jo erogene soner da, som blir tilfredsstilt. Og jeg orket ikke å kjempe i mot, og ikke kjente det. Og jeg kjente det. Og jeg husker også at jeg... Jeg husker også akkurat i det øyeblikket at jeg følte en abnorm følelse av at jeg følte meg forrådt. Skikkelig forrådt. Var det én liksom som jeg hadde i verden, i livet mitt som jeg på en måte trodde jeg kunne stole på, så var det meg. Og jeg kunne ikke stole på meg en gang. Jeg følte meg forrådt av min egen kropp.”

Da informanten fikk erigert penis under morens forføring, erfarte han en enorm følelse av at hans kropp forrådde ham. Han stolte ikke på andre enn seg selv og sin egen kropp under oppveksten, og skuffelsen var derfor overveldende da også hans egen kropp forrådde ham. Informanten ville ikke bli seksuelt opphisset, men kroppen lystret dessverre ikke hans ønsker. Denne følelsen av å miste kontrollen og autonomien over egen kropp opplevdes av informanten som ekstremt vanskelig og forvirrende. Han følte seg “guilty because he became sexually aroused, had an erection, or lusted after his mother” (Kasl 1990:269). Det var forvirrende at den seksuelle kontakten med moren av og til opplevdes positiv og varmende: “Jeg følte meg nesten forelska i min mor på en måte da. Og jeg husker da at det var en god opplevelse.” Det faktum at denne informanten ble seksuelt opphisset og penetrerte sin mor var vanskelig å forstå for den lille gutten. Selv om informanten følte seg seksuelt opphisset under overgrepet og penetrerte moren, betyr ikke det at han likte kontakten eller ønsket det selv. Å bli misbrukt av en kvinne oppleves som enormt nedverdiggende og skamfullt for en mann. En mann skal være uovervinnelig, usårbar og ha kontroll over kvinner, han skal ikke bli viktimitisert av dem (Kasl 1990). For denne informanten ble kroppen et problem. En ideell kropp skal lystre personens vilje. Denne informantens kropp forrådde derimot sin eier. Når informanten snakker om hendelsene fra oppveksten inntar han en posisjon som svak og kvinneliggjort, siden han manglet kontroll og autonomi over egen kropp. En person med en

---

¹⁶ Denne informanten ble presentert i avhandlingens del 3.3.2. i kapittel 3.

posisjon som en ekte mann skal ha kontroll over egen kropp. Denne informanten manglet derimot dette.

6.2.2. "Det var ekkelt å ta på henne der nede"

Alle informantene beskriver seg selv som heteroseksuelle. Embret er den eneste informantene som ikke forteller om vanskeligheter med seksualitet og forhold til kvinner. Informantene har opplevd rent fysiske, kroppslige og seksuelle problemer:

"I det militære hadde jeg en seksuell opplevelse med en jente, jeg husker jeg tok litt på henne. Jeg følte meg helt keitete og. Og pluss at jeg synes det var ekkelt. Det var ekkelt å ta på henne der nede." (Anders)

"Og nå har jeg vært sammen med henne i 5, 6 år og fortsatt så sliter jeg med å ha penis min inne i henne da. Ja. Jeg har vel kanskje hatt to orgasmer inne i henne eller noe sånn, på alle de årene. Jeg har problemer med å være trygg når det på en måte blir for nært seksuelt da." (Anders)

"Det er litt den der 'brent barn skyr ilden'. Hvorfor skal du legge hånda på kokeplata to ganger hvis du veit etter første gang at det gjør vondt?" (Bengt)

"Du kan ikke ta opp det med ei dame vet du; 'Jeg kan ikke få reisning fordi at...'" (Carl)

"Det er klart, overfor kona og ekteskapet der så tror jeg nok at jeg er veldig reservert, sånn redd for at, å ikke tilfredsstillte [seksuelt]. Det tror jeg ligger nok der altså. At du, at det skal være bare godt og ikke noe vondt oppe i det her. Ikke noen vonde følelser, ikke noe vondt i det hele tatt. Det tror jeg nok kan være en sånn gjenkjennbart, som en følge av dette her. (...) Jeg tror nok det, at det ligger noe, noen følelser som kommer der lett da altså, hvis ikke du er den du burde være i seksuell sammenheng." (Dagfinn)

"Det var på en måte der jeg på en måte klarte å få nærheten, også. For jeg hadde lyst til å ha veldig mye sex. Sex gjerne hver dag. (...) Men da jeg ser tilbake så ser jeg på en måte at jeg fikk på en måte nærhet... Jeg fikk på en måte, gjennom sexen så klare jeg på en måte og, at det var der jeg slapp inn nærheten og da. Følelsen av nærhet." (Anders)

Informantene forteller om seksuelle problemer som å ikke få reisning, å være redd for ikke å tilfredsstillte seksuelt eller å synes sex er ekkelt eller vondt. Anders forteller at han tidligere oppnådde nærhet til kvinner gjennom sex. Det er trolig ubehagelig for informantene å ikke ha full kontroll over egen kropp, eget seksualliv og egen seksualitet. Et noe problematisk forhold til egen seksualitet kan føre til lav selvtillit i forhold til egen kropp og seksuell prestasjon (Shilling 2003). For disse informantene er kroppen et problem. En ideell mannlig kropp skal

få reising når mannen vil det, og ikke synes sex er ekkelt eller vondt. En 'ordentlig' mann skal prestere seksuelt: "Förmågan att vara en sexuellt viril man hänger intimt samman med uppfattningen av vad en 'riktig' man är. Sexuell potens är med andra ord mycket betydelseladdat för den manliga självuppfattningen" (Mellström 2001:208). En 'ordentlig' mann skal like sex: "Kring manlig sexualitet finns gamla och etablerade föreställningar om att en riktig karl bör vara aktiv och ta initiativet, medan passivitet är en kvinnlig dygd" (Ekenstam, Johansson og Kuosmanen 2001:14). Informantenes kroppar presterer ikke alltid seksuelt, slik en 'ekte' og 'ordentlig' mannlig kropp skal. Når informantene snakker om disse hendelsene inntar de en posisjon som svake, skadede og kvinneliggjorte, siden de mangler kontroll over egen kropp og har problemer med egen seksualitet. En person med en posisjon som en 'ekte' mann skal like sex, og være i stand til å prestere på dette området. Bengt er svært opptatt av å ha følelsene med på lasset i sine seksuelle relasjoner. 'One night stands' er derfor utenkelig for ham, men dette utelukker ikke at mulighetene byr seg:

"Jeg har hatt en del artige episoder på, eller artige og artige, det kommer jo an på... Det er klart, når du er på jobb, på julebord og seminarer og sånne ting, ikke sant, så får du jo, så får du jo selvfølgelig tilbud etter hvert. Over tid. Det er ikke alle kvinner som takler å bli avvist. Jeg har fått noen sånne 'er ikke jeg bra nok og pen nok for deg' og sånne ting. For meg så er det jo uinteressant. Dem er sannsynligvis ikke vant til å møte en med min bakgrunn. Og jeg legger jo ikke ut om det i den settinga. Og det er klart det, noen av dem kan jo lage *det* spetakkelet etterpå på grunn av det, ikke sant. Det er blodig alvor. Jeg har jo hatt fest hjemme hvor jeg, noen har gått og lagt seg nakne i senga mi og jeg bare går og legger meg på sofaen, ikke sant. Du får jo litt rart blick på morgenen etterpå, men greit nok. Dem er stort sett selvbebreidende da. Det er nesten verdt å prøve. Nesten alle menn bør prøve det, bare for å se det."

Bengt forteller at han ofte får tilbud om sex fra kvinner, men at han avslår tilbudene på grunn av manglende følelser: "Sex for meg, det blir litt... Du kan si det blir litt som å gi bort en julegave. Mot at du... Gleden er ikke din egen, men det er det å glede noen andre ved at den andre blir glad for gaven den får. Det forklarer jo også at 'one night stands' blir uaktuelt. For da er du jo ikke glad i den andre". En viktig egenskap ved en 'ordentlig' mann er heteroseksualitet (Donaldson 1993, Connell 2005). Måten Bengt skryter under intervjuet av alle tilbudene han får fra kvinner, kan forstås som et forsøk på å posisjonere seg som en 'ordentlig' mann. En 'skikkelig' mannekropp er ettertraktet, og kvinner finner den tiltrekkende. Bengt forsøker å posisjonere seg som tiltrekkende, sterk og maskulin når han under intervjuet snakker om tilbudene han får fra kvinner.

6.2.3. "Eg er mann altså, og har ikkje interesse av andre menn"

Sitatet i overskriften er hentet fra mitt intervju med Embret. Under intervjuet uttrykker han flere nedsettende kommentarer om homoseksuelle menn:

"Så du kan si at eg har tålt lite av sånne folk [homoseksuelle menn] seinere altså. Så når det er snakk om homofili og sånne ting så er ikkje eg den mest tolerange, eg er ikke det altså. Nei. Det blir for mye."

"Så eg ble veldig, fikk en veldig aversjon mot sånne folk [homoseksuelle menn] altså. Forferdelig altså. Det var jo så... Eg blei så kvalm av å være i nærheten av sånne folk."

"Og det er mulig at dette er en av de få positive tinga som har kommet fra det [overgrepene] er vel at, at det har gitt meg klar beskjed om at eg er mann altså, og har ikkje interesse av andre menn, ikkje sant og lurt på hvem eg er, altså kjønnsidentiteten min. Den er klinkende klar altså."

Embret forteller om et problematisk forhold til homoseksualitet og homoseksuelle menn. Han føler en sterk aversjon overfor homoseksuelle menn, og blir kvalm av å være i nærheten av "sånne folk". Han mener hans kjønnsidentitet er klinkende klar; han er sikker på at han liker kvinner og ikke andre menn. Embret mener 'ordentlige' menn er tiltrukket kvinnelige kropp, og anser derfor seg selv som en 'ordentlig' mann. En mann kan ikke både være tiltrukket mannlige kropp, og være en 'skikkelig' mann. Tanken at 'ordentlige' menn liker kvinnelige kropp har, i følge sosiolog Arne Nilsson, eksistert lenge: "[U]ppfattningen om homoseksuelle män som inneboende feminina och sexuellt passiva implicerade att en riktig man kunde hysa begär endast till kvinnor. En riktig man visste inte hur det var att hysa begär till män" (Nilsson, A. 1998:173). Nilsson sier det også rett ut: "Bögar är inga riktiga män" (Nilsson, A. 1998:171). Dagfinn uttrykker også nedsettende kommentarer om homoseksuelle menn under intervjuet:

"Men jeg vet i hvert fall at jeg reagerer ganske sterkt på pedofili, og i det hele tatt dette her, samkvem mellom to av samme kjønn. Det virker for meg veldig ekkelt. Veldig unaturlig. Og det tror jeg nok jeg kan tilskrive det overgrepet."

"Jeg kan ikke tenke noe mer vemmelig enn om en mann skulle begynne å gjøre, tilnærme seg overfor meg nå. Det tror jeg ville vært noe av det verste jeg kunne opplevd. Det tror jeg."

Dagfinn synes homoseksuelle relasjoner er ekle, og frykter at han en dag skal bli utsatt for tilnærmelser fra en homoseksuell mann. Under intervjuet virker det som Dagfinn benytter

betegnelsen pedofili på lik linje med homofili. Hvorfor han blander disse ordene, er for meg ukjent. Hverken Carl, Bengt eller Anders uttrykker en slik homofobi som Dagfinn og Embret.

Gjennom å uttrykke homofobi og en sterk avstandtaking fra homoseksuelle tilbøyeligheter, forsterker og understreker Embret og Dagfinn sin mannlighet og posisjon som menn. Homofobien blir slik en måte å posisjonere seg som menn. Den blir et verktøy i informantenes identitetsskapende arbeid. Ved å påstå at 'ekte' og 'riktige' menn ikke er tiltrukket mannlige kropper, posisjonerer Dagfinn og Embret seg som 'ordentlige' menn i motsetning til homoseksuelle menn. Informantene er 'ekte' menn fordi de tiltrekkes kvinnelige kropper og former. De er også 'ekte' menn fordi de har et problematisk forhold til mannlige kropper som tiltrekkes hverandre. Samtidig som de posisjonerer seg som menn, forsøker også Embret og Dagfinn å motarbeide en eksisterende stereotypi eller myte om overgrepsutsatte menn. Denne stereotypien slår fast at "[g]utter, som misbrukes av menn, er eller blir homoseksuelle" ("Gutter misbrukes også seksuelt" 2010). Informantenes homofobi og avstandtaking fra homoseksualitet har sammenheng med maskulinitet og mannlighet. Homofobi kan følgelig anses som mer enn kun frykten for homoseksuelle menn:

"Homophobia is the fear that other men will unmask us, emasculate us, reveal to us and the world that we do not measure up, that we are not real men. We are afraid to let other men see that fear. Fear makes us ashamed, because the recognition of fear in ourselves is proof to ourselves that we are not as manly as we pretend, that we are, like the young men in a poem by Yeats, 'one that ruffles in a manly pose for all his timid heart.' Our fear is the fear of humiliation. We are ashamed to be afraid" (Kimmel 1994:131).

Homofobi er mer enn frykten for homoseksuelle menn. Homofobi er også frykten for egen umannlighet. Homofobi er frykten for at andre menn ikke vil anse deg som en 'ekte' og 'ordentlig' mann, men heller en falsk og lite maskulin mann. Jeg vil også påstå at homofobi er frykten for at kroppen kan være en forræder; at kroppen ikke lyster eierens ønsker, svikter sin eier, og blir seksuelt opphisset eller tiltrukket av andre menn. Selve frykten for alt dette er derimot også umandig. Det å frykte noe er svært lite maskulint i seg selv (Kimmel 1994). Som presentert i avhandlingens kapittel 4, er heteroseksualitet og avstandtaking fra homoseksualitet en viktig hegemonisk maskulin egenskap:

"Conformity to the demands of hegemonic masculinity, pushes heterosexual men to homophobia and rewards them for it, in the form of social support and reduced anxiety about their own manliness. In other words, male heterosexual identity is sustained and affirmed by hatred for, and fear of, gay men" (Donaldson 1993:648).

Ved å uttrykke hat og frykt for homoseksuelle menn kan Embret og Dagfinn redusere egen angst for umannlighet og avmaskulinisering (Donaldson 1993). Frykten for å bli ansett som umandige driver Embret og Dagfinn til å uttrykke homofobiske tilbøyeligheter: "The shame that men face in being 'unmasked' as unmanly provides the conditions for homophobia and the objectification of women" (Whitehead 2002:166).

Som jeg nå har eksemplifisert, kommer det ved flere anledninger under intervjuene fram hvordan kroppen manifesterer seg som et problem for informantene. I oppveksten erfarte informantene grove kroppslige overgrep, som tok fra dem følelsen av kontroll og autonomi over kroppen. Mennene var ikke lenger innehavere av en posisjon som kaptein over egen kropp. En følelse av tapt kontroll over kroppen kan medføre usikkerhet rundt egen posisjon som mann. Med bakgrunn i informantenes opplevelser av kroppen som problem, benytter de under intervjuene flere *kroppsbaserte løsninger* for å forsøke å nøste opp i sine kroppslige dilemmaer. Mennene benytter fortellinger om kroppen som verktøy for å posisjonere seg på ulike måter, for eksempel som maskulin ved å henvise til homofobi eller som svak og forrådt ved å henvise til seksuell opphisselse under morens overgrep. I tråd med Mauss vil jeg påstå at informantene baserer seg på flere *kroppstekniske løsninger*, i forsøket på å håndtere problemet kroppen (Mauss 2004).

”JEG HAR JO ET SINNE SOM ER GANSKE EKSPLOSIVT”

I dette kapitlet vil jeg ta for meg mine informanternes sinne, aggresjon, hat og i enkelte tilfeller også vold. Jeg vil drøfte sammenhengen mellom vold på den ene siden og mannlig identitetsskapende arbeid på den andre siden. Jeg vil forsøke å besvare spørsmålsstillinger som hvorfor enkelte av mine informanter har utøvd vold overfor andre menn og kvinner, og hvorfor menn bruker vold som et verktøy i sitt eget posisjoneringsarbeid. For å gjennomføre disse diskusjonene vil jeg benytte Knut Kolnar sitt kapittel “Volden” i boka *Män i Norden: manlighet och modernitet 1840-1940* (2006), og hans begreper om sentripetal og peripetal vold, den mannlige voldsbalanse og den sentripetale invitasjon. Kriminologen Nina Jon sin teori om cowboymaskulinitet vil benyttes for å belyse informanten Bengt sin spesielle posisjonering som en voldsutøvende og uavhengig mann (Jon 2005). Historien om menns vold er lang, detaljert og brutal. Det kan virke som det nesten ikke finnes grenser for den kroppslige volden og smerten menn har påført andre opp igjennom historien. Menn kan beskrives som voldsutøverne i vårt samfunn (Kolnar 2006). Selv om mine informanter i all hovedsak tar avstand fra aggresjon og vold i dag, forteller flere av mennene om voldsutøvelse tidligere i livet. Dette kommer for eksempel godt fram i Carl sin ytring: “jeg har jo et sinne som er ganske eksplosivt.”

7.1. ”De fleste av oss har jo ei lunte. Jeg hadde jo ingenting, det bare smalt”

Alle de overgrepsutsatte mennene jeg intervjuet forteller at de følte mye sinne, hat og aggresjon i flerfoldige år etter misbruket:

“Ikke sant, jeg hater jo mora mi. Jeg har fått et... Gud, jeg hater den kjerringa der for alt det hun har gjort mot meg!” (Anders)

“Det var en periode eg var veldig, veldig hatefull overfor den fyren altså [overgriperen]. Så det var... Ja, eg så på han da som et av livets laveste vesener altså. Ja. Så det var en, en tøff prosess vil eg sei. Å prøve å legge det bak meg au. For å leve med bitterhet og hatet, det, det er ikkje, det har en ingenting igjen for. Det bare ødelegger en innvendig. Men at det måtte ut, at eg hadde behov for å da, ikkje minst i terapien, å komme med utfall mot denne mannen altså. Det kom jo han aldri for øret det, så han fikk jo

ikkje oppleve det. Men for meg var det viktig og, å få ventilert det i trygge former da, i en terapisisituasjon.” (Embret)

”Og der er det mye aggresjon altså, knytta opp mot ham [faren]. Så jeg har jo gått tre år i sinnemestringsgruppe, fordi jeg har jo et sinne som er ganske eksplosivt. De fleste av oss har jo ei lunte. Jeg hadde jo ingenting, det bare smalt. Farlig. Så det er en del ting sånn i ettertid som vi får ta opp når den tida kommer. Men det er klart, det ligger et ganske så intenst hat i forhold til ham. Men jeg trener på å så la være å så tenke på ham. For det ødelegger så jævlig mye for en sjøl da. At en skal gå rundt og være sint på en person som egentlig ikke skal bety noe for deg.” (Carl)

”Når jeg bar den masken i fasen ‘95 til år 2000, så var jeg innom alle former for sinnsstemning kan du si. Alt i fra sinne, aggresjon, hat mot overgriperen min.” (Dagfinn)

“Fordi foreldre skal jo være noen trygghetspersoner, og når din far da velger å ta parti med overgriper, så har det vært et hat der hele tida. Så jeg er veldig glad for at jeg bor så langt vekk i fra ham.” (Carl)

”For det var veldig mykje sinne, mykje aggresjon, og mykje sånne hevntanker og litt sånne ting som har plaga meg oppover.” (Embret)

“Jeg har vært så sinna på den mannen [faren] noen ganger at jeg har vurdert å hive meg i bilen og kjøre opp og ta livet av ham.” (Carl)

Informantene forteller at de har lagret et intenst hat overfor den personen som forgrep seg på dem. Dagfinn forteller for eksempel om et boblende sinne rettet mot sin overgriper. Noen informanter beskriver også følelser av hat rettet mot familiemedlemmer som har neglisjert eller forsømt dem, eller som ikke stoppet overgrepene fra å fortsette. Carl innehar for eksempel en enorm mengde negative følelser overfor sin far, som etter at overgrepene kom fram i lyset valgte å ta parti med sønnens misbruker. I tillegg til Bengt, som vil bli diskutert separat, forteller både Carl og Embret at de har utøvd vold i løpet av livet:

”Det har vært vold. Jeg har jo slitt med, med aggresjon. Veldig. Så det har vært et par stygge episoder som jeg ikke er veldig stolt av. Derfor så har jeg hatt veldig behov for å så gå og så lære å behandle sinnet mitt. Og så... Jeg har lært at det er lov å være sinna, men du må lære å kontrollere sinnet ditt så du ikke blir helt idiot, sant. Og med den bakgrunnen jeg har, sammen med ei flaske brennevin, det er jo veldig eksplosivt. Ikke bra.” (Carl)

“Det at hvis folk kommer for nærme inn på deg, eller trækker på deg eller noe sånn, så slår du.” (Carl)

”Embret: Åja. Altså i perioder så hadde jeg lyst til å filleriste den mannen altså [overgriperen]. Er du gæern, det skulle jeg gjerne gjort!

Sara: Men du har ikke fillerista andre i stedet for eller?

Embret: Jo (ler).

Sara: Ja (ler).

Embret: Mange uskyldige som har fått lide for det han gjorde, ja det kan du... Altså, det tror eg er heilt sikkert altså. (...) Ja, at det har kommet andre uskyldige mennesker til del, dessverre. Det tror eg. Ja.”

”Sara: Du sa at du, at det var noen voldelige episoder som du ikke var spesielt stolt av. Har det vært mye slåsskamper, sånn utenom hjemme?

Carl: Ja. Det har det. Det var jo ikke lett heller da, å komme som, inn i 7. klasse på en ungdomsskole i [by] og så er du kav [dialekt]. Det er jo ikke lett. Så det var mye slåssing i fra dag én egentlig. Heldigvis så er jeg flink til å spille fotball da, så jeg fikk jo innpass i ‘gjengen’ ganske kjapt sånn. Så det har gjort en forskjell, at en har vært god i idrett i alle år. Men det har vært mye slåssing i ungdomsåra altså. Jeg er jo liten av vekst og sånne ting, og [dialekt]. Nei, du veit åssen det er når disse bygdetullinga kommer til byen og sånn, det er jo sånn den dag i dag. Så slåss de jo og. Så det har vært mye leven der. Men jeg har hatt noen stygge slåsskamper med kvinnfolk også, som har greid å terge meg så jævlig at jeg har gått i svart. Og det har vært skremmende.”

Embret forteller at hans sinne mot egen overgriper har gått ut over andre uskyldige mennesker. I stedet for å “filleriste” overgriperen har han “fillerista” andre. Carl forteller at han har vært i flerfoldige slåsskamper med andre menn, både som liten gutt på barneskolen og som voksen mann i møte med andre menn. Han har også slåss med kvinner, og fysisk mishandlet enkelte av sine kjærester. Dette er han svært lite stolt av i dag, men da det skjedde bare gikk han “i svart”, forteller han. Carls beretninger om fysisk misbruk av kvinner er fortellinger fylt med skam og vonde minner: “det er noe en ikke er stolt av det heller.” Etter tre år i sinnemestringsgruppe klarer derimot Carl å håndtere sitt eget sinne. Under terapien har han opparbeidet seg lunte, slik at det ikke smeller med én gang lenger. Carl snakker mye om egen voldsutøvelse og beskriver åpent sin voldsbakgrunn under intervjuet. Åpenheten rundt egen vold har trolig bakgrunn i hans bearbeiding av alt sinnet og frustrasjonen. Carl sier under intervjuet at terapeuten i sinnemestringsgruppen mente han burde fokusere på egen vold i sitt arbeid med å synliggjøre temaet seksuelle overgrep mot gutter. Carl mener også det er viktig å få fram denne sammenhengen mellom overgrep i oppveksten og problemer med vold og rus senere i livet: “Hvorfor drikker Jeppe liksom?” Anders og Dagfinn forteller ikke om egne voldsepisoder under sine intervjuer, men jeg spurte dem dessverre heller ikke direkte spørsmål om vold.

7.1.1. Økse mannen Bengt

Som leseren trolig har oppdaget i løpet av avhandlingen, skiller Bengt seg noe ut fra de fire andre informantene. I motsetning til Carl, Anders, Dagfinn og Embret utøver Bengt fortsatt vold i dag. Under intervjuet snakker han veldig mye om vold og drap. Han forteller om slåssing med læreren på skolen, et ønske om å utøve vold i Forsvaret, arbeid som torpedo og så videre. Det virker som hans dager som voldsutøver ennå ikke er talte. Bengt arbeider med å levere avisen, og går fortsatt hver arbeidsnatt bevæpnet i byens gater, på jakt etter voldtekt menn. Han forteller at han går med øksa i avistralla:

”For jeg hadde jo den problemstillingen at jeg var rastløs og hadde dårlig med å få sove om natta. Så jeg måtte ut og jakte. Du kan jo si at grunnlaget for min, for ikke å ta livet av meg, og for å leve, var jo hatet mot overgripere. Så jeg måtte ut og jakte om natta. Så jeg pleide å... Det er en av grunnene til at jeg holder på med avisa nå. For jeg må ut og bruke kroppen og slite meg ut litt. Så jeg pleide å gå bevæpna.”

Bengt er ikke flau over egen vold og aggresjon. Snarere tvert imot virker han stolt over egen voldsutøvelse under intervjuet, som for eksempel da han smiler og ler mens han snakker om vold:

”Det ligger nok litt mer i natur, mannens natur å utøve vold for å heve, for å beskytte området sitt, enn det er for kvinner. Jeg har jo ikke det problemet med at folk dukker opp på døra mi eller sånne ting. Det er klart, det er jo kvinner som du kan møte på incestsentre som har løpt halve landet rundt for å komme seg vekk fra overgriperne sine. Jeg rømmer ikke, men dem kommer ikke på døra mi heller (ler). Det er bare å sette øksa innenfor døra i tilfelle det ringer på. Da ringer dem i hvert fall ikke på mer enn én gang (smiler og ler).”

Bengt har fortsatt et ønske om å utøve vold, og anser ikke vold som utpreget negativt: “Jeg tror på vold som et løsningsmiddel i enkelte konflikter da.” Bengt snakker under intervjuet også mye om døden og det å drepe andre:

”Jeg gikk med avisa i byen en gang. Da var det en dame som var voldtatt som tok kontakt med meg. Da hadde det jo skjedd for 10, 15 minutter siden. Jeg følte meg litt snytt da. Da hadde jeg øksa og en rull med søppelsekker i avistralla mi. Jeg får sikkert nødverge. Jeg satser på at jeg får sinnssyk i gjerningsøyeblikket (ler).”

”Hadde jeg vært diktator i Norge så hadde det vært dødsstraff i Norge. Fordi at jeg ser ikke verdien i alle mennesker da. Jeg har vært beskyldt for å være ekstrem, og det er vel egentlig en av de beste beskrivelsene.”

”Hadde jeg ikke fått kontroll på det [aggresjonen og volden], så hadde jeg vel endt, sannsynligvis sittet inne for drap i dag. Eller kommet meg inn i en annen situasjon hvor jeg hadde blitt drept.”

Bengt virker opptatt av døden og hvordan han kan drepe andre mennesker. Han påstår blant annet at det bare er flaks som har holdt ham unna en lang drapsdom i fengsel. Dette skyldes kun at han ikke har møtt en voldtektsmann på sine nattlige jaktrunder – at han ikke har hatt anledning til å drepe noen. Bengt har ikke bare en humoristisk innstilling til vold, men også til drap. Han smiler, humrer og ler ofte når han snakker om døden og hans trang til å drepe. Bengt har et ønske om kontroll og autonomi over andre menneskers kropp. Når han snakker om å drepe andre personer inntar han en posisjon som sterk, tøff og mandig, nettopp på grunn av dette ønsket om å ha kontroll og autonomi over andre. Han vil være en aktiv og mandig utøver av vold, og ikke en passiv og kvinneliggjort mottaker av vold. Bengt posisjonerer seg også som en uredd og usårlig mann, når han forteller om sin jakting på andre personers kropp. Det er uvesentlig om han ville fullført drapene i virkeligheten eller ikke, det vesentlige er at vold og drap er noe han snakker om, tenker på og er opptatt av. Bengts ønske om å drepe voldtektsmenn kan fungere som en ‘morality play’: ”In these scenarios, violence has become an instrument of social control, a means for dispensing justice and redressing wrongs. The justice and wrongs are those of the group. The protagonists are our good guys and their bad guys, and the good guys make the world safer for us” (Toch 1993:202). Bengt påtar seg ansvaret med å gjøre byens gater tryggere for dens innbyggere. Han ser på seg selv som ‘the good guy’ som skal stoppe ‘the bad guys’, til tross for en eventuell massiv og ekstrem voldsutøvelse med øks. Hans fortellinger om vold kan forstås som fortellinger om, i hans øyne, legitim og moralsk vold.

7.2. Den mannlige voldsbalanse

Kolnar skriver om menns vold. Han ønsker å skape en forståelse for volden både på et individuelt, kjønnsmessig og strukturelt nivå: ”I denne konteksten skal vi gjøre et forsøk på å belyse noen måter volden er koblet til mannlig identitetsdynamikk på gjennom en strukturell tilnærming, som avviker fra tradisjonell kjønnspektans” (Kolnar 2006:211). For hver individuelle voldshandling eksisterer det alltid en større sosial kontekst. Kolnar studerer mannlig vold blant annet på grunn av dens utstrekning: ”Menn står i dag for cirka 90 % av all voldsutøvelse. De er i klart overtall både som gjerningsmenn, men også som offer. Volden

retter seg mot andre menn, mot kvinner, mot barn og mot egen kropp” (Kolnar 2006:212).
Hva som medregnes i dette mannlige voldsherredømmet er derimot skiftende og dynamisk:

”Hva som forstås som legitim maskulinitet varierer mellom kulturer og tider. Det samme gjelder også for vold. Vold er en dynamisk kategori. Det innebærer at hva som forstås som vold skifter mellom kulturer og epoker (Sandmo: 1999). Det som sees som vold i en epoke, betegnes på andre måter i andre epoker. Det peker på at det er svært forskjellige sosiale og mentale landskap bak et voldsuttrykk” (Kolnar 2006:219).

Slåssing mellom menn har for eksempel ikke vært kriminalisert i Norge til alle tider. Vårt moderne voldsbegrep oppstod først under det historiker Erling Sandmo kaller disiplineringen av Norge på 1600-tallet (Sandmo 1999). Vold er dermed ikke et isolert fenomen: “The act of violence is many things at once” (Kaufman 2006:484). Et samfunns voldsmønster fungerer som et speilbilde på selve samfunnet. Voldens omfang, størrelse, form og funksjon sier noe vesentlig om samfunnets egenart. Volden ”speiler en tidsepoke, en samfunnsstruktur, et kurtise- og seksualitetsmønster og en klassestruktur” (Kolnar 2006:219).

Kolnar skriver om noe han kaller den mannlige voldsbalanse. Dette begrepet inkorporerer den dobbeltheten som forventes av en moderne mann i dag:

”Denne peker på en dualitet i sosialiseringen til mannlighet. Dette gir seg utslag i et dilemma i mannlig identitet. På den ene siden kreves det av mannen at han må beherske et voldsrepertoar, samt utvikle de mentaliteter og den type kroppslighet som støtter oppunder dette, for å fremstå som en riktig mann. På den andre siden kreves det at han også utvikler et sett alternative sensibiliteter for å fremstå som fullverdig mann. Dette inkluderer de ferdigheter og egenskaper som trengs for å beherske en økonomisk sfære og inngå som en konstruktiv medspiller i arbeidslivet. I tillegg kommer de kvaliteter og verdier som er nødvendige for å opprettholde en levende familiesfære, hvor han skal sette standarden for alt fra bordskikk til barneoppdragelse” (Kolnar 2006:220).

En hegemonisk maskulin mann skal, som diskutert i kapittel 4, både være macho og myk. Han skal opprettholde balansegangen mellom en mer ‘tradisjonell’ mannlighet som vektlegger handlekraftighet, fysisk styrke og lignende, og en mer ‘moderne’ mannlighet som vektlegger følsomhet, å vise svakhet, åpenhet, sårbarhet og lignende. Han skal være mann nok til å beherske et voldsrepertoar og inneha voldtstekniske ferdigheter, og være mann nok til å orientere seg i et sivilisert og fredelig samfunn. Moderne menn må balansere på dette tveeggede sverdet av maskulinitet – de må forholde seg til den mannlige voldsbalanse. Menn må ta stilling til flere, parallelle diskurser om hva det vil si å være mann samtidig. De må

orientere seg i et tett terreng av mannsdiskurser, og både være macho og myke samtidig (Kolnar 2006). Menn må være velfungerende familiemedlemmer og arbeidstakere på den ene siden, og gi aggresjonen ”fritt løp på slagmarken” (Ibid.:214) på den andre siden. En manns voldsrepertoar og voldsteknologier må derimot læres, volden er ikke en del av hans natur: ”No man is born a butcher” (sitert i Kaufman 2006:489). For å lære denne volden finnes det i ethvert samfunn en voldspleie. Samfunnets voldspleie er praksiser og institusjoner som lærer opp menn i deres nødvendige voldsferdigheter. Fysisk fostring har for eksempel historisk spilt en sentral rolle i menns voldsopplæring. Da gymtimene ble en viktig del av menns opplæring i vold, ble også volden en del av en ny kontekst. Krig og vold ble et nasjonalt anliggende. Tidligere hadde dynastier og folkeslag kjempet mot hverandre, mens nå ble krigene ført mellom nasjoner (Kolnar 2006). Den moderne mannen måtte etter hvert:

”forholde seg til et stadig mer differensiert arbeidsliv samtidig som han skal brukes til krigsinnsats. Han skal mestre å overholde det nye dagliglivets endrede skamterskler, han skal opparbeide en strengere affektregulering, samtidig som han skal kunne gi aggresjoner fritt løp på slagmarken” (Ibid.:214).

Mine informanter må forholde seg til denne forventningen om hvordan en ’moderne’ mann skal være. De må finne det riktige balansepunktet i forhold til den mannlige voldsbalanse. Flere av informantene har opp igjennom livet utøvd vold, både overfor andre menn og overfor kvinner. Selv om dette er kapitler i deres liv de gjerne vil glemme, benyttet de under disse voldsepisodene sitt mannlige voldsrepertoar. Mannlig voldsutøvelse er en sentral del av den hegemoniske maskuliniteten. Tøffhet, aggresjon, mot, vold og fysisk styrke er viktige bestanddeler i den hegemoniske maskuliniteten: ”I mange tilfeller er det et voldspotensiale forankret i en hegemonisk maskulinitetsform” (Kolnar 2006:222). Hegemonisk maskulinitet innebærer menns dominans over andre menn og kvinner, i ytterste grad gjennom vold (Donaldson 1993). ”Det å ikke ville eller ikke evne, å oppfylle de mannlighetskrav som voldsutøvelsen krever er da forbundet med umannlighet” (Kolnar 2006:218). Innehar man ikke de nødvendige voldstekniske ferdighetene, blir man ikke ansett som en ordentlig eller skikkelig mann. ”[F]rykten for umannlighet er en viktig ingrediens i konstitueringen av voldsuttrykket” (Kolnar 2006:219). Som presentert i kapittel 4 mener Michael Kimmel at menn opplever en frykt for å bli ”’unmasked’ as unmanly” (Whitehead 2002:166), en frykt for å bli ydmyket overfor andre menn, en frykt for å bli dominert av sterkere menn, en frykt for å bli ekskludert fra mannsdominerte miljøer og en frykt for ikke å bli ansett som en ’ordentlig’

eller 'virkelig' mann. Frykten for umannlighet og ønsket om en hegemonisk maskulinitet kan ha ført til at Bengt, Carl og Embret utøvde vold.

7.3. Peripetal vold som mannlighetsposisjonering

Kolnar skiller mellom sentripetal og peripetal vold for å illustrere de ulike bevegelsene volden kan sette det mannlige jeg i. Sentripetal vold er de former for vold som bekrefter mannlighet:

”Den sentripetale vold har et mannlighetskonstituerende aspekt. Den oppretter en mannlighet som er offentlig godkjent og sanksjonert. De sentripetale voldshandlingene utvisker eksistensielle mangler og tilføyer jeget ny mannlighetskapital. Den sentripetale volden har i tillegg både et identitets- og karriereskapende aspekt” (Kolnar 2006:222).

Den sentripetale volden skyver mannen mot et sosialt og maskulint sentrum. De tydeligste eksemplene på sentripetal vold er den vold som politiet og militæret utøver. Disse yrkesutøverne innehar et voldsteknologisk ferdighetsrepertoar, og deres vold er presis og effektiv. Politiet og militæret sin vold er offentlig godkjent og sanksjonert. Den dominerende mannligheten bekreftes, og egenskaper som styrke, mot, handlekraft og offervilje tildeles ofte voldsutøveren. Sentripetal vold posisjonerer voldsutøveren som maskulin. Peripetal vold kan anses som en motsetning til denne sentripetale volden. Her er andre størrelser i spill:

”Dette er de voldsformer som marginaliserer på ulike nivåer. Det vil si at det er voldsformer som driver en mann ut i et samfunns periferi. Det er den illegitime vold. Det er vold anvendt i feil kontekst, og det er vold som ikke er offentlig sanksjonert av voldsmonopolet. Det vil si at den er straffbar” (Ibid.).

Ved peripetal voldsutøvelse blir volden anvendt i feil kontekst. Den peripetale volden er skambelagt og umannliggjørende, og assosieres med egenskaper som feighet, uverdighet, ondskap og æreløshet. *”Det peripetala våldet är det våld som förkastas av samhället därför att det sker i fel sammanhang, uttrycks på ett oacceptabelt sätt eller riktas mot fel personer. Ofta utdömt som feigt, omanligt, ärelöst, eller ondskefullt marginaliserar det inte sällan sin utövare” (Kolnar 2006:224).* Peripetal vold posisjonerer voldsutøveren som umandig. Et klart eksempel på en utøver av peripetal vold er en tydelig påseilet mann som slår sin kone. Han setter til side sine plikter som familieforsørger til fordel for alkohol og konemishandling. De mennene og kvinnene som forgrep seg på mine informanter under deres oppvekst, utøvde peripetal vold. Deres vold var både skambelagt, straffbar, feig og umandiggjørende. De satte til side sitt ansvar som familiemedlemmer eller tillitspersoner, til fordel for å misbruke guttene. Det er

derimot ikke alltid like lett å fastslå med det blotte øyet om en voldshendelse er peripetal eller sentripetal. Et slag eller spark er heller ikke peripetalt eller sentripetalt i seg selv. Fokuset er derimot rettet mot de ulike måtene slaget eller sparket forstås og oppfattes av andre. Politiets og militærets voldsutøvelse er for eksempel ikke ubetinget offentlig sanksjonert, legitim og sentripetal. En politibetjent kan også utøve peripetal vold, for eksempel ved å bruke for grov vold under arrestasjoner eller ved å benytte vold under avhør. Selv om volden utøves av en mannlig politibetjent oppfattes ikke volden som mannlighetskonstituerende. Snarere tvert imot kan volden føre betjenten ut i mannlighetens periferi dersom han mottar straff og påfølgende marginalisering for den overdrevne volden. Innad i en kriminell gruppe eller blant en tenåringsgjeng kan en gutts illegitime og straffbare voldshandling oppfattes og forstås som sentripetal av gruppen. Til tross for at voldsutøveren gjennomfører en ulovlig handling kan han oppleve en bevegelse mot mannlighetens sentrum (Kolnar 2006).

”Eksempelene peker på at volden har ulike sentrum. Disse inneholder ulike sosiale og kjønnsmessige gravitasjonsfelt. Det innebærer at ethvert voldsuttrykk er innvevd i kontradiktoriske og motstridende krefter, og driver et spill med mannligheten det ofte er vanskelig å overskue konsekvensene av”
(Ibid.:226).

En enkelt voldshendelse kan følgelig forstås på ulike måter. Menns vold kan ikke anses som et eget fenomen i seg selv, der hver og én enkeltstående voldshendelse initiert av en mann er bundet sammen med og kan forstås i lys av fenomenet ‘menns vold’. En voldshendelse kan i tillegg både skape sentripetale og peripetale bevegelser for gjerningsmannen. Volden gjør at voldsutøveren kan bli posisjonert forskjellig, ut i fra øyet som ser. Han kan enten bli posisjonert som mer maskulin eller som mindre maskulin enn det han i utgangspunktet var. Spørsmålet man må stille er ikke om volden er peripetal eller sentripetal i seg selv, men hvordan voldshandlingen fungerer. Fungerer den eller fungerer den ikke mannlighetsskapende for utøveren? Fungerer den i situasjonen slik at voldsutøveren blir posisjonert i sentrum av mannlighet, eller fungerer den ikke, slik at mannen blir posisjonert i periferien av mannlighet? Eller fungerer den kanskje der og da, men ikke noen måneder senere, for eksempel fordi offeret anmelder saken eller fordi saken kommer opp for retten (Kolnar 2006)?

Bengt, Carl og Embret benyttet vold for å posisjonere seg som maskuline og mannlige. Volden var en aktiv handling i deres posisjoneringsarbeid. Aggresjonen og volden var et verktøy i arbeidet med å posisjonere seg som sterke og handlekraftige menn, og samtidig unngå en posisjon som et svakt offer. Gjennom vold forsøkte informantene å oppnå en sentripetal bevegelse mot en posisjon som en skikkelig mann som håndterer den mannlige

voldsbalanse. De benyttet vold som opprinnelig var illegitim og marginaliserende til å bevege seg mot sentrum av den ønskede mannligheten. I slåsskamper med andre menn fremstod informantene som sterke, modige, tøffe og i kontroll over situasjonen, og ikke som svake og passive ofre. Alle disse mannlige egenskapene tilhører den hegemoniske maskuliniteten. Ingen av mennene er straffet for volden, og jeg kan dermed påstå at de trolig ikke har opplevd den peripetale bevegelsen volden kunne skapt. Til tross for at voldsutøvelsen igangsatte en sentripetal bevegelse på det ytre plan, kan den derimot ha skapt en peripetal bevegelse i informantenes indre. Carls mishandling av kvinner var for eksempel trolig noe han ikke var spesielt stolt over eller fant spesielt maskulint. På det ytre plan vil jeg derimot påstå at volden oppfylte sin funksjon for informantene; de ble satt i en sentripetal bevegelse mot mannlighetens sentrum (Kolnar 2006). Volden får slik en kreativ posisjoneringsfunksjon for utøveren:

”Volden er ofte en måte individet søker å gjenopprette og stabilisere et jeg som er blitt krenket på. (...) Voldens kreative funksjon er da at den søker å utligne krenkelsene og stabilisere mannligheten. (...) i de fleste tilfeller bidrar volden med å reetablere jeg-grenser som er blitt forflyttet, relokalisert og presset” (Ibid.:223).

Vold kan ha en positiv funksjon for menn, fordi den gjenoppretter en mannlighet som er krenket eller forsøkt ødelagt. Mine informanter følte etter overgrepene at deres mannlighet var angrepet. De opplevde en maskulinitet satt på spill. Mennene fryktet å bli sett på som umandige, svake og passive ofre. Dette kommer særlig godt fram i Carl sitt sitat fra kapittel 4: ”At du er ikke noe mann lenger, for det er noen som har pult deg i rævva”. Informantenes vold kan dermed anses som et forsøk på å kreve tilbake en mistet mannlighet. Kolnar gjengir historien om Nikolai Høgden i sitt bokkapittel om vold. I Jonas Lies roman *Livsslaven* er handlingen satt til sent på 1800-tallet (Kolnar 2006). ”Nicolai er representant for maskulinitet som kjemper i marginene” (Ibid.:208), mens fabrikkarbeidersønnen Ludvig Wejergang er en ung gutt med atskillige muligheter og betydelige midler. Arbeidergutten Nikolai Høgden dreper, med ”et sinn svart av sjalusi” (Ibid.) Ludvig, etter en langvarig strid over ungdomskjæresten Silla. ”Nicolai har (...) [som mine informanter] en presset mannlighet. De anvender begge vold for å løse henholdsvis sine eksistensielle og identitetsmessige floker” (Kolnar 2006:222). Nikolai dreper Ludvig som et desperat forsøk på å løse sine eksistensielle, kjønnsmessige og identitetsmessige floker. Jeg forstår det slik at også mine informanter ”abonnerer på en maskulinitetsformasjon hvor volden har en mannlighetskonstituerende rolle” (Kolnar 2006:217). Informantenes vold var preget av et håp om en posisjon nærmere

maskulinitetens sentrum, samtidig som de ønsket en posisjon vekk fra maskulinitetens periferi. Slik beveget de seg samtidig også bort fra offerposisjonens sentrum, og nærmere dens periferi. På lik linje med Nikolai Høgden takket enkelte av mine informanter også ja til den sentripetale invitasjon:

”Vår hypotese er at volden blir en måte å strukturere virkeligheten og løse kjønnete konflikter på, fordi disse menn aksepterer og tar i mot den *sentripetale invitasjon*, som er immanent i tidens mannsikonografier. De aksepterer de sentrale tilbud kulturen gir om hvordan en skal være mann på legitimt og forbilledlig vis. De inkorporerer de kjønnsrekvisitter som peker på at volden er en kulturelt sanksjonert vei til legitim og autentisk maskulinitet – at den er en direkte vei til den normale, samfunnsbærende maskulinitet. Den *sentripetale invitasjon* refererer blant annet til egenarten og karakteren av de mannsikonografier som er i spill i en bestemt epoke eller et gitt kulturelt felt” (Kolnar 2006:227).

Den sentripetale invitasjon inviterer mennene til å skape sin mannlige identitet i et bilde der villigheten og evnen til vold utgjør rammeverket. Den sentripetale volden har en spesiell tiltrekningskraft for menn som erfarer å ha en krenket eller mistet mannlighet. Gjennom volden kan de på nytt skape sin identitet:

”Det eksisterer en dragning mot den *sentripetale* volden. For menn i konflikt, for marginaliserte menn, for menn som opplever trusler mot mannlighetskapskapitalen, er den svært tiltrekkende. Den *sentripetale* volden fremstår som en kjønnsmessig redningsplanke når maskuliniteten begynner å sive ut av identitetskonstruksjonen” (Ibid.).

Ved å takke ja til den sentripetale invitasjon kunne mine voldsutøvende informanter sugge tilbake den maskuliniteten som sivet ut av deres identitet etter de seksuelle overgrepene.

7.3.1. Cowboyen Bengt

På lik linje med Carl og Embret har også Bengt benyttet vold som et verktøy i sitt posisjoneringsarbeid. I motsetning til de andre informantene tyr derimot Bengt fortsatt til vold for å posisjonere seg som maskulin. Han snakker mye om egen voldsutøvelse, og vold er på tidspunktet for intervjuet noe Bengt knytter til vellykket maskulinitet. Til tross for at Carl, Dagfinn, Anders og Embret i all hovedsak har gitt slipp på sitt sinne og hat, besitter fortsatt Bengt store mengder negative følelser om overgrepene og samfunnet generelt. De andre informantene har lagt lokk på sin voldsutøvelse. En mulig forklaring på at disse fire mennene har gitt avkall på volden, er at de ikke lenger erfarer å ha en krenket, ødelagt eller truet

mannlighet. De følte trolig med tiden en større trygghet rundt egen maskulinitet, og opplever følgelig ikke lenger en trang til å utøve vold som et maskulinitetsposisjonierende verktøy. Det kan derimot være nærliggende å tro at Bengt fortsatt huser en sterk usikkerhet rundt egen posisjon som mann. Usikkerheten har trolig sammenheng med tanken om et offer som svakt, passivt og feminint. Bengt er den av informantene som også har hilst minst profesjonell hjelp velkommen, i arbeidet med å bearbeide overgrepene og eget selvbilde. Anders har for eksempel betrodd seg til en psykolog i ti år, mens Carl har deltatt tre år i sinnemestringsgruppe i tillegg til jevnlig å besøke støttesentre som arbeider med overgrepssproblematikk. Bengt har kun vært hos psykolog ved tre tilfeller, og fant ikke disse samtalene særskilt verdifulle:

”Jeg fikk ikke noe særlig ut av det egentlig. Det var greit å gå et sted og tømme møkka si og så gå derfra. Og du vet at dette er en person du ikke trenger å ha noe mer med resten av livet å gjøre, ikke sant. Så det blir som å gå på dass og legge fra deg møkka og gå. Så sånn sett så var det jo veldig greit da. Ellers så har jeg vel takla alt sammen selv.”

Bengt forteller at det ikke er nødvendig med profesjonell hjelp for å bearbeide overgrepene; han takler alt sammen selv. Som presentert i del 6.2., håndterte han det for eksempel selv da han som 14, 15 åring fikk angst. Han løste dette på egen hånd gjennom å manipulere og slite ut kroppen ved utmattende og ekstrem jogging. Slik form for selvkontroll og selvdisiplin kan sammenlignes med måten en cowboy kontrollerer egen kropp og smerter: ”i det han såres i kamp, for så å trekke seg tilbake under et tre og etter å ha helt litt whisky i såret og litt i munnen syr sammen sårene sine selv” (Jon 2005:41). Det faktum at Bengt er opptatt av å takle alt selv, tyder på at han forsøker å leve ut det Jon har kalt cowboymaskulinitet, som jeg presenterte i del 5.3. En cowboy er uavhengig og selvstendig, og rir ensom inn i solnedgangen. Han er løsrevet fra andre mennesker og stoler ikke på noen. Cowboyen er en ensom ulv og en bitter og trøblet sjel (Jon 2005). Bengt sier hans relasjoner med familie og venner ble nærmest ikke-eksisterende etter at han fortalte dem om overgrepene. Han virker noe bitter på familie og venner som har valgt å mistro hans historie og la være å støtte ham. Kanskje har han det bedre uten dem. Bengt forteller under intervjuet at den eneste grunnen til at han ikke tar livet av seg selv er hans hat mot overgripere; det er dette han overlever på: ”Du kan jo si at grunnlaget for min, for ikke å ta livet av meg, og for å leve, var jo hatet mot overgripere.” For er det én ting cowboyen ikke liker, så er det urettferdighet. En cowboy rir inn i landsbyen og tar opp kampen mot de som anvender sin rikdom og makt til å undertrykke befolkningen. Han er en mann mot systemet; én mot røkla. Bengt forteller at han ofte går ute

om natten med øks og søppelsekker eller andre former for våpen i avistralla, på jakt etter voldtektsmenn. Fikser ikke politiet problemet, fikser han det. Bengt er en mann mot systemet, han er en mann som tar loven i egne hender. Jon skildrer en cowboy som smart og intelligent. Jeg får inntrykk av at Bengt anser seg selv som smart, siden han stadig henviser til egen inngående og unik kunnskap om temaet seksuelle overgrep. Jon beskriver også en cowboy som "fysisk sterk og uredd" (Ibid.:41), og jeg mener det er høyst sannsynlig at en skikkelig cowboy fra ville vesten ikke har problemer med å utøve grov vold. For å være en ekte cowboy må du i alle fall ha drept ett par skurker. Bengt posisjonerer seg under intervjuet som en sterk, aggressiv og voldelig mann. Han virker svært opptatt av eget voldsrepertoar og voldsteknologiske ferdigheter. Han snakker stolt om slåsskamper han har deltatt i, og han smiler og ler når han gjør dette. Under intervjuet er Bengt også særlig opptatt av døden og det å drepe andre mennesker. Bengt sin spesielle posisjonering og ønskede maskulinitet virker noe annerledes enn de andre mennenes identitetsskapende arbeid. En slik cowboymaskulinitet som Jon presenterer kan fungere godt som forklaring på Bengt sin særskilte posisjonering med fokus på vold og uavhengighet.

AVSLUTTENDE REFLEKSJONER

Innledningsvis i avhandlingen stilte jeg spørsmålet *Hvordan forstår og opplever menn det å ha vært utsatt for seksuelle overgrep i oppveksten, i lys av det å være mann?* Dette forskningsspørsmålet har jeg arbeidet med å besvare underveis i oppgaven. I kapittel 4 tok jeg for meg *det å være mann*, mens i kapittel 5 ble informantenes tanker rundt det å være *utsatt for seksuelle overgrep i oppveksten* drøftet. Disse to kapitlene tar utgangspunkt i informantenes subjektive meninger om maskulinitet og offerbegrepet, som kom fram under intervjuene. Ved å analysere disse utsagnene har jeg forsøkt å forstå de overgrepsutsatte mennenes konstruering av egen selvidentitet og posisjonering mellom posisjonene 'mann' og 'offer'. Som leseren har sett relativt tydelig, er ikke posisjonene 'mann' og 'offer' sammenfallende eller overlappende. Snarere tvert imot kan man hevde at de to posisjonene motsier hverandre. Det kan være vanskelig å posisjonere seg eller bli posisjonert som både mann og offer, siden det i vår kultur eksisterer en dissonans og ambivalens mellom de to størrelsene sine kulturelle forventninger. Dette ubestemte forholdet mellom de to posisjonene skyldes at de kjennetegnes av inkompatible egenskaper, utledet med utgangspunkt i kulturelle forestillinger om hvordan menn og ofre skal være. Posisjonene 'mann' og 'offer' står i et spenningsforhold til hverandre. Jeg benyttet i kapittel 5 posisjoneringsteori som et analytisk og teoretisk verktøy for å undersøke sentrale spørsmål som omhandler overgrepsutsatte menn og deres identitetsskapende arbeid. Jeg har, som diskutert i avhandlingens del 6.1, ikke tilgang til mennenes posisjoneringsarbeid i hverdagslivet, siden jeg ikke har gjennomført deltagende observasjon. Det jeg derimot har, er et materiale egnet til å beskrive informantenes identitetsskapende posisjoneringsarbeid i samtalene med meg. Jeg vil hevde at dette intervjumaterialet er egnet til både å belyse deres identitetsarbeid generelt, og det som angår de dominerende diskursene om offerbegrepet, mannlighet og seksuelle overgrep.

Informantenes opplevelser rundt *det å være mann* kan i tiden etter misbruket oppsummeres i Carl sitt sitat: "At du er ikke noe mann lenger, for det er noen som har pult deg i rævvva". Flere av informantene erfarte en følelse av mistet mannlighet etter overgrepene; at overgriperen tok den fra dem. Informantene fryktet andre ikke anså de som ordentlige eller virkelige menn. Over tid har derimot informantenes maskuline selvtillit steget. Det er i dag viktig for informantene å posisjonere seg som menn, og det er i hovedsak denne posisjonen de

ønsker å innta under samtalene med meg. Alle informantene posisjonerer seg i intervjuene som en blanding av macho, handlekraftige, direkte, sterke og tøffe på den ene siden, og følsomme, myke, åpne, sårbare og snille på den andre. De forsøker å opprettholde balansegangen mellom en mer 'tradisjonell' mannlighet som vektlegger handlekraftighet, fysisk styrke og lignende, og en mer 'moderne' mannlighet som vektlegger følsomhet, å vise svakhet, åpenhet, sårbarhet og lignende. Denne mannligheten som skapes og opprettholdes i informantenes beretninger er en mangefasettert mannlighet. Maskuliniteten blir ikke en entydig foreteelse, men derimot et sammensatt bilde av mannlighet. Man må være litt macho for ikke å bli sett på som umandig, men allikevel også være litt myk.

Under intervjuene skyr informantene posisjonen offer som pesten. Dette kommer tydelig fram i noen av deres sitater: "For jeg har bestemt meg for én ting, en gang offer, aldri mer offer. Aldri mer et offer, for noe som helst menneske." "Ikke faen om jeg er et offer." "Men du får ikke lov til å kalle meg for offer." Et offer er mer enn kun et offer gjennom viktimisering. Den rådende diskursen om ofre anser et offer som svakt, uten kontroll, passivt, fritt for ansvar for voldshandlingen og skadet både fysisk og psykisk. Nettopp på grunn av denne gjeldende skildringen av ofre, ønsker ikke informantene å bli posisjonert som ofre. Ved å ta utgangspunkt i en juridisk definisjon av begrepet offer, kan man påstå at alle mine informanter er ofre i kraft av misbruket de har utstått. Informantene er enige i dette, de *er* faktisk ofre. Gjerningspersonene har viktimisert mennene, og følgelig gjort dem til ofre. Informantene er bevisste denne viktimiseringen og benekter ikke at det har skjedd, snarere tvert imot. De vet hva de har vært igjennom, men de ser allikevel ikke på seg selv som ofre. De vil ikke bli sett på som svake og passive stakkarer. Det er forskjell på en juridisk og mer nøytral rolle som offer og et selvbylde og en selvidentitet som offer. En selvforståelse og identitet som offer er ikke ønskelig for mennene, og de distanserer seg følgelig fra denne posisjonen. Informantene erkjenner sin viktimisering. De mener de har god grunn til å gjøre dette også, med tanke på overgrepene de har utholdt. Mine informanter er ofre, men de er ikke stakkarlige ofre. Informantene anser heller seg selv som sterke ressurspersoner, som i kraft av sine spesielle livserfaringer kan hjelpe andre overgrepsutsatte gutter med å bearbeide hendelsene fra oppveksten. På den ene siden erkjenner informantene sin posisjon som offer; de er aktive og ressurssterke ofre som kan hjelpe andre utsatte. På den andre siden er de ikke ofre allikevel. De vil nemlig ikke bli karakterisert som svake og passive ofre, som ikke har kommet seg videre i livet etter misbruket.

8.1. Fra “tornado i topplokket” til “nå ser jeg farger jeg også”

Carl sier under intervjuet at han lenge hadde en ”tornado i topplokket”. Han har båret på mange byrder fra oppveksten, og hatt mange forvirrende tanker svirrende rundt i hodet. De fem informantene forteller under intervjuene om flere problemer de har erfart opp igjennom livet. De forteller om angst, dårlig selvtillit, rusproblemer, sosial angst, selvskading, helseproblemer, brutte forhold, depresjon, voldsproblemer og så videre. Carl forteller derimot at han i dag ser farger: ”det har vært nokså grått, svart, trist og jævlig. Alltid. Men nå ser jeg farger jeg også”. Mennene skildrer sine liv som hovedsakelig gode og lykkelige i dag. De våger å se framover og ha drømmer og mål for fremtiden. Informantene forsøker å leve sine liv til det ytterste, og de har lagt mye av overgrepssproblematikken bak seg. På denne måten motbeviser informantene den eksisterende diskursen om ofre, som blant annet fastslår at ofre fortsetter å reagere på overgrepene gjennom hele livet; de kommer aldri videre. Denne kulturelle ’selvfølgeligheten’ framstiller overgrepene som de største, viktigste og mest definerende hendelsene i ofrenes liv. Informantene ønsker ikke å være merket med et slikt ’offerstempel’. Mennene gjennomfører sitt identitetsskapende arbeid under intervjuene ved å trykke posisjonen mann til sitt bryst, samtidig som de plukker posisjonen offer av seg, og kaster den langt vekk. Mine informanter fokuserer på posisjonen som ’mann’, og ikke posisjonen som ’offer’. Et offer er svakt, passivt, skadet og uten kontroll, og dette er en posisjon mennene ikke ønsker å inneha. De ønsker derimot å være i besittelse av en posisjon som mann. En sterk, handlekraftig, direkte og aktiv mann, men også en myk, følsom og åpen mann. Det er rett og slett ikke særlig maskulint å være et offer. Menn forventes å være maskuline, og ofre er mer feminine. Menn er aktive, og ofre er passive. Menn agerer, og ofre kun reagerer. Ofre er objekter andre handler på, og menn er subjekter som handler selv. Blir ofre for aktive beveger de seg for langt vekk fra posisjonen offer, og kan risikere å ikke lenger bli ansett som moralsk opphøyde og ’riktige’ ofre. Dermed må informantene enten være gode ofre og slik dårlige menn, eller dårlige ofre og slik gode menn.

Som svar på forskningsspørsmålet *Hvordan forstår og opplever menn det å ha vært utsatt for seksuelle overgrep i oppveksten, i lys av det å være mann?* vil jeg si at de overgrepsutsatte mennene forstår og opplever dette som problematisk. Dette er fordi de to posisjonene mann og offer ”kræsjer litt”. Det er et problematisk forhold mellom posisjonene ’mann’ og ’offer’. I vår kultur anses de to størrelsene som delvis inkompatible. Det eksisterer et ambivalent forhold mellom diskursene som omkranser posisjonene ’mann’ og ’offer’; det er en motsetning mellom dem. Denne *opplevelsen og forståelsen* av det problematiske

forholdet mellom *det å være mann* og *det å være utsatt for seksuelle overgrep i oppveksten*, beskrives som mannlighetens dilemma. Det er midt oppe i dette dilemmaet at informantene søker å skape og opprettholde sine identiteter.

Antall ord: 51941

LITTERATURLISTE

- Aftenposten (nettutgave 03.03.2011): *Tvinger flyvertinner til å slanke seg*.
<http://www.aftenposten.no/reise/nyheter/article4048785.ece>
[Lesedato: 03.03.2011].
- Aftenposten (nettutgave 07.04.2010): *Norsk biskop tilstår misbruk av altergutt*.
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3594402.ece>: [Lesedato: 29.03.2011].
- Aftenposten (nettutgave 15.04.2011): *Voldtektssesong*.
<http://www.aftenposten.no/meninger/kommentatorer/olsen/article4092249.ece>:
[Lesedato: 25.04.2011].
- Aftenposten (nettutgave 23.12.2010): *Fem tiltalt i overgrepssaken i Alvdal*.
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3961079.ece>: [Lesedato: 29.03.2011].
- Aftenposten (nettutgave 26.03.2011): *Politiet vil avhøre FrP-ledelsen om Birkedal*.
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article4072679.ece>: [Lesedato: 29.03.2011].
- Aftenposten (nettutgave 28.06.2010): *Anker lommemannen-dommen*.
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3711857.ece>: [Lesedato: 29.03.2011].
- Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen (1997): *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Andersen, Torbjørn Herlof (2001): *Tause menn. Seksuelle overgrep mot gutter i kristne miljøer*. Oslo: Verbum.
- Arroyo, W., S. Eth og R. Pynoos (1984): "Sexual assault of a mother by her pre-adolescent son". I: *American journal of psychiatry*. 141 1107-1108.
- Bakketeig, Elisiv (2001): *Hvorfor er feltet seksuelle overgrep mot barn preget av stereotype oppfatninger? I: Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*. København: Kandrups Bogtrykkeri.
- Bjørneboe, Jens (2006): *Frihetens øyeblikk: Heiligenberg-manuskriptet*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag AS.
- Bourdieu, Pierre (1997): *Af praktiske grunde: omkring teorien om menneskelig handlen*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Brante, Thomas (2008): "Rolleteori". I: Olav Korsnes (red.): *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Butler, Judith (2006): *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Christie, Nils (1986): "The ideal victim". I: Ezzat A. Fattah (red.): *From crime policy to victim policy: reorienting the justice system*. London: MacMillan Press Ltd. .
- Connell, R. W. (2005): *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. W. og James M. Messerschmidt (2005): "Hegemonic masculinity: rethinking the concept". I: *Gender and Society*. 19 (6), 829-859.
- Dagsavisen (nettutgave 15.01.2008): *Forbrytelsen og Staff*.
<http://www.dagsavisen.no/innenriks/article330767.ece>: [Lesedato: 07.12.2010].

- Davies, Bronwyn og Rom Harré (1999): "Positioning and personhood". I: Rom Harré og Luk van Langenhove (red.): *Positioning theory: moral contexts of intentional action*. Oxford: Blackwell.
- Demetriou, Demetrakis Z. (2001): "Connell's concept of hegemonic masculinity: a critique". I: *Theory and Society*. 30 (3), 337-361.
- Donaldson, Mike (1993): "What is hegemonic masculinity?". I: *Theory and Society*. 22 (5), 643-657.
- Edel, May og Abraham Edel (1959): *Anthropology and ethics: the quest for moral understanding* Springfield: Charles C. Thomas.
- Eide-Midsand, Nils (1997): "Fanger i Blåskjeggs borg: langtidsvirkninger av seksuelle overgrep mot gutter". I: *Tidsskrift for Norsk psykologforening*. 34 (1), 70-80.
- Ekenstam, Claes (1998): "En historie om manlig gråt". I: Claes Ekenstam, Jonas Frykman, Thomas Johansson, Jari Kuosmanen, Jens Ljunggren og Arne Nilsson (red.): *Rädd att falla: studier i manlighet*. Stockholm: Gidlunds Förlag.
- Ekenstam, Claes, Thomas Johansson og Jari Kuosmanen (2001): "Inledning". I: Claes Ekenstam, Thomas Johansson og Jari Kuosmanen (red.): *Sprickor i fasaden: manligheter i förändring*. Smedjebacken: Gidlunds Förlag.
- "Fakta om overgrep". <<http://utsattmann.no/fakta-om-overgrep-2/>> [Lesedato: 18.01.2011.]
- Fangen, Kathrine (1997): *Fra erfaringsnær til kritisk. Fortolkning som samfunnsvitenskapelig utfordring*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, ISO-notat nr. 10, 1997.
- Fangen, Kathrine (2004): *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ferraro, Kathleen J. og John M. Johnson (1983): "How women experience battering: the process of victimization". I: *Social problems*. 30 (3), 325-339.
- Finstad, Liv og Cecilie Høigård (1986): *Bakgater: om prostitusjon, penger og kjærlighet*. Oslo: Pax Forlag
- Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteer, 2006
- Foucault, Michel (2000): "The subject and power". I: James D. Faubion (red.): *Power: essential works of Foucault 1954-1984 III*. New York: The New Press.
- Goffman, Erving (1963): *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. New York: Simon & Schuster.
- Goffman, Erving (1992): *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax Forlag
- "Gutter misbrukes også seksuelt". <<http://fmso.no/tekst/65/Gutter-misbrukes-ogsaa-seksuelt.aspx>> [Lesedato: 11.11.2010.]
- Harré, Rom og Luk van Langenhove (1999a): "The dynamics of social episodes". I: Rom Harré og Luk van Langenhove (red.): *Positioning theory: moral contexts of intentional action* Oxford: Blackwell.
- Harré, Rom og Luk van Langenhove (1999b): "Introducing positioning theory". I: Rom Harré og Luk van Langenhove (red.): *Positioning theory: moral contexts of intentional action*. Oxford: Blackwell.

- Heskestad, Stig (2001): "Mistet og funnet – minner om seksuelle overgrep i barndommen". I: *Tidsskrift for Den norske legeforening*. 20 (121), 2386-2389.
- Heyes, Cressida J. (2007): *Self-transformations: Foucault, ethics, and normalized bodies*. Oxford: Oxford University Press.
- Hydle, Ida og Laila Stub (1995): *Vold, mishandling og seksuelle overgrep: håndbok for ofre og pårørende*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen (2006): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Pål Veiden (2006): *Å forstå samfunnsforskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Johansson, Thomas (1998): "Pappor och deras pappor". I: Claes Ekenstam, Jonas Frykman, Thomas Johansson, Jari Kuosmanen, Jens Ljunggren og Arne Nilsson (red.): *Rädd att falla: studier i manlighet*. Stockholm: Gidlunds Förlag.
- Johansson, Thomas (2001): "Fadern som försvann: diskursive och sociala spår". I: Claes Ekenstam, Thomas Johansson og Jari Kuosmanen (red.): *Sprickor i fasaden: manligheter i förändring*. Smedjebacken: Gidlunds Förlag.
- Jon, Nina (2005): *En skikkelig gutt: arbeidet med å forme en passende maskulinitet: Foldin verneskole 1953-1970*. Oslo: Avhandling levert for Dr. polit-graden, Institutt for kriminologi og rettsosjologi, Universitetet i Oslo.
- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips (1999): *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag Samfundslitteratur.
- Kasl, Charlotte Davis (1990): "Female perpetrators of sexual abuse: a feminist view". I: Mic Hunter (red.): *The sexually abused male. Prevalence, impact, and treatment*. New York: Lexington Books.
- Kaufman, Michael (2006): "The construction of masculinity and the triad of men's violence". I: Tracy E. Ore (red.): *The social construction of difference and inequality: race, class, gender, and sexuality*. Boston: McGraw Hill.
- Kimmel, Michael S. (1994): "Masculinity as homophobia: fear, shame, and silence in the construction of gender identity". I: Harry Brod og Michael Kaufman (red.): *Theorizing masculinities*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Kimmel, Michael S. (2004): *The gendered society*. New York: Oxford University Press.
- Kippe, Elin (2005): "Konstruksjon av kjønn i intervjusituasjonen". I: *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 4
- Kolnar, Knut (2006): "Volden". I: Jørgen Lorentzen og Claes Ekenstam (red.): *Män i Norden: manlighet och modernitet 1840-1940*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- "Kunnskapsforlagets blå språk- og ordboktjeneste". <<http://tinyurl.com/6xfetfb>> [Lesedato: 16.11.2010.]
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann (2009): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lamb, Sharon (1999): "Constructing the victim: popular images and lasting labels". I: Sharon Lamb (red.): *New versions of victims: feminists struggle with the concept* New York: New York University Press.

- Larsson, Paul (1998): "Er kriminologien en kyklop?". I: *Nordisk Tidsskrift for kriminalvidenskab*. 85 (1), 49-56.
- Lorber, Judith (1994): *Paradoxes of gender*. New Haven: Yale University Press.
- Lorentzen, Jørgen (2006): "Fedrene". I: Jørgen Lorentzen og Claes Ekenstam (red.): *Män i Norden: manlighet och modernitet 1840-1940*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Mathews, Ruth, Jane Matthews og Kate Speltz (1990): "Female sexual offenders". I: Mic Hunter (red.): *The sexually abused male. Prevalence, impact, and treatment*. New York: Lexington Books.
- Mauss, Marcel (2004): *Kropp og person: to essays*. Oversettelse, annotering og innledning ved Iver B. Neumann. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag (Cappelens upopulære skrifter)
- Mellström, Ulf (2001): "Teknologi, makt och passion. En diskussion kring maskinella män och maskulina maskiner". I: Claes Ekenstam, Thomas Johansson og Jari Kuosmanen (red.): *Sprickor i fasaden: manligheter i förändring*. Smedjebacken: Gidlunds Förlag.
- Morgenbladet (08.04.2011:18-19): *Pedofile er også mennesker*.
- Newburn, Tim og Elizabeth A. Stanko (1994): "When men are victims: the failure of victimology". I: Tim Newburn og Elizabeth A. Stanko (red.): *Just boys doing business?: men, masculinities and crime*. London: Routledge.
- Nielsen, Beth Grothe og Annika Snare (1998): *Viktimologi: om forbrydelsens ofre: teori og praksis*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Nilsson, Arne (1998): "Forskning om homoseksualitet som mansforskning". I: Claes Ekenstam, Jonas Frykman, Thomas Johansson, Jari Kuosmanen, Jens Ljunggren og Arne Nilsson (red.): *Rädd att falla: studier i manlighet*. Stockholm: Gidlunds Förlag.
- Nilsson, Bo (2001): "Män och (otidsenlig?) maskulinitet på norrländsk landsbygd". I: Claes Ekenstam, Thomas Johansson og Jari Kuosmanen (red.): *Sprickor i fasaden: manligheter i förändring*. Smedjebacken: Gidlunds Förlag.
- Nordberg, Marie (2001): "'Livet är skönt. Det beror ju på det en gör det till." Tommy, Lars och Åke - tre män i kvinnodominerade yrken ". I: Claes Ekenstam, Thomas Johansson og Jari Kuosmanen (red.): *Sprickor i fasaden: manligheter i förändring*. Smedjebacken: Gidlunds Förlag.
- Normann, Erik Kreyberg (1993): *Barn og seksuelle overgrep*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Oftung, Knut (2009): *Skilte fedre: omsorg, mestring og livskvalitet* Oslo: Avhandling levert for graden Ph.D i sosiologi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Pape, Hilde og Kari Stefansen (2004): *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Prandstraller, Stefano Scarcella (2009): "Victimization as a social construction". I: Anna Maria Giannini og Carlo Rossi (red.): *Victims' care: a handbook*. Milano: Echo Communication.
- Prieur, Annick og Arnhild Taksdal (1989): *Å sette pris på kvinner: menn som kjøper sex* Oslo: Pax Forlag.

- Sandmo, Erling (1999): *Voldssamfunnets undergang. Om disiplineringen av Norge på 1600-tallet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Shilling, Chris (2003): *The body and social theory*. London: Sage Publications.
- Skrinjar, Monica (2003): "Forskare eller "babe"?" I: Ingrid Lander, Tove Pettersson og Eva Tiby (red.): *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet: Genusperspektiv inom svensk kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Slettan, Svein og Toril Marie Øie (2001): *Forbrytelse og straff. Bind 1: Innføring i strafferett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Small, Mario Luis (2009): "'How many cases do I need?' On science and the logic of case selection in filed-based research". I: *Ethnography*. 10 (5), 6-38.
- Solbrække, Kari Nyheim og Helene Aarseth (2006): "Samfunnsvitenskapens forståelse av kjønn". I: Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (red.): *Kjønnforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Straffeloven*. Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10.
- Sundaram, Vanita m. fl. (2004): "Physical violence, self rated health, and morbidity: is gender significant for victimisation?". I: *Journal of epidemiology and community health*. 58 (1), 65-70.
- Tetzchner, Stephen von (2001): *Utviklingspsykologi: barne- og ungdomsalderen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Thagaard, Tove (2003): *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Toch, Hans (1993): "Good violence and bad violence: self-presentations of aggressors through accounts and war stories". I: Richard B. Felson og James T. Tedeschi (red.): *Aggression and violence: social interactionist perspectives*. Washington DC: American Psychological Association.
- Torgersen, Trond-Viggo og Vivian Zahl-Olsen (1983): *Kroppen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ugelvik, Thomas (2008): "Opp mot toppen, ned langs elven: mot et vokabular for mannligtsarbeid". I: *Norma. Nordisk tidsskrift for maskulinitetsstudier*. 3 (1), 62-75.
- Ugelvik, Thomas *Kjønnsperspektiver: sentrale teoretiske emner*. Forelesning. Oslo: Institutt for kriminologi (2009)
- Ugelvik, Thomas (2010): *Å være eller ikke være fange: frihet som praksis i et norsk mannsfengsel*. Oslo: Avhandling levert til bedømmelse for graden Ph.D., Institutt for kriminologi og rettsosjologi, Universitetet i Oslo.
- Vaage, Aina Basilier (2001): "Tradisjonelle behandlere organisert mot overgrep". I: *Tidsskrift for Den norske legeförening*. 19 (121), 2309-2311.
- West, Candace og Don H. Zimmerman (1987): "Doing gender". I: *Gender and Society*. 1 (2), 125-151.
- Wetterberg, Tomas (2002): *Vill man ha jämställdhet? Slutrapport för projekt Män och jämställdhet*. Näringsdepartementets Jämställdhetsenhet.
- Whitehead, Stephen M. (2002): *Men and masculinities: key themes and new directions*. Cambridge: Polity Press.

- Økland, Jorunn (2001): "Rapport fra en helt naturlig fødsel". I: Dag Øistein Endsjø og Helge Svare (red.): *Lei av kjønn?: Nær-kjønn-opplevelser og andre beretninger fra virkeligheten*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Østerberg, Dag (1997): *Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Øygarden, Geir Angell (2001): *Den brukne nesens estetikk: en bok om boksing*. Oslo: Solum Forlag.
- Åkerström, Malin (2002): "Slaps, punches, pinches - but not violence: boundary work in nursing homes for the elderly". I: *Symbolic Interaction*. 25 (4), 515-536.
- Åkerström, Malin (2007): "Coola offer. Unga mäns balansering av brottsofferidentiteten". I: Hanns von Hofer og Anders Nilsson (red.): *Brott i välfärden. Om brottslighet, utsatthet och Kriminalpolitik. festskrift til Henrik Tham*. Stockholm: Kriminologiske Institutionen, Stockholms universitet.
- Åkerström, Malin, Veronika Burcar og David Wästerfors (2011): "Balancing Contradictory Identities - Performing Masculinity in Victim Narratives". I: *Forth. Sociological Perspective*. 54 (1),
- Åkerström, Malin og Ingrid Sahlin (2001): "Inledning". I: Malin Åkerström og Ingrid Sahlin (red.): *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.

VEDLEGG

Vedlegg 1: Informasjonsskriv om forskningsprosjektet

Jeg er masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo. I mitt masterprosjekt vil jeg studere seksuelle overgrep mot menn, utført i barndommen. Seksuelle overgrep rettet mot menn er et vanskelig og sensitivt tema, som på grunn av sin høye grad av tabubelagthet ofte kan havne i skyggen av andre viktige samfunnsspørsmål. Ikke desto mindre er problematikken både viktig og aktuell, og den berører mange personer. Denne tematikken har behov for synliggjøring og oppmerksomhet, noe min oppgave kan bidra til et steg på vei gjennom å få frem utsatte menns egne fortellinger og forståelser. En slik belysing kan hjelpe til å gi en bedre forståelse og en høyere grad av innsikt i utsatte menns situasjoner. Gjennom økt kunnskap kan kanskje eksisterende myter og fordommer om overgrepsutsatte menn få færre tilhengere. Fokus på dette området kan også føre til større politisk og samfunnsmessig bevissthet.

Mitt prosjekt vil belyse menns egne fortellinger, opplevelser og forståelser av overgrepene som har funnet sted barndommen. Studien vil undersøke om det eksisterer en sammenheng mellom utsatte menns overgrepsfortellinger og deres kjønn. Dette mulige forholdet, og hvordan disse to størrelsene eventuelt påvirker hverandre vil bli forsøkt belyst. Tanker om det å være utsatt for overgrep vil diskuteres opp mot det å være mann, med de forventningene om en grad av mannlighet og maskulinitet dette fører med seg.

Forespørsel om deltagelse

I forbindelse med dette prosjektet ønsker jeg å gjennomføre intervjuer med 4-6 voksne menn som selv har opplevd seksuelle overgrep i barndommen. Slik deltagelse i prosjektet er fullstendig frivillig. Skriftlig informert samtykke vil bli hentet inn fra deg før intervjuet gjennomføres. Intervjuet vil ta et par timer, og vi blir sammen enige om tidspunkt for gjennomføringen. Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Lydopptakene vil gjøres om til tekst på en slik måte at ingen kan identifisere din deltakelse i etterkant. Lydopptakene vil så makuleres. Ingen direkte personidentifiserbare opplysninger (navn, personnummer eller lignende) skal registreres. All informasjon vil behandles konfidensielt og alle opplysninger vil anonymiseres når oppgaven er ferdig, innen juni 2011.

Jeg er underlagt taushetsplikt. Du kan når som helst trekke deg underveis i prosjektet, uten å måtte begrunne dette. Alle innsamlede opplysninger om deg vil da slettes.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på telefon [REDACTED], eller sende en e-post til [REDACTED]. Du kan også kontakte min veileder Thomas Ugelvik ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi på e-postadressen [REDACTED].

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Sara Elisabeth Burrell

Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Postboks 6706, St. Olavs plass,

0130 Oslo

Vedlegg 2: Samtykkeerklæring for deltagelse i forskningsprosjekt

Prosjektleder: Thomas Ugelvik

Forsker: Sara Elisabeth Burrell

Kontaktinformasjon: [REDACTED] / [REDACTED]

Jeg har mottatt informasjon om studien og ønsker å stille til intervju.

Dato: _____

Signatur: _____

Vedlegg 3: Intervjuguide

Introduksjon

- Kaffe/te. Kjeks.
- Utlevering av informasjonsskriv og signering av samtykkeerklæring.
- Si noe om meg selv og min faglige bakgrunn.
- Hvis det er enkelte spørsmål du ikke har lyst til å svare på, er dette i orden.

Kort om bakgrunn

- Hvor gammel er du?
- Hvor er du oppvokst? (by/tettsted/bygd)
- Hvilken skolegang har du? (grunnskole/videregående skole/høyere utdanning)
- Hva gjør du nå? (utdanning/jobb)
- Hvordan vil du kort beskrive bakgrunnen din? Da tenker jeg ikke på overgrepene, men barndommen mer generelt. (oppvekst/familieforhold-foreldre og søsken/økonomi/trygghet/utrygghet/stabilitet/uro/fritidssysler/venner)

Mannlighet og maskulinitet

- Hva slags egenskaper tenker du på når jeg sier ”mandig”/”maskulint”?
(macho/tøff/ikke snakke om følelser/alltid ha lyst på sex/handlekraftig/ikke gråte/være sterk både fysisk og psykisk/ikke-feminin)
- Er du enig i at en mann bør eller må være slik du har beskrevet nå?
- Hvordan mener du at du passer inn i din beskrivelse av hvordan en mann bør eller må være?
- Hvordan tror du det norske samfunnet mener en mann bør være? Tror du folk flest sin beskrivelse av en mann er ulik din personlige beskrivelse?
- Hva slags egenskaper tenker du på når jeg sier ”umandig”?
- Hvordan mener du at menn og kvinner er forskjellige, bortsett fra det rent fysiske?
- Hvis informant er gift eller har samboer: Kan du beskrive arbeidsdelingen i hjemmet mellom deg og din kone/samboer?

Offerforståelser

- Hvordan vil du beskrive et typisk offer? (svakt/feminint/passivt/lite maskulint/hjelpesløst)
- Ser du på deg selv som et offer?
- Hvordan mener du at du passer inn i din beskrivelse av hva et offer er?
- I forhold til dine tidligere beskrivelser av menn og av ofre, hva tenker du om at du både er mann og har vært utsatt for overgrep/er et offer?

Overgrepfortellinger

- Kan du fortelle meg litt om overgrepene du har vært utsatt for?
- Hvem var overgriperen/overgriperne?
(mann/kvinne/familiemedlem/bekjent/fremmed/autoritetsfigur/alder)
- Hadde du et forhold til overgriperen utenom overgrepene? Hvordan var i så fall dette forholdet? (maktforhold/ansvarslegging mellom partene/omsorgsforhold/forsørgerforhold) "
- Hvor gammel var du da overgrepet/overgrepene fant sted?
- Hvor mange ganger ble du utsatt for seksuelle overgrep/Over hvor lang tidsperiode foregikk overgrepene?
- Hva ble du utsatt for rent seksuelt og fysisk?
- Bar overgrepene preg av fysisk tvang/list/penger/belønning/godhet/makt/kjærlighet...?
- Hvordan opplevde og forstod du det å være utsatt for disse overgrepene i tidsperioden de fant sted? Hva følte du?
(sinne/frustrasjon/skam/usynliggjøring/pinlighet/sorg/tabu/frykt/ensomhet/isolasjon/maktesløshet)

Livet etter overgrepene

- Kan du si noe om hvordan du har opplevd overgrepene i ettertid?
- Har du på noen måte bearbeidet hendelsene? ("kommet seg videre")
- Hvordan har du reagert på overgrepene psykisk i ettertid? (aggresjon/sinne/eventuell homofobi/kriminalitet/psykiske problemer - depresjon/angst/post-traumatisk stress syndrom/suisidale tanker)
- Har du fortalt om overgrepene til andre enn fagpersoner? I så fall til hvem?
- Hvordan behandler de personene som vet at du har vært overgrepsutsatt deg?
(stakkarslig offer/umannliggjort mann/feminin mann/homoseksuell mann)
- Har du opplevd at noen har reagert negativt overfor deg som overgrepsutsatt mann?

- Hva tenker du om overgrepene nå i voksen alder? (kommet deg videre i livet etter overgrepene/bearbeidet opplevelsene (psykolog eller lignende), eventuelt på hvilken måte)
- Hvordan har ditt forhold til kvinner (ved heteroseksualitet)/menn (ved homoseksualitet) vært etter overgrepene? Og i dag?
- Har du noen gang anmeldt overgrepene? Hvorfor/hvorfor ikke?

Avslutning

- Jeg vet at det kan høres absurd ut, men jeg lurer på om du synes det har kommet noe godt eller positivt ut av overgrepene? (verdifulle eller lærerike erfaringer)
- Hvordan ser du på livet ditt i dag?
- Som siste spørsmål lurer jeg på hvorfor du valgte å stille opp til dette intervjuet?
- Er det noe mer du vil si i forbindelse med noen av spørsmålene, eller er det noe du gjerne vil snakke om som vi til nå ikke har nevnt?
- Er det noe du kommer på, ta gjerne kontakt. Hvis det er ønskelig kan et nytt intervju gjennomføres.
- Jeg har fått masse nyttig informasjon. Tusen takk for at du stilte opp!

Observasjoner i intervjusituasjonen

- Hvordan ser mennene ut? Klær, kroppsbygning, frisyre, velpleidhet og lignende. (typisk ”maskuline”/typisk ”feminine”/forsøker de å symbolisere noe med sitt utseende - kjønn/mannlighet/femininitet)
- Hvordan oppførte mennene seg overfor meg (som forsker og kvinne)?
- Hvordan var mennenes kroppsspråk og gester? (usikkert/nølende/sikkert/aggresivt/skamfullt/brautende/forsiktig/typisk ”maskulint”)

Vedlegg 4: Svarbrev fra NSD på mitt meldeskjema

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Thomas Ugelvik
Institutt for kriminologi og rettsosjologi
Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 03.03.2010

Vår ref: 23619 / 2 / LMR

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 01.02.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

23619	<i>Mannlighet og seksuelle overgrep</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Thomas Ugelvik</i>
Student	<i>Sara Elisabeth Burrell</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

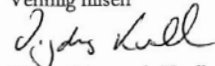
Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, vedlagte prosjektvurdering - kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

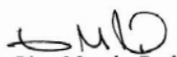
Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.06.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Linn-Merethe Rød

Kontaktperson: Linn-Merethe Rød tlf: 55 58 89 11
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Sara Elisabeth Burrell, Maridalsveien 6 A, 0178 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svaiva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Undersøkelsens utvalg består av 4-6 voksne menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep fra menn og/eller kvinner i barndommen. Data samles inn via personlig intervju.

Førstegangskontakt opprettes via ansatte på ulike sentre som arbeider med incest- og overgrepssproblematikk. Siden informantene er tilknyttet støttesentre, har de tilgang på erfaren samtalehjelp i etterkant av intervjuene, dersom det skulle oppstå behov for det. Det gis skriftlig informasjon om studien og innhentes skriftlig samtykke. Personvernombudet finner informasjonsskrivet som forelå 02.03.2010, tilfredsstillende.

Det behandles sensitive personopplysninger i form av opplysninger om seksuelle forhold og potensielt i form av opplysninger om at tredjeperson har vært mistenkt, siktet eller dømt for en straffbar handling, jf. pol § 2 pkt. 8 b og d.

Gjennom intervjuene med informantene, vil det fremkomme opplysninger om tredjeperson (overgriper). Vi finner at opplysningene om tredjeperson kan behandles med hjemmel i pol §§ 8 d og 9 h og at prosjektleder kan unntas informasjonsplikten overfor tredjeperson, jf. pol § 20 b. I prosjektet anses overgriperens relasjon til informanten å være av stor betydning. Tatt i betraktning studiens formål, vurderes samfunnets interesse i at opplysningene om tredjeperson behandles som langt større enn ulempene for tredjeperson. Det legges til grunn at dersom det fremkommer navn på tredjepersoner i intervjuene, skrives ikke navn ned, men gjøres om til individkategorier.

Prosjektet skal avsluttes 30.06.2011 og innsamlede opplysninger skal da anonymiseres og lydopptak slettes. Anonymisering innebærer at direkte personidentifiserende opplysninger som navn/navneliste slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. yrke, alder, kjønn) fjernes eller endres.